

TRE VETË ME BIÇIKLETA

ZH. K. Zherom

KREU I

Tre burrat kanë nevojë të ndërrojnë ambient. – Anekdota që tregon për pasojat e këqija të gënjeshtërs. – Morali burracak i Xhorxhit. – Harisi jep ide. – Historia e marinarit të regjur dhe e jahtistit pa përvojë. – Një ekuipazh trimash. – Rreziku i lundrimit kur era fryn nga toka. – Pamundësia e lundrimit kur era fryn nga deti. – Ankesat e Edhëlbërtës. – Lagështira e lumit. – Harisi propozon një udhëtim me biçikleta. – Xhorxhi i trembet erës. – Harisi propozon Pyllin e Zi. – Xhorxhin e trembin kodrat. – Plani i Harisit për t’iu ngjitur kodrave. – Ndërprerja nga misis Harisi.

- Pra, jemi të gjithë në një mendje, kështu nuk shtyhet më, - tha Harisi, - ndaj na duhet të ndërrojmë ambient.

Në atë çast u hap dera dhe brenda u zgjat koka e misis Harisit. Ajo tha se e kishte dërguar Edhëlbërtë të na kujtonte që të mos vonoheshim shumë, për shkak të Klarencit. Edhëlbërtë merakoset kot për fëmijët. Atë mëngjes, djali im kishte dalë me tezen e vet dhe, kur ajo e pa t’i mbeteshin sytë nga xhamat e pasticerisë, e futi brenda, duke e dendur mirë me kuleç, krem dhe pasta. Pas kësaj, s’do mend që ai s’donte të hante gjë tjetër për drekë, përveç krem karameles. Por ja që Edhëlbërtës iu duk i sëmurë. Misis Harisi shtoi se do të bënim mirë të ngjiteshim lart, edhe për të mirën tonë, se përndryshe do të humbnim lojën e Marielës në violinë – qe fjala për pjesën *Çaji i kapelabërësit të lajthitur* nga “Liza në Botën e Çudirave”. Mariela është fëmija e dytë e

Harisit: tetë vjeçe, mjaft e qeshur dhe shumë inteligjente. Por mua më pëlqen më shumë kur luan pjesë serioze. I thamë se do të vinim me të mbaruar cigaret, madje iu lutëm të mos e linte Marielën të fillonte pa ardhur ne. Ajo na premtoi se do të bënte të pamundurën për ta vonuar vajzën dhe shkoi. Me t'u mbyllur dera, Harisi e vazhdoi atje ku e kishte lënë:

- Besoj, më kuptoni se për ç'ndryshim e kam fjalën: NJË NDRYSHIM RRËNJËSOR!

Por puna ishte se qysh ta bëje.

Xhorxhi sugjeroi *për një punë*-n. E ç'të prisje tjetër nga Xhorxhi? Beqarëve u duket se grave të martuara s'ua pret mendja shumë. Kam njohur dikur një të sapomartuar, të cilit i shkrepni në kokë të shkonte në Vjenë *për një punë*. Por gruaja e tij deshi të dinte se *për çfarë pune*. Ai i tha se do të bënte një studim në minierat fqinje të Austrisë dhe se do të shkruante një raport për to. Ajo i tha se do të shkonte me të. E atillë grua ishte. Ai u përpoq t'i kthente mendjen, duke i thënë se miniera s'ishte vend për gratë e bukura, por ajo iu përgjigj se këtë e dinte mirë dhe se s'kishte ndërmend ta shoqëronte nëpër galeri: do ta përcillte në mëngjes dhe, derisa të kthehej ai, do ta shtynte kohën duke shëtitur nëpër dyqanet e Vjenës e duke blerë ç't'i kish ënda. Qyqari i gjerë, meqë s'dinte si të dilte nga ajo bela, u detyrua që, për dhjetë ditë tmerrësisht të gjata vere, të vizitonte minierat e Austrisë dhe, gjatë mbrëmjeve, të shkruante raporte për to. Kur u kthyen, ajo ia postoi raportet firmës së tij, së cilës, në fakt, s'i hynin fare në punë.

Natyrisht, Edhëlberta me misis Harisin s'ishin asi lloj grash, por e mira ishte që të mos ngatërroheshim me këtë *për një punë*-n. Mbase duhej ruajtur për raste të tjera, më urgjente.

- Jo, - thashë unë, - duhet gjetur diçka më e ndershme dhe më burrërore. Do t'i them Edhëlbertës që, pas gjithë këtyre viteve

martesore, kam arritur në përfundimin se një burrë nuk di ta çmojë kurrë lumturinë që e ka gjithnjë me vete. Prandaj, do t'i them se mendoj të largohem prej saj dhe fëmijëve për të paktën tri javë. Do t'i them, - vazhdova duke u kthyer nga Harisi, - se ishte ti ai që më vure në dukje detyrimet e mia; se ishte ti ai që...

Harisi përplasi syzet mbi tavolinë.

- Mos, more burrë! – më ndërpreu. – As mos e ço ndërmend! Ajo do të flasë me gruan time dhe... E po, nuk dua që të humbasë besimin tek unë. Tekefundit, këtë nuk e meritoj.

- Si s'e meriton?! – këmbëngula unë. - Ishte propozimi yt.

- E po, ti ma dhe idenë! - ma ktheu Harisi. – Ti the se rutina nuk është për burrat dhe se jeta familjare të trashon trutë.

- Unë po flisja ashtu në përgjithësi, - i shpjegova.

- Kurse mua më pëlqeu shumë, - tha Harisi, - dhe po mendoja t'ia thosha këto edhe Klarës, sepse edhe ajo ka ca pikëpamje të tilla. Jam i sigurt se...

- Nuk kemi pse rrezikojmë, – e ndërpreva unë. – Këto janë gjëra me zarar, por më duket se e gjeta zgjidhjen: do t'iu themi se këtë ide na e dha Xhorxhi.

Për fat të keq, në këto raste ndihma e Xhorxhit mungon fare. Mbase do të mendoni se ai do t'ua zgjidhë hallin shokëve të ngushtë, por ja që s'përzihet fare.

- Ishte ideja juaj, - tha ai. – Përkundrazi, ideja ime ishte të bënim një piknik, të gjithë së bashku, duke marrë me vete edhe fëmijët. Madje, doja të ftoja edhe hallën dhe kisha bërë plan të merrnim një vilë me qira, në bregdetin e Normandisë, ku klima është e hatashme, sidomos për fëmijët e vegjël, ndërsa qumësht si atje nuk gjen kurrë në Angli. Por, do t'iu them, ju s'ma vutë veshin dhe thatë se, po të ishim vetëm, do t'ia kalonim shumë më mirë.

Me Xhorxhin nuk pi ujë takti, prandaj duhet të jesh i prerë.

- Ke të drejtë, - i tha Harisi. – E di që edhe mua po më pëlqen ai plani yt?! Le ta marrim atë vilën! Sille edhe hallën; s'më pritet sa ta shoh! Do të kënaqemi atje, të gjithë, një muaj rresht! Dhe, meqë fëmijët vdesin për ty, unë me Xh. do ta kemi mendjen të mbledhur, se do t'i lëmë në shoqërinë tënde. Ti i ke premtuar Edgarit se do ta mësosh të peshkojë. Do të bësh edhe rolin e kafshëve të egra. Diku me Marielën, që të dielën, flasin veçse për hipopotamët e tu. Do të organizojmë piknikë në pyll, do të jemi vetëm ne, dymbëdhjetë vetë, dhe, gjatë mbrëmjeve, do të kënaqemi me muzikë e recitime. Mariela, ti e di, i qan që tani nja gjashtë pjesë, kurse fëmijët e tjerë i mësojnë gjërat fët e fët.

Xhorxhi u bë pulë – ai nuk shquhet për trim, por kësaj here nuk i pati hije fare. Tha se po të ishim aq burracakë dhe hileqarë, sa t'i punonim një rreng të atillë, s'kish ç'bënte, ndërsa në qoftë se unë s'kisha ndërmend ta pija të gjithë shishen e uiskit vetëm, do të më binte në qafë duke më marrë një gotë. Pastaj tha diçka të ngatërruar, nuk i bëhej vonë shumë, sepse si Edhëlbarta ashtu edhe misis Harisi ishin gra me mend, dhe, meqë e njihnin mirë, do ta kuptonin në çast se ajo nuk kishte qenë ideja e tij.

Mbeti pa u zgjidhur vetëm një çështje e vogël: ç'lloj ndryshimi?

Harisi, si zakonisht, ishte për detin. Ai tha se iu kujtua një jaht, tamam ai që na duhej: nuk kushtonte shumë dhe ishte aq i thjeshtë, sa mund ta drejtonim edhe vetë. Mjaft të merrnim një djalë, sa për të na dhënë një dorë ndihmë. I thamë se e dinim se për cilin jaht e kishte fjalën; kishim qenë atje me Harisin edhe më parë. Ai qelbet erë ujërash të ndenjura dhe algash, po zuri shiu nuk ka asnjë strehë ku të futësh kokën, ndërsa sipërfaqja e kuvertës është dhjetë këmbë me katër dhe gjysmën e saj e zë një sobë, e cila bëhet copë–copë sa herë që përpiqesh ta ndezësh. Atje je i detyruar të lahesh në kuvertë dhe, me të bërë hapin

e parë nga dushi, ta përllan era peshqirin. Të gjitha punët më interesante i bën Harisi me djalin dhe mua me Xhorxhin s'na mbetet tjetër veçse të qërojmë patatet dhe t'i lajmë.

- E po, mirë atëherë, - tha Harisi, - le të marrim një jaht të mirë, me një kapiten!

Kësaj radhe s'isha dakord unë. E dija se për cilin kapiten bëhej fjalë dhe se ç'kuptonte ai me "det të hapur": të ishte gjithnjë në kontakt me gruan dhe familjen, pa përmendur këtu bordellon e tij të preferuar.

Vite më parë, kur isha ende i ri dhe pa përvojë, mora njëherë një jaht me qira. Tri ishin arsyet që më shtynë të bëja një budallallëk të atillë: sapo kisha fituar një lotari, Edhëlbarta kishte shprehur dëshirën për ajër deti dhe mëngjesin e së nesërme më ra në dorë rastësisht një kopje e gazetës *Sporti*. Aty më zuri syri një reklamë:

PËR JAHTISTËT. Rast i rrallë. "Zuzari", 28 ton. Pronari, të cilit i ka dalë një punë e papritur, është i gatshëm ta lëshojë me qira këtë "langua të detit", për një periudhë të shkurtër ose të gjatë. Dy kabina dhe sallon, piano Woffenkoff, dushi - prej bakri të ri. Çmimi: dhjetë gini në javë. Adresa: Pirtui & Co., 3A Bucklersbury.

M'u duk si përgjigja e lutjes sime. As që doja t'ia dija për *bakrin e ri*. "Mjaft sa të lahem, " - mendova. Por pianoja *Woffenkoff* m'u duk një ide e hatashme. E imagjinova Edhëlbartën duke luajtur në mbrëmje me një si punë kori, të cilin mund ta sajanim me pak prova me ekuipazhin, teksa shtëpiza jonë, *Zuzari*, rrëshqiste ngadalë mbi valët e argjendta.

Mora një pajton dhe e mbajta frymën drejt e tek adresa e shkruar në gazetë. Mister Pirtui ishte një burrë pa shumë pretendime dhe kishte një zyrë jo kushedi çfarë, në katin e tretë. Ai më rrëfeu një pikturë në

akuarel të *Zuzarit* që çante detin përmes erës. Platforma e tij ngrihej në një kënd nëntëdhjetë e pesë gradë me oqeanin. Në kuvertë s'dukej asgjë e gjallë. “Me siguri që, në një pjerrësi të tillë, do të kenë rrëshqitur poshtë të gjithë, ” - mendova. Sepse ishte e pamundur të qëndronte ndokush aty, veç po ta mbërtheje me gozhdë. Natyrisht, këtë gjë ia vura në dukje edhe agentit, por ai më shpjegoi se *Zuzari* paraqitej në atë pikturë atëherë kur fitoi *Medaljen e Sfidave të Detit*. Dhe meqë s'kishte njeri që të mos kish dëgjuar për atë ngjarje, s'kishim se ç'të flisnim më për të. Dy kokrriza të vogla në kornizën e pikturës, të cilat unë i mora për mola, paraqisnin fituesit e vendit të dytë dhe të tretë të garës. Pastaj ai më tregoi edhe një fotografi tjetër, ku jahti ishte ankoruar në Grevisend, e cila nuk ishte edhe aq mbresëlënëse, por të paktën të jepte më shumë siguri. Pasi të gjitha pyetjet e mia morën përgjigje të kënaqshme, e mora për dy javë. Mister Pirtui tha se isha me fat që e kërkoja vetëm për dy javë – më vonë edhe unë u binda për këtë – sepse pas dy javësh e kishte porositur një tjetër. Po ta kisha kërkuar për tre javë, do të kishte qenë i shtrënguar të mos ma jepte.

Pastaj më pyeti nëse e kisha menduar se cilin kapiten do të merrja. Edhe njëherë tjetër isha me fat – me sa dukej, fati po më rrethonte nga të gjitha anët – sepse mister Pirtui më tha se s'kisha ku gjeja kapiten më të zotë se mister Gojlesi: ishte një detar i shkëlqyer, që e njihje detin si gruan e vet dhe s'kishte dështuar kurrë.

Meqë atë ditë ishte akoma herët dhe jahti ndodhej në Haruiç, mora trenin e orës njëmbëdhjetë pa një çerek nga Liverpuli dhe në orën një isha në kuvertë, duke folur me kapitenin Gojles. Ai ishte një burrë i bëshëm dhe shumë babaxhan. I tregova idenë time për të kaluar përmes ishujve të Holandës dhe për t'iu afruar Norvegjisë. Ai tha: “Ah, ah, sër!”, dhe u entuziazmua kaq shumë, sa thua se do ta bënte atë udhëtim për qejf të vet. Por kur erdhi biseda tek ushqimet që do të merrnim me

vete, entuziazmi i tij arriti kulmin. Të them të drejtën, hesapet që bëri, më tromaksën. Madje fillova të trembesha se mos këtu luhej ndonjë lloj kontrabande. Por ai qeshi në atë mënyrën e vet atërore dhe më siguroi se s'kishte asgjë të tillë në këtë mes. Ushqimet që do të tepronin pas udhëtimit do t'i faleshin ekuipazhit – me sa dukej, kështu ishte si rregull. M'u bë sikur këtë ekuipazh po e furnizoja me ushqime për të kaluar dimrin. Po s'doja të dukesh koprrac, ndaj s'e hapa gojën. Edhe llogaria e pijeve më befaso. Unë mendoja të merrja vetëm aq sa do të na duheshin për veten, por mister Gojlesi foli prapë për ekuipazhin.

- Ne nuk duam diçka që të ketë natyrën e orgjisë, mister Gojles! – i thashë unë.

- Orgjisë? – ma ktheu ai. – E ç'e keqe mund të vijë nga një pikë e vogël uiski në çaj?

Pastaj më shpjegoi se motoja e tij ishte: “Merr vetëm njerëz që vlejnë dhe trajtoji mirë!”

- Kështu do ta bëjnë më mirë punën, - tha. – Dhe do të vijnë prapë herën tjetër.

Të them të drejtën, s'besoja se do të më duheshin herë tjetër. Madje, pa i parë ende, po fillonin të më dukeshin si një bandë derrash makutë. Por mister Gojlesi dukej i ngazëllyer dhe unë isha pa përvojë, ndaj e lashë të bënte ç'të donte. Ai më premtoi se do të kujdesej vetë që asgjë të mos shkonte dëm.

Ia lashë në dorë edhe zgjedhjen e ekuipazhit. Më tha se do ta bënte këtë me ndihmën e dy burrave dhe të një djali. Po ta kishte fjalën për ushqimet dhe pijet, ai po e tepronte shumë, por mbase e kishte fjalën për lundrimin.

Gjatë rrugës për në shtëpi porosita një kostum jahtisti, me një kapelë të bardhë, dhe rrobaqepësi më premtoi se do ta kisha gati në kohë. Pastaj shkova në shtëpi dhe i rregjova Edhëlbërtes se ç'kisha bërë.

Gëzimi i saj errësohej vetëm nga një re e vockël dyshimi: a do të arrinte rrobaqepësi ta qepte në kohë kostumin e saj? Të tilla janë gratë.

Muaji ynë i mjalitit, i cili s'kishte shumë që kishte filluar, po mbaronte shpejt, ndaj vendosëm të mos ftonim kënd, por ta patur të gjithë jahtin tonin. Dhe bëmë mirë që vendosëm ashtu. Të hënën u bëmë gati dhe u nisëm. S'më kujtohet se ç'kishte veshur Edhëlbarta, por çfarëdo që të ketë qenë, ajo dukej shumë tërheqëse. Kostumi im ishte bojë blu dhe kishte ca gërshetëza të bardha që binin shumë në sy.

E takuam mister Gojlesin në kuvertë dhe ai na tha se dreka ishte gati. Duke u nisur nga pjatat e blera nga mister Gojlesi, u mprehëm për një gatim të hatashëm. Por nuk m'u dha rasti të gjykoja për dhuntitë e anëtarëve të tjerë të ekuipazhit. Sidoqoftë, gjatë kohës së pushimit m'u dukën njerëz gazmorë.

Me të mbaruar drekën, unë me Edhëlbartën përkrah u përkulëm mbi parmakë, duke pritur të ngrinin spirancën e të shihnim se si do të zhdukeshin ngadalë në horizont brigjet e bardha të atdheut. Të dy bëmë gati pjesën tonë të programit dhe pritëm në kuvertë.

- Me sa duket, ata po vazhdojnë të pushojnë, - tha Edhëlbarta.

- Po të kenë ndërmend që ta hanë brenda katërmëdhjetë ditëve gjysmën e ushqimit që ndodhet në këtë jaht, - i thashë unë, - atëherë pas çdo vakti do t'iu duhet me të vërtetë goxha kohë për të tretur ushqimin. Më mirë të mos i ngasim, se përndryshe s'do të harxhojnë as çerekun.

- Duhet të kenë shkuar për të fjetur, - tha Edhëlbarta. – Edhe pak dhe po vjen ora e çajit.

Padyshim që ata ishin tipa mjaft të qetë. Unë fillova të shëtisja dhe e përshëndeta kapitenin Gojles diku poshtë shkallëve. E përshëndeta tri herë. Pastaj ai m'u afrua ngadalë. Tani nuk dukej më aq babaxhan sa më parë. Në gojë mbante me mospërfillje një cigare.

- Kur të jeni gati, le të nisemi, kapiten Gojlesi! - i thashë unë.

Ai e hoqi cigaren nga goja.

- Jo sot, sër, - ma ktheu. – Sot nuk nisemi dot.

- Pse, si është puna sot? – e pyeta.

E dija që njerëzit e detit ishin supersticiozë. Mbase të hënën e mbanin si ditë ters.

- Nuk është puna te dita, por tek era, - u përgjigj kapiteni Gojles.

– Ajo nuk po ndryshon.

- E pse duhet të ndryshojë? Mua më duket në rregull kështu siç është.

- Eh, eh, - ia bëri kapiteni Gojles. – Ashtu të duket, por siç e sheh edhe vetë, sër, - më shpjegoi kur më pa të habitur, - këtë erë ne e quajmë “era e tokës”, sepse ajo fryn... pra, fryn drejt e nga toka.

Pasi e vrava ca mendjen, vura re që ai kishte të drejtë. Era frynte nga toka.

- Kushedi, mbase ndryshon gjatë natës, - tha kapiteni Gojles dhe u duk sikur iu shtuan shpresat. – Tekefundit nuk është edhe aq e fortë dhe fryn e shtruar.

Ai vuri përsëri cigaren në gojë dhe unë u ktheva në kiç, për t'i shpjeguar Edhëlbortës arsyen e vonës.

Edhëlborta, së cilës dukej sikur i kishte rënë pak ai shpirti entuziast i fillimit, donte të dinte *pse* nuk mund të lundronim kur era frynte nga toka.

- Po të mos fryjë nga toka, do të fryjë nga deti dhe do të na nxjerrë prapë në breg. Mua më duket se pikërisht kjo është era që na duhet.

Unë i thashë:

- Sepse nuk ke përvojë, e dashur. Të *duket* sikur është era që na duhet, por ja që s'është kështu. Kjo është ajo që ne e quajmë era e tokës, dhe era e tokës është gjithnjë shumë e rrezikshme.

Edhëlbërta donte të dinte *pse* era e tokës ishte e rrezikshme.

Ankimet e saj filluan të më mërznin. Mbase edhe unë s'isha shumë i sigurt. Zhurma monotone e një jahti e dëshpëron një shpirt të zjarrtë.

- Këtë nuk di ta shpjegoj, - ia ktheva; dhe ishte e vërtetë. – Por që të lundrosh në një erë të tillë është çmenduri. Dhe gjithë hallin e kam tek ty, e dashur. Nuk kam pse të shtie në rrezik pa qenë nevoja.

M'u duk se godita në shenjë. Po Edhëlbërta tha se do të kishim bërë mirë të kishim ardhur në anije të martën. Pastaj shkoi poshtë. Në mëngjes era ndryshoi drejtim dhe filloi të frynte nga veriu. Unë u ngrita herët dhe shkova të njoftoja kapitenin Gojles.

- Ah, ah! – ia bëri ai. – Prapësi e madhe! Po s'kemi ç'bëjmë.

- Pse, as sot nuk nisemi dot? – guxova ta pyesja.

Nuk u nxe; vetëm sa qeshi.

- E po, zotëri, - tha, - po të donit të shkonit në Ipsuic, s'kish si bëhej më mirë. Por ne duam të shkojmë në bregdetin holandez, apo jo?

Ia tregova Edhëlbërtës dhe vendosëm që atë ditë ta kalonim në breg. Haruqi nuk është ndonjë qytet i gëzueshëm dhe, në mbrëmje, mund ta quash me plot gojën qytet i vdekur. Pimë çaj në bregdet, pastaj u kthyem në mol, për t'u takuar me kapitenin Gojles. Pritëm për të ndonjë orë. Kur u kthye, ai dukej në një formë më të gëzueshme se ne. Po të mos më betohej se nuk pinte kurrë, se vetëm ndonjëherë mbrëmjeve hidhte ndonjë gotë grog të nxehtë, për ta zënë gjumi, do të thosha me plot gojën që ishte xurxull.

Mëngjesin tjetër era frynte nga jugu, por kjo ia shtoi akoma edhe më shumë ankthin kapitenit Gojles, sepse kësaj here ishte i pasigurt jo vetëm për lëvizjen, por edhe për qëndrimin aty. E vetmja shpresë mbetej që era të ndryshonte drejtim para se të na ndodhte gjësendi. Por në atë çast Edhëlbërta e mori me të vërtetë inat jahtin. Ajo tha se do të

kishte qenë më mirë të kalonim një javë në ndonjë lavatriçe. Të paktën ato nuk lëvizin vendit.

Kaluam edhe një ditë tjetër në Haruiç dhe, atë natë dhe natën tjetër, era vazhdoi të frynte nga jugu, ndaj ne fjetëm në Kings Hed. Të premtën era frynte nga lindja. Unë e takova kapitenin Gojles në mol dhe i thashë se, në këto rrethana, më në fund mund të niseshim. Atë e nervozoi këmbëngulja ime.

- Po të merrje vesh pak më shumë, do të tregojë më tepër kujdes për veten. Era fryn drejt e nga deti.

Unë i thashë: - Kapiten Gojlesi, më thuaj të drejtën, ç'është ky send i mallkuar që kemi marrë me qira? Është jaht apo shtëpi mbi ujë?

Ai u duk sikur u habit nga pyetja ime. Tha:

- Është barkë me vela.

- Doja të thosha, - ia ktheva unë, - që a ka ndërmend të lëvizë ndonjëherë, apo do të qëndrojë e ngulur këtu? Përndryshe le t'ia zbukurojmë dritaret me degë shermashekësh, të mbjellim lule në kuvertë, madje të vendosim edhe një tendë të madhe, që të na bëjë hije. Po në qoftë se ka ndërmend të lëvizë...

- Që të lëvizë, - më ndërpreu kapiteni Gojles, - era duhet të fryjë nga prapa.

- Ç'lloj ere na duhet?

Kapiteni Gojles dukej i shushatur.

- Gjatë kësaj jave, - vazhdova unë, - ne e kishim erën nga veriu, nga jugu, nga lindja dhe nga perëndimi, në të gjitha variantet. Në qoftë se ka mbetur ndonjë drejtim tjetër që s'ka fryrë, atëherë ma thuaj dhe unë do të rri ta pres. Ama, nëse jo, dhe ajo spirancë s'ka zënë akoma rrënjë në fund të oqeanit, le të presim edhe sot e të shohim se ç'do të ngjasë!

Duke belbëzuar, tha se kjo ishte në dorën time.

- E po, zotëri, - tha, - je ti ai që vendos. Unë jam në shërbimin tuaj. Ndiheh si të më kenë dhënë në ngarkim ca fëmijë dhe padyshim që përmbaruesit tuaj e kanë për detyrë të bëjnë atë që duhet bërë me dadon plakë.

Serioziteti i tij më befasoi.

- Mister Gojles, - i thashë, - më thuaj të vërtetën, a kemi shpresë për ndonjë lloj ere që të na nxjerrë nga kjo vrimë e mallkuar?

Tek ai u kthye prapë mirësjellja gjeniale.

- Siç e sheh edhe vetë, sër, ky bregdet është shumë i rrezikshëm. Ndryshonte puna po të kishim dalë në det të hapur; të largohesh prej këndej me një guaskë si puna e kësaj... e po, hëm, të jem i sinqertë, këtu qëndron e gjithë meseleja.

U largova nga kapiteni Gojles, pasi u sigurova mirë se do të vrojtonte motin ashtu siç sheh nëna foshnjën që fle. Ky krahasim më preku më shumë se çdo gjë tjetër. E pashë prapë në orën dymbëdhjetë: po vrojtonte nga kabina e kapitenit.

Në orën pesë pasdite fati ktheu papritur. Takova në mes të rrugës një grup shokësh jahtistë. U tregova ç'më kishte ngjarë dhe ata u habitën. Kapiteni Gojles me dy burra të tjerë vazhdonin të vrojtonin motin. Unë vrapova në Kings Hed për t'i thënë Edhëlburtës të bëhej gati. Vetë i katërt, iu drejtuam pa zhurmë molit ku ishte anija jonë. Atje ndodhej vetëm djali. Dy miqtë e mi morën përsipër drejtimin e jahtit dhe në orën gjashtë ishim duke lundruar të lumtur në det të hapur.

Atë natë mbërrita në Aldboraf, ndërsa ditën tjetër në Jarmuth dhe, meqenëse shokëve të mi u duhej të largoheshin, vendosa ta braktis jahtin. Herët në mëngjes i nxorëm në ankand të gjitha furnizimet tona dhe i shitëm. Vërtet dola me humbje, por më në fund shpëtova nga kapiteni Gojles. Jahtin e mori përsipër një marinar, i cili, pasi e pagova, më premtoi se do ta kthente në Haruiç. Pastaj u kthyem në Londër me

tren. Tani mund të ketë edhe jahte të tjerë, përveç *Zuzarit*, apo kapitenë të tjerë, përveç Gojlesit, por ajo përvojë e hidhur që pata me të më ka bërë ta humb besimin.

Edhe Xhorxhi ishte i mendimit se jahti kërkonte përgjegjësi të madhe, ndaj e lamë fare atë punë.

- Si thoni për lumin? – sugjeroi Harisi. – Ne ia kemi kaluar shumë bukur atje.

Xhorxhi nxori në heshtje një cigare. Unë theva një arrë tjetër.

- Lumi s'është për ne, - thashë unë. – Se ç'ka diçka atje, mbase lagështira, që më bën të më therin kyçet.

- E njëjta gjë më ndodh edhe mua, - tha Xhorxhi. – Madje, kur më shpie rruga në zonat pranë lumit, nuk më mbyllen sytë gjithë natën. Në pranverë kalova një natë tek Xhoi dhe më doli gjumi që në shtatë të mëngjesit. Pastaj s'i mbylla më sytë.

- E thashë ashtu kot, - tha Harisi. – As mua nuk më bën mirë. Më acaron cermën.

- S'ka si ajri i malit, - thashë unë. - Po sikur të bëjmë një shëtitje në Skoci?

- Në Skoci ka gjithnjë lagështirë, - tha Xhorxhi. – Para nja dy vjetësh ndenja atje tri javë dhe nuk bëri asnjëherë mot i thatë.

- Në Zvicër është mrekulli! – tha Harisi.

- Nuk do të shkoja kurrë me këmbët e mia në Zvicër, - kundërshtova unë. – E harruat se ç'na ndodhi herën e fundit? Ne na duhet një vend i ashpër për gratë dhe fëmijët. Një vend me hotele të këqij dhe me kushte të vështira. Një vend ku do të na duhet të punojmë shumë, të rraskapitemi...

- Je në vete? – tha Xhorxhi. – Harrove që do të vij edhe unë me ju?

- E gjeta! – thirri Harisi. – Një udhëtim me biçikleta!

Xhorxhi e pa gjithë dyshim.

- Mos e merr aq lehtë! - i tha. – Por sikur të dalë përpara ndonjë malore dhe era të fryjë në drejtimin tënd?

- Atëherë do të zbres dhe erën do ta kem nga pas!

- S'më kishte shkuar kurrë mendja, - i tha Xhorxhi.

- S'ke për të gjetur kurrë gjë më të bukur se një udhëtim me biçikleta.

Edhe unë isha në një mendje me të.

- Po jua tregoj edhe se ku, - vazhdoi ai. – Përmes Pyllit të Zi.

- Pse atje? – tha Xhorxhi. – Atje ka vetëm malore.

- E ke gabim, - tha Harisi. – Vetëm dy të tretat e rrugës. Pastaj atje ka edhe ca gjëra të tjera, që ty s'të shkon mendja kurrë...

Ai pa njëherë përqark.

- Ka ca shina që iu ngjiten atyre kodrave. Ca gjëra për rrota...

Dera u hap dhe u duk përsëri koka e misis Harisit. Ajo tha se tani Edhëlberta e kishte rrasur skufjen në kokë nga inati, ndërsa Marieli, pasi na priti e na priti, e luajti pa ne *Çajin e kapelabërësit të lajthitur*.

- Nesër te klubi në orën katër! – më pëshpëriti në vesh Harisi, tek po ngrihej, ndërsa unë ia përcolla Xhorxhit ndërsa po ngjisnim shkallët.

KREU II

Një punë delikate. – Ç'mund të thoshte Edhëlberta. – Por ç'tha në të vërtetë. – Ç'tha misis Harisi. – Ç'i thamë ne Xhorxhit. – Do të nisemi të mërkurën. – Xhorxhi na kujton se mund të ndërrojmë mendje. – Harisi dhe unë jemi gjithë dyshime. – Kush e bën punën më të madhe në një biçikletë dyshe. – Ç'mendon ai që rri përpara. – Po ai që rri prapa. – Si e humbi Harisi gruan e vet. – Çështja e bagazheve. – Urtësia e xhaxhait tim, Podzherit. – Fillimi i historisë së burrit që kishte një çantë.

Unë i hapa kartat me Edhëlbertën që atë mbrëmje. E nisa sikur isha pak i nervozuar. Mendoja se Edhëlberta do ta vinte re këtë dhe do të mendonte se e kisha për shkak të mbingarkesës së trurit. Kjo, natyrshëm, do ta shpinte bisedën tek shëndeti dhe nevoja për të marrë masa urgjente për rimëkëmbjen e tij. Mendoja se, me pak fat, do t'ia dilja mbanë. E imagjinoja Edhëlbertën duke më thënë: “Jo, i dashur, ti ke nevojë për një ndryshim, për një ndryshim rrënjësor! Dëgjoje këshillën time dhe largohu për një muaj nga shtëpia. Jo, mos më kërko të vij edhe unë me ty! E di që ke shumë nevojë për mua, por kësaj here të duhet tjetër shoqëri. Përpiku t'i mbushësh mendjen Xhorxhit dhe Harisit të vijnë me ty. Besomë, një tru kaq i mbingarkuar sa i yti ka nevojë të shkëputet për ca kohë nga rutina e jetës shtëpiake. Përpiku të harrosh për pak se fëmijët kanë nevojë për edukim, përkujdesje, apo mjekime plagësh tri herë në ditë. Përpiku të harrosh se në jetë ka edhe

gjëra si gatimi, pastrimi i shtëpisë, faturat e kasapëve. Largohu dhe përpiqu të gjesh ndonjë cep të gjelbër mbi këtë dhé, ku gjithçka të duket interesante, dhe truri yt të gjejë paqe dhe ide të freskëta. Largohu dhe mua do të më marrë malli për ty. Vetëm kështu do të sjell ndërmend virtytet e tua të çmuara, sepse duke të pasur përditë pranë, si qenie njerëzore që jam, i nënvlerësoj ato, ashtu siç na ndodh të bëhemi mospërfillës edhe ndaj dritës së përditshme të diellit dhe bukurisë së hënës. Largohu, pastaj kthehu me mendje e trup të freskët, edhe më i mirë e më i dashur nga ç'ke qenë më parë!”

Por ja që edhe atëherë kur i arrijmë synimet tona, ato nuk realizohen kurrë në atë formë që i mendojmë ne. E para e punës, Edhëlbarta nuk e vuri re fare që unë isha nervoz, prandaj u detyrova t’ia them vetë:

- Më fal, por sonte nuk e ndiej veten mirë.

- Ashtu? S’e vura re. Si e ke hallin?

- S’di si ta shpjegoj, por ka ca javë që s’e ndiej veten mirë.

- E ke prej uiskit! – tha Edhëlbarta. – S’e vë në gojë kurrë, me përjashtim të rasteve kur shkojmë në shtëpinë e Harisit. S’ke pse pi, kur e di që të bën dëm.

- Nuk është prej uiskit, – ia ktheva unë. – Është diçka më e thellë. Them se është më shumë mendore se fizike.

- Aha, paske lexuar prapë ata kritikët, – tha Edhëlbarta, kësaj here me pak më shumë dhembshuri. – Si s’ma vure veshin njëherë e t’i flakje në zjarr?!

- S’e kam prej tyre, - iu përgjigja. – Tani nga fundi ata kanë filluar të lëvdojnë.

- E po ç’është atëherë? Duhet të ketë ndonjë shkak.

- Jo, nuk ka. Ku ta gjeja të kishte! Them se është diçka shumë e rrallë. Mund ta përshkruaj vetëm si një ndjenjë të çuditshme, e cila

s'gjen kurrsesi prehje, dhe që, me sa duket, më ka shtënë në dorë të tërin.

Edhëlberta m'i qepi sytë gjithë kureshtje, por meqë nuk tha gjë, unë vazhdova të arsyetoja:

- Kjo jetë e shpëlarë dhe monotone, këto ditë kaq paqësore, gjithë kjo lumturi, pa asgjë të re, të gjitha të kallin datën.

- Unë s'do të qahesha, - tha Edhëlberta. – Që të ndihemi më të kënaqur, mbase, mund të ndryshojmë diçka të vogël.

- Nuk jam shumë i sigurt për këtë, - ia ktheva unë. – Kur në jetë ka vetëm gëzime, edhe vetë dhembja të duket një variacion i këndshëm. Bile – bile, ndonjëherë mendoj se edhe engjëjve në qiell duhet t'u bëhet shpirti verem nga ajo jetë gjithnjë e qetë dhe e patrazuar. Sa për mua, një jetë pafundësisht e lumtur dhe që nuk ndërpritet nga asgjë, do të më bënte të luaja nga fiqiri. Por, me sa duket, - vazhdova, - unë qenkam një tip shumë i çuditshëm, aq sa nganjëherë e kam të pamundur ta kuptoj veten. Madje ka çaste, - shtova, - që e urrej veten pse jam gatuar i tillë.

Zakonisht, biseda të tilla, duke u kredhur në thellësitë e emocioneve të papërshkrueshme, e preknin shpejt Edhëlbertën, por sonte, çuditërisht, nuk i bënë pikë përshtypjeje.

Duke folur me respekt për perëndinë, dhe mbase kjo ushtroi efekt tek unë, ajo ma mbushi mendjen se ishte gomarllëk të kërkoja tersllëqet, kur ato nuk kishin ndërmend të vinin vetë; dhe, sa për atë që isha tip i çuditshëm, kësaj s'kisha ç'i bëja, por, kushedi, mbase isha me fat dhe gjeja tipa të tjerë si veten. Monotonia e jetës, shtoi ajo, ishte një përvojë e përbashkët: në këtë pikë ne mund të ngushëllonim njëri – tjetrin.

- Ti s'e merr me mend se sa dua të zhdukem ndonjëherë, - tha Edhëlberta, - madje edhe nga ty. Por e di se kjo është punë që s'bëhet, ndaj e ndrydh gjithçka përbrenda e nuk bëj zë.

S'e kisha dëgjuar kurrë Edhëlbërtën të fliste ashtu, ndaj u habita dhe u hidhërova pa masë.

- Kjo s'po më duket edhe aq e këndshme, - i thashë. – Nuk i ka hije një gruajë të flasë kështu.

- E di, prandaj s'ta kam përmendur kurrë më parë. Ju burrat s'arrini ta kuptoni kurrë, - vazhdoi Edhëlbërtë, - se një grua, sado e dhënë të jetë pas burrit të vet, ka çaste kur ai e torturon. Ti s'e merr me mend se sa herë më vjen ta flak përparësen dhe të fluturoj jashtë, ku askush të mos më pyesë më se ku po shkoj, sa do të vonohem, apo se kur do të kthehem. Ti nuk e di se sa herë dua të përgatis një darkë, ashtu siç ma ka qejfi mua, që t'iu pëlqejë edhe fëmijëve, por që ti, me ta parë, të rrasje kapelën në kokë dhe t'ia mbathje për në klubin tënd. Ti nuk e di se sa herë dua që të ftoj këtu gratë që më pëlqejnë mua, por që ti s'i sheh dot me sy, të takoj njerëzit që dua, të shkoj të fle sa herë të më flihet dhe të ngrihem nga gjumi kur të dua. Dy njerëz që janë martuar bashkë duhet të sakrifikojnë dëshirat e tyre për njëri – tjetrin. Por s'është keq që, ndonjëherë, t'ia lëshojnë pak perin shoku-shoqit.

Edhëlbërtë doli vetë tek shtegu i shumëpritur, por, më duhet ta pohoj se, në atë çast, u ndjeva shumë i prekur dhe i fyer.

- E po, - i thashë, - po qe se dëshiron të largohesh nga unë...

- Mos u bëj i marrë! – tha ajo. – Dua të largohem vetëm për pak kohë, aq sa të harroj nja dy skutat e tua të errëta, që s'janë edhe aq të përsosura, dhe të kujtoj se sa burrë i dashur je për gjitha të tjerat; më pas, mezi do të pres të të shoh prapë, ashtu si dikur, kur nuk të shihja kaq shpesh, pasi kjo më ka bërë pak mospërfillëse karshi teje, ashtu siç bëhemi edhe ndaj dritës së diellit, vetëm e vetëm se ai është përditë atje...

Nuk më pëlqeu fare toni i Edhëlbërtës. Madje m'u duk pak mendjemadhe. S'ishte e hijshme që një grua të gëzohej për mungesën e

burrit, qoftë edhe për dy a tri javë! Tekefundit, kjo s'i kishte lezet një gruaje. Edhëlberta s'ishte më ajo që njihja unë. Kjo ma prishi humorin kaq shumë, sa që tani s'kisha më pikën e dëshirës për të shkuar në atë udhëtim. Po të mos ishte Xhorxhi me Harisin do t'i kisha vënë kapak asaj pune. Kështu si rrodhën gjërat, s'po gjeja ndonjë mënyrë për të dalë me dinjitet nga ajo situatë.

- Në rregull, Edhëlberta, le të bëjmë ashtu siç thua ti. Veçse, më fal për kureshtjen time prej bashkëshorti, por ç'ke ndërmend të bësh gjatë mungesës sime?

- Do të marrim atë shtëpinë në Folkston. Do të shkoj atje me Ketin. Dhe nëse do t'i bësh një të mirë edhe Klara Harisit, - shtoi Edhëlberta, - mbushja mendjen edhe Harisit të vijë me ty, kështu që do të marrim edhe Klarën me vete. Ne të tria ia kalonim shumë mirë me njëra – tjetrën, para se të vinit ju burrat në jetën tonë, dhe do të kënaqeshim shumë po ta kujtonim edhe njëherë atë kohë. Hë, si thua, - vazhdoi Edhëlberta, - ia mbush dot mendjen Harisit?

I thashë se do të përpiqesha.

- Sa djalkë i mirë që je! Bëj të pamundurën! Merrni edhe Xhorxhin me vete.

I thashë se kjo ishte punë që s'bëhej, sepse Xhorxhi ishte beqar dhe askush s'do ta priste mirë largimin e tij. Por gratë s'i kuptojnë kurrë shakatë. Edhëlberta tha se nuk shkonte ta linim vetëm dhe unë i premtova se do ta merrnim edhe Xhorxhin.

Pasdite takova Harisin në klub dhe e pyeta se ç'kishte bërë. Ai tha:

- Çdo gjë në rregull. Nuk pata asnjë pengesë.

Por m'u duk sikur fshihte diçka, ndaj e shtrëngova të më tregonte më shumë hollësi.

- Ajo e priti si qumësht i ëmbël, - vazhdoi ai, - pastaj më tha se kjo ishte një ide e shkëlqyer dhe me siguri që do të kishte qenë e Xhorxhit. Ishte e mendimit se kjo do të më bënte shumë mirë.

- Bukuri atëherë. Çfarë nuk shkon?

- Jo, mirë për këtë, po pastaj ajo filloi të flasë edhe për ca gjëra të tjera...

- Të kuptoj, - i thashë.

- Për atë banjën që i është bërë fiksion.

- E kam dëgjuar. Ajo ka nisur t'i fusë xixat edhe Edhëlbërtes.

- S'ia prishja dot. S'mund t'i refuzoja kur ajo u tregua aq e mirë për atë gjënë tjetër. Veçse, kjo do të më kushtojë rumbullak njëqind sterlina.

- Kaq shumë? – e pyeta unë.

- Kokërr më kokërr. Vetëm ajo kushton gjashtëdhjetë sterlina.

Më erdhi keq për të.

- Sepse është edhe ajo soba e kuzhinës. Në qoftë se gjërat në shtëpinë tonë kanë shkuar ters këto dy vitet e fundit, të gjithë fajin e ka pasur soba e kuzhinës.

- Të kuptoj, - i thashë, - ne kemi ndërruar gjashtë soba dhe secila prej tyre ka qenë më e keqe se e mëparshmja. Kjo që kemi tani, jo vetëm që s'ia thotë fare, por edhe më keq akoma: ajo e di mirë kur kemi ndonjë festë familjare dhe bën të pamundurën të na e prishë.

- Tani do të blejmë një të re, - tha Harisi, por pa asnjë lloj entuziazmi. – Klara thotë se do të na bjerë më lirë po t'i bëjmë të dyja në të njëjtën kohë. Në qoftë se një grua ka ndërmend të blejë ndonjë gur diamanti, - shtoi Harisi, - me siguri që do të justifikohet se e bën këtë për të ulur çmimin e përparësës së kuzhinës.

- Sa mendon se do të kushtojë soba? – u bëra kureshtar për këtë temë.

- S'e di, - u përgjigj Harisi. – Besoj se edhe nja njëzet sterlina të tjera. Pastaj kujtuam pianon. A ke vënë re ndonjë ndryshim midis një pianoje nga një tjetër?

- Ca bëjnë më pak zhurmë dhe ca më shumë.

- Ajo e jona ka një defekt në tercë, - tha Harisi. – Meqë ra fjala, a e di se ç'është kjo terca?

- Është ai fundi me të dridhur, kur mbaron pjesa, - ia shpjegova unë. – Ai çasti kur të duket sikur të kanë shkelur bishtin. Pjesët brilante mbarojnë gjithnjë me një tercë.

- E po, edhe ajo na dashka ca sterlina të tjera, sepse asaj sonës, së vjetrës, nuk i dalkan. Tani do të më duhet ta fus në bodrum dhe të blej një të re për dhomën e pritjes.

- Po tjetër?

- S'ka më, - tha Harisi.

Me sa dukej, s'po i kujtohej më ndonjë gjë tjetër.

- Tjetrën do ta zbulosh kur të kthehesh në shtëpi. Asaj i ka shkrepur në kokë edhe për diçka tjetër.

- Çfarë gjëje?

- Një shtëpi me qira në Folkston.

- E për çfarë ta dojë shtëpinë në Folkston?

- Për të kaluar verën, - dhashë një hamendje unë.

- Po ajo do të shkonte për pushime në Uells, te njerëzit e saj. Ata na kishin ftuar familjarisht, së bashku me fëmijët.

- Mbase ajo do të shkojë në Uells para se të shkojë në Folkston. Ose do të kthehet kur të jetë rrugës për në shtëpi. Po e di shumë mirë që do të marrë një shtëpi me qira në Folkston. Qofsha i gabuar dhe uroj që për të mirën tënde të mos jetë kështu! Por kam frikë se kjo tashmë është vendosur.

- Ky udhëtim do të na kushtojë qimet e kokës.

- Ishte një budallallëk i madh që në fillim, - i thashë unë.

- U treguam të marrë që e dëgjuam atë. Me siguri që këto ditë ai do të na fusë në ndonjë ngatërresë.

- Ai gjithnjë ngatërrestar ka qenë, - e mbështeta unë.

- Kokëmushkë, - shtoi Harisi.

Në atë çast dëgjuam në holl zërin e Xhorxhit.

- Më mirë mos i thuaj gjë, - i thashë unë. – Tani s’e kthejmë dot më.

- Po, po, - tha Harisi. – Tani s’ndreqet më. Vate edhe banja, edhe pianoja.

Xhorxhi erdhi shend e verë.

- Hë? – tha. – Si shkoi? Ia dolët?

Se ç’kishte diçka në zërin e tij, që s’më pëlqeu. Vura re se as Harisit s’i pëlqeu.

- Ia dolëm për çfarë? – e pyeta unë.

- Për çfarë? Për t’ia mbathur.

E ndjeva se kishte ardhur koha t’ia sqaroja gjithçka Xhorxhit.

- Në jetën martesore, - i shpjegova, - burrit i takon të propozojë diçka, ndërsa gruas të bindet. Kjo është detyra e saj. Madje këtë e predikon edhe feja.

Xhorxhi mblodhi duart dhe ia qepi sytë tavanit.

- Këto mund të duken si gjëra për të qeshur, - vazhdova unë, - por ja që kështu është e vërteta. Ne u thamë grave tona se do të niseshim. Natyrisht, ato nuk e pritën mirë, sepse dëshironin të vinin me ne. Por ne ua shpjeguam dhe... kjo ishte e gjitha.

Xhorxhi tha:

- Ju kërkoj ndjesë, por nuk ju kuptova mirë. Unë jam beqar. Ndjaj bëj vetëm sa më thonë dhe sa dëgjoj.

Unë i thashë:

- Pikërisht këtu qëndron gabimi yt. Sa herë që të bëhesh kureshtar për këto gjëra, eja e na pyet mua me Harisin dhe do t'i sqarojmë të gjitha.

Xhorxhi na falënderoi dhe ne iu kthyem çështjes sonë.

- Kur do të nisemi? – tha Xhorxhi.

- Sa kohë që unë të mos jem ftohur akoma, - tha Harisi. – Sa më shpejt, aq më mirë.

Ma do mendja që ai donte të zhdukej një çast e më parë, para se misis Harisit t'i shkrepj për ndonjë gjë tjetër. E lamë për të mërkurën e ardhshme.

- Ç'rrugë do të ndjekim? – tha Harisi.

- Unë kam një ide, - tha Xhorxhi. – Por, pa më thoni njëherë, mos e keni gjë me dy mendje tani?

Unë i thashë:

- Ne s'jemi njerëz të ulët. Veçse nuk do të donim shpenzime të çmendura.

- Posi, posi, - tha Xhorxhi. - Tani ne e njohim mirë Holandën dhe Rinin. Unë them të marrim anijen për në Hamburg: shohim Berlinin dhe Dresdenin, pastaj shkojmë deri në Shvarcvald, përmes Nurenburgut dhe Shtutgardit.

- Kam dëgjuar se në Mesopotami janë ca vende të bukura për t'u parë, - murmuriti Harisi.

Xhorxhi tha se Mesopotamia shmangej shumë nga rruga jonë dhe se udhëtimi nga Berlini deri në Dresden ishte një gjetje shumë praktike. Kështu ia doli të na bindte të ndiqnim atë rrugë.

- Sa për biçikletat, - tha Xhorxhi, - unë mendoj ashtu si më parë: Harisi dhe unë në dyshe, kurse Xh...

- Jo! – e ndërpreu me forcë Harisi. – Ti me Xh. në dyshe, kurse unë vetëm.

- Për mua nuk prish punë, - tha Xhorxhi. – Po të doni, unë me Xh në dyshe, kurse Harisi...

- Më falni për ndërhyrjen, - e ndërpreva unë, - po nuk kam ndërmend të heq Xhorxhin zvarrë gjatë gjithë rrugës. Barra duhet ndarë.

- Ashtu është! – më mbështeti Harisi. – Edhe ai duhet ta ketë të qartë se duhet të punojë...

- Ai çfarë? – tha Xhorxhi.

- Të punojë, - përsëriti me vendosmëri Harisi. – Gjatë gjithë kohës, kur t’iu ngjitemi kodrave.

- Ah, ashtu, – tha Xhorxhi. – Mos doni ta provojmë?

Gjithmonë ka ca gjëra që nuk shkojnë me këto biçikletat dyshe. Ka një teori të atij që është përpara, i cili thotë se kush rri prapa, nuk bën asgjë. Por ama ka edhe një teori tjetër të atij prapa, i cili thotë se ai është forca lëvizëse, ndërsa kush rri përpara vetëm sa ofshan. Ky mister as që ka për t’u zgjidhur ndonjëherë. Nuk ka gjë më të keqe sesa kur urtësia, nga njëra anë, të pëshpërit në vesh të mos i japësh shumë, pasi do të të këputet ndonjë damar në zemër, kurse drejtësia, nga ana tjetër, të kujton: “E pse duhet ta bësh ti këtë punë? Kjo nuk është karrocë. Ai s’është pasagjeri yt!”, kur dëgjon tjetrin të hakërrehet: “Si e ke hallin? S’po gjen dot pedalet?” Kur u martua, Harisit i ndodhi një ngatërresë e pakëndshme, e cila kishte lidhje pikërisht me mosdijen se ç’bën personi që rri prapa në biçikletë. Ai ngiste biçikletën përmes Hollandës, me gruan e vet prapa. Rrugët ishin me kalldrëm dhe biçikleta kërcente gjithë kohës përprjetë.

- Ngjishu pas meje! – i thirri Harisi pa e kthyer kokën.

Ndërsa misis Harisit iu bë sikur ai i thirri: “Hidhu!”. Arsyen pse iu duk sikur i tha “hidhu”, në një kohë kur ai i kishte thënë “ngjishu”, nuk e shpjegon dot asnjëri prej tyre.

Misis Harisi jep variantin e vet: “E pse duhej të hidhesha, po të më kishe thënë ‘ngjishu’?”

Kurse Harisi: “E pse duhej të thosha ‘ngjishu’, po të doja që të hidheshe?”

Tani e keqja ka shkuar, por këtë rast ata të dy vazhdojnë ta diskutojnë edhe sot e kësaj dite.

Dhe, pavarësisht nga shpjegimet, asnjë nuk mund ta mohojë faktin që, ndërsa Harisi u jepte pedaleve me sa fuqi kishte, duke menduar gjithmonë se e kishte prapa, ajo u hodh nga biçikleta. Fillimisht, asaj iu duk sikur Harisi po i ngjitej kodrës për t’iu mburrur. Atëherë ishin të rinj dhe ai bënte shpesh gjëra të tilla. Ajo mendonte se, kur të arrinte në majë të kodrës, ai do të kërcente me zhdërvjelltësi nga biçikleta, duke e mbajtur timonin gjithë krenari. Po kur, përkundrazi, e pa të kalonte majën e saj, pastaj të zbriste me shpejtësi të tatëpjetën, e pushtoi së pari habia, së dyti zemërimi, dhe së treti paniku. Vrapoi deri në majë të kodrës dhe ulëriu sa u ngjir; por ai s’e ktheu asnjëherë kokën prapa. Ajo e pa të zhdukej në pyll, rreth një milje e gjysmë larg prej aty, pastaj u ul përdhe dhe ia plasi së qarës. Atë mëngjes ishin sjellë pak ftohtë me njëri-tjetrin dhe ajo mendoi se, meqë atij i kishte mbetur hatri, pat vendosur ta braktiste. Nuk kishte para me vete. Nuk dinte as holandisht. Njerëzit kalonin dhe e shihnin me keqardhje. Më kot përpiquej me këmbë e duar t’i bënte të kuptonin se ç’i kish ndodhur. Të gjithë e morën me mend që asaj i kishte humbur diçka, por nuk arrinin ta kuptonin se çfarë. Pastaj e shpunë te një fshat aty pranë dhe i thirrën një polici. Ai doli në përfundimin se ca rrugaçë i kishin vjedhur biçikletën. Iu drejtuan telegrafit dhe s’kaloi shumë e zbuluan në një fshat, rreth katër milje larg prej aty, një djalosh fatkeq, që po ngiste një biçikletë karakatinë grash. Ia sollën djalin me qerre, po kur panë se ajo

nuk donte as atë dhe as biçikletën e tij, e lanë të shkonte dhe u dorëzuan, duke e parë të habitur.

Ndërkaq, Harisi vazhdonte t'i jepte biçikletës shend e verë. Tani po i dukej sikur i ishin shtuar forcat dhe ishte bërë një çiklist mjaft i zoti. Këtë ia shprehu edhe misis Harisit: “U bënë kohë që s’e kam ndjerë kaq të lehtë këtë biçikletë. Me siguri e kam prej ajrit të pastër! Ai më bën të ndihem në formë të shkëlqyer!”

Pastaj i tha të mos kishte frikë, se tani do t'i tregonte se ç’ishte në gjendje të bënte! U përkul mbi timon dhe u bë njësh me biçikletën. Biçikleta u hodh përpara si kangur: fermat dhe kishat, zogjtë dhe pulat, vinin drejt tij dhe kërcenin prapa. Pleqtë, ndalur buzë rrugës, e shihnin gjithë kërshtëri, ndërsa fëmijët rrinin të mahnitur.

Bëri kështu rreth pesë milje. Pastaj, siç e shpjegoi më vonë, pati një parandjenjë, që sa vinte e i forcohej, se diçka nuk shkonte mirë. Nuk ishte për shkak të heshtjes së saj; atë ditë frynte një erë e fortë dhe, veç kësaj, biçikleta rrapëllinte nëpër gurët e rrugës. Por e pushtoi një ndjenjë vetmie. Shtriu krahun prapa dhe... Atje s’kishte asgjë. Kërceu nga biçikleta. Dësh u rrëzua. Pa rrugën prapa tij. Ajo shtrihej e bardhë dhe e drejtë, përmes pyllit të errët, dhe në të nuk dukej asgjë e gjallë. I hipi përsëri biçikletës dhe u kthye andej nga kishte ardhur. Për dhjetë minuta mbërriti atje ku rruga degëzohej në katër drejtime. Aty e humbi pusullën dhe nuk po i kujtohej se nga cila rrugë kishte zbritur.

Ndërsa vriste mendjen, iu afrua një burrë i hipur mbi kalë. Harisi e ndaloi dhe i shpjegoi që kishte humbur gruan. Iu duk sikur ai jo vetëm që nuk u habit, por nuk i erdhi as keq për të. Pastaj erdhi një fermer tjetër, të cilit burri i parë ia shpjegoi ngjarjen jo si një aksident, por si një histori për të qeshur. Burri i dytë merakosej vetëm se mos Harisit i shkrepse në kokë të bënte ndonjë sherr për këtë punë, prandaj nuk i dha të drejtë asnjërit prej tyre; i hipi biçikletës, duke sharë nëpër

dhëmbë, dhe shkoi në rrugën e mesit. Në gjysmën e së përpjetës ndeshi dy vajza që kishin futur në mes një djalë. S'do mend që vajzat kishin epërsi mbi djalin. Ato e pyetën se si ishte gruaja nga pamja. Ai dinte shumë pak holandisht, që ta përshkruante saktë. Ndaj arriti t'u thoshte vetëm se ishte një grua shumë e bukur me trup mesatar. Por kjo ishte e pamjaftueshme për to; përshkrimi ishte shumë i përgjithshëm. Gjëra të tilla mund të thoshte çdo burrë dhe të përfitonte kështu ndonjë grua që s'i përkiste. Pastaj e pyetën se çfarë kishte veshur. Por për dreq, as kjo nuk i kujtohej. Vështirë të gjesh në këtë botë një burrë që mban mend se ç'ka veshur një grua, dhjetë minuta pasi është ndarë prej saj. Ai mbante mend vetëm një fund blu; pastaj diçka si ato që mbahen në brez, për të lidhur fustanin; apo ndoshta e kishte në qafë? Mbase kishte veshur një bluzë. Pastaj i erdhi ndërmend vizioni i vagëlluar i një rripi. Ç'lloj bluze? Ishte e gjelbër, e verdhë, apo blu? Kishte rrip apo ndonjë kordele? Mbante pupla në kapele, apo lulka? Apo nuk kishte kapele fare? Ai nuk e hapi më gojën, nga frika se mos e degdisnin milje të tëra larg, në drejtim të paditur. Dy vajzat filluan të kukurisen dhe, në hallin që ndodhej, kjo e acaroi më keq Harisin. Djali, që mezi priste të shpëtonte prej tij, i sugjeroi të shkonte në policinë e qytezës më të afërt. Harisi u nis për atje. Policët i dhanë një copë letër dhe i thanë të shkruante në të një përshkrim të plotë gruas së tij, pa harruar hollësitë se kur dhe se ku e humbi. E vetmja gjë që mundi t'u thoshte, ishte emri i fshatit ku hëngrën drekën. E mbante mend që atje e kishte pasur me vete dhe se si ishin nisur së bashku që andej.

Policët e panë me dyshim. Ata dyshonin për tre gjëra: së pari, a ishte gruaja e tij? Së dyti, a e kishte humbur vërtet? Dhe së treti, pse e kishte humbur? Sidoqoftë, me ndihmën e një portieri hoteli arriti t'i japë fund ngurrimit të tyre. Ata i premtuan dhe në mbrëmje ia sollën, në një qerre të mbuluar, së bashku me një faturë për shpenzimet. Misis Harisi

nuk shquhet për aktrim dhe gjithnjë e ka të vështirë t'i fshehë ndjenjat e veta, por në këtë rast (dhe këtë e pohon edhe vetë), ajo s'bëri as përpjekjen më të vogël për t'i fshehur ato.

Problemi i biçikletave u zgjidh dhe mbeti edhe çështja e fundit: bagazhet.

- Unë them të bëjmë listën e zakonshme, - tha Xhorxhi dhe u bë gati të shkruante.

Ishte me të vërtetë një punë me mend; ua kisha mësuar unë. Unë për vete e kisha mësuar nga xhaxhai im, Podzheri. "Sa herë që fillon të përgatisësh bagazhet, - thoshte ai, - bëj një listë." Ai ishte njeri metodik. "Merr një copë letër, - fillonte, - dhe shkruaj gjithçka që të nevojitet. Mendo për gjërat pa të cilat nuk bën dot. Imagjinoje veten në shtrat. Për çfarë ke nevojë atje? Shumë bukur: shkruaje! Pastaj, zgjohesh nga gjumi. Çfarë do të bësh? Do të lahesh. Me se do të lahesh? Me sapun. Shkruaje sapunin. Vazhdo kështu, derisa të mbarosh. Pastaj fillo me rrobat. Nise nga këmbët. Çfarë vesh në këmbë? Çizme, këpucë, çorape. Shkruaji! Një tapënxjerrëse shishesh? Shkruaje. Shkruaj çdo gjë, që të mos harrosh asgjë!"

Ndiqte gjithnjë këtë metodë. Pasi e bënte listën, e kontrollonte me vëmendje, ashtu siç na këshillonte gjithnjë, për të parë se mos kishte harruar gjësendi. Pastaj e kontrollonte edhe njëherë, për të parë nëse kishte ndonjë gjë që s'ishte shumë e nevojshme. Dhe në fund do t'i humbte lista.

Xhorxhi tha:

- Ato që do të na nevojiten për një ose dy ditë, le t'i marrim me vete në biçikleta, kurse dengun e bagazheve, le ta nisim qytet më qytet.

- Duhet të jemi të kujdesshëm, - thashë unë. – Dikur njihja një burrë...

Harisi pa orën.

- Na e trego, kur të jemi në anije, - tha. – Për gjysmë ore duhet të jem në stacionin e Uoterlusë, sepse e kam lënë të takohem me Klarën.

- Po kjo do më pak se gjysmë ore, - thashë unë. – Është një histori e vërtetë dhe...

- Mos e harxho tani! – tha Xhorxhi. – Kam dëgjuar se në Pyllin e Zi bie gjithnjë shi gjatë mbrëmjeve dhe atje do të na shijojë më shumë. Tani duhet të mbaroj punë me listën.

M'u kujtua se nuk më është dhënë asnjëherë rasti ta tregoj këtë histori. Gjithnjë më ka ndërprerë dikush. Dhe është me të vërtetë histori e bukur.

KREU III

Gabimi i Harisit. – Harisi dhe Engjëlli. – Llamba e biçikletës. – Shala ideale. – “Riparuesi”. – Sytë e tij prej shqiponje. – Metoda e tij. – Besimi i çiltër tek ai. – Qejfet e tij të thjeshta dhe të pakushtueshme. – Pamja e tij. – Si t’ia mbathësh prej tij. – Xhorxhi si profet. – Arti i të bërit i papëlqyeshëm në një gjuhë të huaj. – Xhorxhi si student i natyrës njerëzore. – Ai propozon një eksperiment. – Maturia e tij. – Harisi është për sigurinë, pavarësisht nga kushtet.

Harisi erdhi përsëri të hënën pasdite. Në dorë mbante një gazetë *Sporti*.

- Po të dëgjosh këshillën time, - i thashë unë, - mos u merr me të!

- Me çfarë të mos merrem?

- Me atë shpikje, flakë të re, revolucion çiklistik, thyerëse rekordesh, gomarllëqe, çfarëdo që të jetë, reklamën e së cilës ti po e mban në dorë.

- E po, na presin ca kodra shumë të thyera dhe do të na duhen frena shumë të forta.

- E di, - i thashë, - që do të na duhen frena shumë të forta, por nuk ka ç’na duhet një surprizë mekanike, që s’e marrim vesh fare dhe që nuk vepron asnjëherë kur duhet.

- Kjo këtu vepron automatikisht.

- S'është nevoja të ma thuash. E di instinktivisht se ç'ka ndërmend të bëjë: kur të jemi duke iu ngjitur kodrës, do ta mbërthejë kaq bukur rrotën, saqë do të na duhet t'i ngjisim biçikletat në shpinë. Por kur të jemi duke zbritur, ai do të fillojë të reflektojë, duke menduar se sa i prapë ka qenë, dhe kjo do ta bëjë të pendohet, madje të dëshpërohet fare. Do t'i thotë vetes: "Unë nuk e meritoj të jem një fren. Jo vetëm që nuk i kam ndihmuar fare këta djelmosha, por më keq akoma, u kam rënë në qafë. Unë jam një send i mallkuar, ja se ç'jam unë!" Dhe pa e zgjatur do t'ia bëjë "naftën" punës. Ja se ç'do të bëjë. Prandaj, mos u merr me të. Ti je një shok i mirë, - vazhdova unë, - por e keqja jote është se zë besë shumë shpejt.

- Çfarë? – tha Harisi i fyer.

- Beson shumë. Me të lexuar ndonjë reklamë e beson në çast. Nuk ke lënë eksperiment të çfarëdolloj hajvani në rruzull pa provuar. Engjëlli yt mbrojtës paska pasur durim prej derri që të ka lënë të shkosh aq larg, por dëgjo këshillën time dhe lëre me kaq! Mbase ai do të ketë qenë i zënë me punët e veta, që atëherë kur fillove të mësosh biçikletën. Mos vazhdo më kështu, se do ta bësh të luajë mendsh!

- Po qe se do të mendonin të gjithë si ti, në këtë botë nuk do të kishte pasur kurrë progres. Po të mos i provonin njerëzit gjërat e reja, jeta do të kishte ndalur në vend. Vetëm ngaqë...

- E di se çfarë do të thuash, - e ndërpreva unë. – Jam dakord që të provohen eksperimentet deri në moshën tridhjetë e pesë vjeç. Veçse, paskëtaj, mendoj se gjithsecili duhet të kujdeset për veten. Ti dhe unë e kemi kryer detyrën tonë në këtë drejtim; sidomos ti. Apo e harrove atë llambën me gaz...?

- Atëherë e kisha vetë fajin. Duhej ta kisha shtrënguar më fort.

- Unë di të them vetëm që, në kishte mënyrë për ta katranosur atë punë, ishte pikërisht ashtu siç e bëre ti. Mbaj mend që ishim mirë e

bukur dhe po bisedonim me njëri-tjetrin, kur llamba jote plasi si e shtënë pisqolle. As sot e kësaj dite s'e harroj çehren që mori fytyra e gruas sate, kur i thashë të mos bëhej merak se dy burra po të ngjisinin lart dhe se doktori me infermieren do të ishin në shtëpi për dy minuta.

- Ah, sikur ta kishe gjetur atë llambën! Më mbeti merak, ç'pati që kërceu ashtu?

- Nuk kishim kohë. Duheshin nga dy orë të mira për ta mbledhur. Sa për "të kërcyerën", fakti që ajo reklamohej si llamba më e sigurt e shpikur ndonjëherë, tregon se fajin, pse ndodhi aksidenti, e kishe ti. Pastaj, po ajo llamba elektrike, a të kujtohet?

- Ah, ajo kishte një dritë të mrekullueshme. Mbaj mend që kështu the edhe ti.

- Eh, vërtet, drita ishte aq e mrekullueshme kur ecnim në rrugën e ndriçuar, saqë trembi edhe një kalë. Por me të hyrë në errësirën e Kemp Taunit, ajo u shua dhe e bëmë gjithë rrugën në terr. Sa herë që e ndizje pasditeve, kur nuk kishte perënduar akoma dielli, ajo punonte për bukuri. Po kur binte mbrëmja dhe vinte koha të ndizeshin dritat, ajo, natyrisht, ishte e lodhur dhe donte të çlodhej.

- Ajo llambë ishte me të vërtetë zemërake, - tha Harisi. - Posi, posi, e mbaj mend.

- Po ajo shala e biçikletës? - vazhdova unë. - Shpresoja që të kishe zënë mend prej saj. Më thuaj të drejtën, a të ka mbetur ndonjë shalë biçiklete pa provuar?

- Gjithnjë kam dashur të gjej një shalë ideale!

- Nga ti e kam dëgjuar se kjo botë, ku brenga përzihet me gëzimin, s'është hiç e përsosur. Mbase do të ketë ndonjë botë tjetër, ku shalat e biçikletave të jenë prej ylberi dhe të mbushura me re. Po në këtë botë s'të mbetet tjetër, veçse të mësohesh me diçka mjaft të zorshme.

Të kujtohet ajo shala që bleve në Birmingham? Ajo që u nda përgjysmë dhe që dukej si një palë veshkash...

- Mos do të na thuash që ishte ndërtuar në bazë të parimeve anatomike?

- Pikërisht. Edhe në ambalazhin e saj ishte vizatuar një si skelet i përkulur... apo ajo pjesa e skeletit që shërben për t'u ulur.

- E saktë! Tregonte pozicionin e vërtetë të...

- Mirë, mirë. Ishte një pikturë me të vërtetë e pahijshme.

- Nga ana mjekësore ishte në rregull.

- Mbase, - i thashë unë, - por mua më ra për hise ta provoja në mishin tim: ishte një skëterrë e vërtetë! Sa herë që më rastiste të kaloja mbi ndonjë gur apo mbi ndonjë vrugë rrotash, ajo të kafshonte aq keq, sa të dukej sikur kishe hipur mbi ndonjë kandil të xhindosur deti. Si e durove për një muaj rresht?

- M'u duk sikur donte të më vinte në provë.

- E po, atë muaj ti vure në provë gjithë familjen tënde. Gruaja jote më ka treguar se gjatë gjithë jetës suaj martesore, madje që kur të ka njohur, ti nuk ke pasur kurrë karakter më të mbrapshtë dhe nuk ke qenë kurrë aq i antikrishterë sa atë muaj. Pastaj, po ajo shala tjetër, me atë gjënë që të bënte të hidheshe përpjetë?

- E ke fjalën për "spiralen"?

- E kam fjalën për atë gjënë që të bënte të hidheshe lart e poshtë, si djalli në kuti. Ndonjëherë rastiste dhe uleshe atje ku duhej, por kjo ndodhte shumë rrallë. Nuk t'i them këto për të sjellë ndërmend kujtime aq të dhembshme, por për të kujtuar se eksperimentet që ke bërë gjatë gjithë jetës tënde janë të pafundme.

- E po më falet për moshën që kam. Një burrë tek të dyzet e katërtat...

- Një burrë te çfarë?

- Bëj si të duash! Po s'e deshe, mos e merr! Ama në qoftë se biçikleta jote, bashkë me ty, fluturon nga maja e ndonjë mali dhe, ti, bashkë me Xhorxhin, përfundoni mbi çatinë e ndonjë kishe, mos më thoni që s'ju thashë.

- Për Xhorxhin s'të jap dot fjalën, - i thashë, - ti e di se sa shpejt merr zjarr ai. Por po na ndodhi diçka e tillë, e marr përsipër vetë t'ia shpjegoj se ti na dole borxhit.

Kam përvojën time me këto “riparimet”. Më kujtohet një burrë nga Folkstoni, që unë e takoja shpesh në Lis. Një mbrëmje, më propozoi të bënim së bashku një udhëtim me biçikleta dhe unë rashë dakord. U ngrita herët, bëra ca prova para shtëpisë dhe isha i kënaqur me gjendjen e biçikletës. Ai erdhi gjysmë ore me vonesë. Unë po e prisja në kopsht. Ishte një ditë shumë e bukur. Tha:

- Paske goxha biçikletë. Si ecën?

- Oh, si shumica e tyre, - ia ktheva, – në mëngjes janë pendë të lehta, kurse në drekë mezi shkulen vendit.

Ai kapi rrotën e parë te piruni dhe i dha një të shkundur të fortë.

- Mos se do ta prishësh! – i thashë.

S'po e kuptoja se ç'kishte me të. Ajo s'i kishte bërë asgjë. Pastaj, po që se duhej shkundur, më takonte vetëm mua ta bëja këtë. U ndjeva si t'i kishin rënë me shkelm qenit tim.

- Rrota e parë bën xhoko, - tha ai.

- Nuk bën po të mos e shkundësh ashtu.

Dhe në fakt nuk bënte. Vështirë të thoshe se bënte xhoko.

- Kjo është shumë e rrezikshme. Ia ke shtrënguar mirë vidhat?

Duhej të tregohesha i prerë me të, por mendova se mbase merrte vesh mirë nga biçikletat. Shkova deri tek arka e veglave për të parë se çfarë mund të gjeja. Kur u ktheva, pashë se ai ishte ulur përdhe dhe rrotën e parë e kishte futur në mes të këmbëve. Po lozte me të, duke e rrotulluar

me gishta. Pjesa tjetër e biçikletës dergjej pranë tij, në shtegun e shtruar me zhavorr.

- Diçka i ka ndodhur kësaj rrotës, - tha.

- Hë pra, kështu po më duket edhe mua! – ia ktheva.

Por ishte nga ata lloj burrash që nuk e kuptojnë humorin.

- M'u duk sikur të gjitha vrimat e vidhave ishin gabim.

- Mos u merakos për to! Le ta mbërthejmë prapë dhe le të nisemi.

- Ndërkaq, meqë është e zbërthyer, le të përpiqemi të gjejmë edhe defektin.

Ai fliste sikur ajo të ishte dëmtuar nga ndonjë aksident.

Para se ta ndaloja, ai zbërtheu diçka diku dhe në shteg u zbraz një duzinë me vidha.

- Kapi ato! – bërtiti. – Kapi! Nuk duhet të na humbë asnjë prej tyre.

Dukej shumë i merakosur për vidhat. Filloi të rrëmojë me gishta në zhavorr dhe mundi të mbledhë gjashtëmbëdhjetë copë. Tha se po të mos i gjenim të gjitha, biçikleta do të kishte probleme serioze. Sa herë që zbërthehej një biçikletë, duhej treguar shumë kujdes e të mos humbje asnjë prej vidhave. Pastaj më urdhëroi t'i numëroja dhe t'i vendosja të gjitha në një vend. I dhashë fjalën se po të më rastiste të zbërtheja ndonjë biçikletë, do ta vija vath në vesh këshillën e tij.

Për t'u siguruar, i futa vidhat në një kapele dhe kapelën e vura te pragu i derës. Në fakt, nuk ia vlente barra qiranë, ishte një budallallëk i tëri, por me sa duket ndikimi i tij po jepte efektet e veta tek unë.

Pastaj tha se do t'i hidhte një sy zinxhirit dhe menjëherë filloi të zbërthejë kutinë e marsheve. U përpoqa ta ndaloja, duke kujtuar fjalët e një mikut tim me përvojë: "Po qe se ka ndonjë defekt në kutinë e

marshëve, do të bjerë më lirë ta shesësh biçikletën dhe të blesh një të re”. Por ai ma ktheu:

- Ata që flasin kështu, s’ marrin erë fare nga biçikletat. Nuk ka gjë më të thjeshtë se sa të zbërthesh kutinë e shpejtësisë.

Dhe të thuash të vërtetën, ai kishte të drejtë, sepse në më pak se pesë minuta e zbërtheu kutinë e shpejtësisë në dy pjesët që tani dergjeshin në shteg dhe po kërkonte vidhat. Pastaj tha se për të mbetej mister mënyra se si zhdukeshin vidhat.

Ishim të dy në kërkim të vidhave, kur te pragu i derës u shfaq Edhëlbarta. Ajo u habit kur na pa, se mendonte që ishim nisur prej kohësh. Ai i tha:

- Edhe pak dhe mbaruam. Po i jap një dorë ndihmë burrit tënd për të riparuar biçikletën. Ka biçikletë të mirë, por kur i vjen terezia, duhen parë ndonjëherë.

- Kur të mbaroni, - tha Edhëlbarta, - në qoftë se s’ju mbetet qejfi, lahuni prapa kuzhinës, sepse vajzat sapo e lanë shtëpinë.

Pastaj më tha se e kishte lënë me Klarën të dilnin shëtitje. Sidoqoftë, në drekë do të ktheheshin. Çfarë s’do të jepja që të shkoja me të. Më kishte ardhur shpirti në majë të hundës, duke parë sesi ai idiot po më shkatërronte biçikletën. Logjika e shëndoshë vazhdonte të më pëshpëriste në vesh: “Ndaloje, para se ta dreqosë më keq! Është e drejta jote ta mbrosh pronën nga një i luajtur. Zëre prej zverku dhe nxirre me shkelma përjashta!” Por unë jam i dobët, kur e sjell puna të prek ndjenjat e të tjerëve, ndaj e lashë që t’i nxirrte fundin. Ai filloi të kërkonte vidhat që mungonin. Pastaj tha se vidhave u tekej të dilnin vetë, kur të kishim nevojë për to, prandaj e la atë punë dhe zuri të merrej me zinxhirin. E shtrëngoi aq fort, saqë ai nuk lëvizte fare vendit. Pastaj e liroi, aq sa u bë dyfish më i lirë nga ç’kishte qenë më parë. Pastaj tha se do të bënim mirë të vendosnim në vend rrotën e parë.

Unë mbaja pirunin dhe ai iu përvesh rrotës. Pas dhjetë minutash sugjerova që ai të mbante pirunin, ndërsa unë të merresha me rrotën. Ndërruam vendet. Pas një minute, ai e lëshoi biçikletën, duke u rrotulluar në sheshin e vogël me duart e shtrënguara mes gjunjëve. Pas pak më shpjegoi se duhej bërë kujdes për të mos zënë gishtat mes pirunit dhe telave të biçikletës. I dhashë të drejtë. Ai veshi ca dorashka pastruesish dhe iu përveshëm punës prapë. Më në fund arritëm ta vinim në vend, por në çastin e fundit, ai ia plasi gazit me të madhe. Unë i thashë:

- E ç'ka këtu për të qeshur?

- Unë jam rrotë fare.

Pas këtyre fjalëve, e respektova për herë të parë. E pyeta se ç'e shtyu ta bënte atë zbulim. Ai tha:

- Harruam vidhat.

Pashë për kapelën. Ajo ishte flakur pa kujdes në mes të shtegut dhe langoi i dashur i Edhëlbërtës po i kapërdinte vidhat gjithë babëzi.

- Do të vrasë veten, - tha Ebsoni (lavdi Zotit, nuk e pashë më kurrë pas asaj dite, por më duket se e quanin Ebson), - ato janë prej çeliku shumë të fortë.

- S'e kam hallin te qeni, - i thashë unë. - Ai vetëm brenda kësaj jave ka ngrënë një arkë me vidha dhe kushedi sesa lidhëse këpucësh. Natyrisht, natyra është mjeku më i mirë, sepse, me sa duket, këlyshëve ua kërkon organizmi kesi lloj stimulantësh. Gjithë hallin e kam te biçikleta.

Ai ishte në qejf tani.

- S'kemi ç'bëjmë, - tha. - Le të vendosim në vend këto që kemi!

Gjetëm njëmbëdhjetë copë. Vidhosëm gjashtë nga njëra anë dhe pesë nga ana tjetër dhe kështu, pas gjysmë ore, rrota u vu prapë në vend. Të thuash të drejtën, tani rrota me të vërtetë bënte xhoko. Madje edhe

një fëmijë mund ta shihte këtë. Ebsoni tha që, hë për hë, do të bënte xhoko. Tani kishte filluar të shfaqte shenja lodhjeje dhe, po ta lija unë, them se në atë çast do t'ia kishte mbathur menjëherë për në shtëpi. Por unë isha i vendosur që t'i shkonte asaj pune deri në fund. As që më shkonte më mendja të ngisja biçikletën. Ai ma kishte nxjerrë përfundimisht nga zemra. Doja vetëm që ai të qërohej prej aty një sahat e më parë. E ringjalla moralin e tij të rënë me një gotë birre dhe me ca komplimente të përmbajtura:

- Ishte mjaft e vyer për mua të shihja se ç'bëre sot, - i thashë, – po nuk më mahnite vetëm me zotësinë, por edhe me besimin e patundur në vetvete dhe shpresën e pashpjegueshme.

Ai mori zemër dhe filloi të mbërthente kutinë e shpejtësisë. E mbështeti biçikletën në murin e shtëpisë dhe zuri të punojë nga ana e jashtme e saj. Pastaj e mbështeti te një pemë aty pranë dhe filloi të punonte nga afër. Pastaj e vuri mbi vete, duke u shtrirë përdhe, me kokën midis rrotave, dhe nisi të punojë poshtë saj, duke u bërë gjithë vaj. Pastaj i hipi sipër, duke u shtrirë mbi shalë, derisa humbi ekuilibrin dhe ra përmbys. Tri herë tha: “Lavdi Zotit! Më në fund u rregullua.”

Dhe dy herë: “Jo, ta hajë dreqi! Po qoftë me kaq!”

Se ç'tha herën e tretë, më mirë s'po e them fare.

Pastaj e humbi gjakftohtësinë dhe u përpoq t'i fuste frikën biçikletës. Biçikleta - isha i lumtur kur e shihja - nisi të shfaqte një shpirt të paepur. Veprimet e mëvonshme përfunduan në një luftim trup me trup mes tij dhe biçikletës. Për një çast, biçikleta dukej poshtë në shteg, ndërsa ai mbi të. Pastaj pozicioni këmbëhej: ai poshtë dhe ajo lart. Më në fund, i përsququr nga gëzimi i fitores, ai qëndroi me biçikletën mes këmbëve. Por triumfi i tij nuk zgjati shumë. Në kohën që u përpoq të shpëtonte prej saj, me një lëvizje të beftë e goditi kokën keq me njërën dorezë.

Në orën një pa një çerek, i fëlliqur, i shpartalluar, gjithë të prera dhe blana gjaku, ai tha:

- Besoj se s'ka ç'të më bëjë tjetër.

Dhe u ngrit, duke fshirë ballin me shpinën e dorës. Edhe biçikleta dukej e nginjur. Se cili prej tyre ishte ndëshkuar më tepër, ishte e vështirë ta thoshe. E shpura prapa kuzhinës, ku u la si munda pa sapun dhe e nisa për në shtëpi.

Biçikletën e shpura në oficinën më të afërt. Mekaniku iu afrua dhe nisi ta kundrojë.

- E çfarë do që t'i bëj kësaj? – tha.

- Dua, - i thashë, - që ta rregullosh sa të mundesh.

- Më duket se ka mbaruar fare. Megjithatë po e provoj njëherë.

Ai bëri të pamundurën, që më kushtoi mua dy sterlina e dhjetë pens. Por ajo nuk u bë kurrë si më parë dhe, në fund të sezonit, ia lashë një sekseri ta shiste. Nuk doja të mashtroja askënd. E udhëzova sekserin ta reklamonte si biçikletë e vitit të fundit. Ai më këshilloi të mos përmendja ndonjë datë.

- Në këtë lloj biznesi, - tha, - nuk shtrohet çështja se ç'është e vërtetë, por si t'i bësh njerëzit të besojnë. Ta themi midis nesh, kjo biçikletë duket sikur ka mbi njëzet vjet që përdoret. Më mirë të mos përmendim ndonjë vit. Të shohim se ç'mund të bëjmë.

Ia lashë në dorë atij dhe ai e shiti për pesë sterlina, duke më thënë se mori më shumë nga ç'priste.

Me një biçikletë mund të zbavitësh në dy mënyra: ose ta “riparosh”, ose ta ngasësh. Por edhe ai që zgjedh të parën, them se ka kënaqësitë e veta: s'do t'ia dijë për motin dhe erën dhe s'e shqetëson gjendja e rrugëve. Mjaft sa t'i japësh një çelës për të shtrënguar vidhat, një vandak leckash, një kanoçe me vaj, diçka për t'u ulur dhe ai është i lumtur gjithë ditën. Po sigurisht, edhe ky lloj sporti ka të këqijat e veta.

Edhe lumturinë më të madhe e errëson një re e vockël. Ka gjithnjë pamjen e një teneqexhiu, ndërsa biçikleta duket si e porsa vjedhur dhe ai po përpiqet ta maskojë që të mos njihet më. Disa njerëz e kanë gabim kur mendojnë se mund të kënaqen me të dyja këto lloje sportesh njëkohësisht, me të njëjtën biçikletë. Çfarëdo qofsh, o njeri, ti duhet të zgjedhësh të bëhesh o çiklist, o riparues! Unë për veten time preferoj ta ngas biçikletën, kështu që nuk mbaj pranë asgjë që të më tundojë të bëj riparuesin. Po t'i ndodhë gjësendi biçikletës, unë e çoj në çast në oficinën më të afërt. Po qe se qyteti apo fshati më i afërt janë larg, ulem buzë rrugës dhe rri e pres derisa të kalojë ndonjë qerre. Rreziku më i madh, që mund të më kanoset, dhe këtë tani e di shumë mirë, është po të më afrohet ndonjë riparues. Pamja e një biçiklete të prishur ngjall te riparuesi të njëjtin ngazëllim që ngjall një kufomë në sytë e një sorre. Ai turret drejt saj duke klithur i entuziazmuar. Fillimisht, unë do t'i drejtohesha me mirësjellje:

- Ajo është në rregull. Mos u bëj merak! Po deshe të ma bësh qejfin mua, hip dhe ngite sa të kënaqesh!

Por nga përvoja e di se mirësjellja me ta nuk pi ujë. Prandaj tani u them:

- Po guxove ta prekësh atë send, do ta thyej atë rradaken tënde idiote!

Dhe po qe se je i vendosur dhe mban në duar ndonjë kopaçe të trashë, me siguri që do t'ia dalësh mbanë.

Atë ditë Xhorxhi erdhi vonë. Ai tha:

- Hë, a janë të gjitha gati?

- Biçikleta dyshe, - iu përgjigja, - është në rregull.

- Nuk ka nevojë për ndonjë riparim?

Unë ia ktheva:

- Mosha dhe përvoja më kanë mësuar që të jem sa më pozitiv lidhur me këtë çështje. Domethënë as që dua ta diskutoj fare. Jam i bindur, në mënyrë të padiskutueshme, se biçikleta dyshe nuk ka nevojë për riparim. Prandaj po të them se që tani e deri në mëngjesin e së mërkurës, asnjë qenie njerëzore nuk do të guxojë ta prekë atë.

- Po të isha në vendin tënd, nuk do të tregohesha kaq i rrëmbyer. S'e besoj të jetë e largët dita kur ajo do të ndodhet mes nja dy malesh, larg prej çdo ofiçine, dhe, sado që ti mund të duash të çlodhesh, ajo do të ketë nevojë për ndonjë riparim. Atëherë do të lutesh të kesh pranë njerëz nga ata që dinë të tregojnë se ku vihet ena e vajit, apo se ku e ke lënë çelësin e vidhave. Kur të torturohesh, duke e mbajtur atë send pas ndonjë peme, do të lutesh të kesh pranë ndokënd që të ndihmojë të pastrosh zinxhirin apo të frysh gomën e pasme.

E ndjeva që Xhorxhi kishte të drejtë, madje ato që tha m'u dukën profetike.

- Të më falësh, - i thashë, - në qoftë se të dukem i papërgjegjshëm, por Harisi ishte këtu sot në mëngjes dhe...

- Mos fol më! – tha Xhorxhi. – E kuptoj se çfarë do të thuash. Po doja të flisja me ty edhe për diçka tjetër. Hidhi një sy këtij!

Ai më zgjati një libër me kapak të kuq. Ishte një libërth bashkëbisedimesh në anglisht, në ndihmë të turistëve gjermanë. Fillonte me *Në avulllore* dhe mbaronte me *Te mjeku*. Kapitulli më i gjatë përmbante një dialog midis ca të çmendurve sherrxhinj dhe të pagdhundur: “A nuk keni mirësinë të largoheni pak më tutje se unë, sër?” “Është e pamundur, zonjë. Fqinji im këtu është mjaft i bëshëm.” “A do të mund t’ia dalim ndonjëherë të arrijmë të shtrijmë këmbët?” “Ju lutem, kini mirësinë e përzemërt t’i zbrisni pak më poshtë bërrylat tuaj!” “Ju lutem, të mos bezdiseni, zonjë, në qoftë se rehatoheni në shpatullën time.”

Dhe çfarëdolloj konteksti, sarkastik apo jo, të ketë pasur kjo, bashkëbisedimi mbyllej kështu: “Me të vërtetë që do të më duhet t’ju kërkoj të bëni pak më tutje, zonjë, sepse unë po marr frymë me vështirësi.” Me siguri, autori donte të thoshte që, në atë çast, e gjithë ajo shoqëri duhej të ishte plasur kapicë në dysheme. Kapitulli mbyllej me një frazë të tillë: “Më në fund, ja tek mbërritëm në destinacionin tonë, lavdi Zotit (*Gott sei dank!*)”, me një thirrje të përsëritshme që, në ato rrethana, duhej të ketë pasur përmasat e një kori.

Në fund të librit kishte një shtojcë, ku i jepeshin udhëtarit gjerman këshilla në lidhje me ruajtjen e shëndetit, apo avantazhet e qëndrimit në qytetet angleze. Pastaj këshillohej që të udhëtonte duke mbajtur gjithnjë me vete pudër dezinfektuese, të mbyllte derën e dhomës gjatë natës dhe të numëronte vazhdimisht të shkoqurat që mbante në xhep.

- Hajde ç’vete! - thashë duke ia kthyer librin Xhorxhit. – Unë, për veten time, nuk do t’ia rekomandoja ndonjë gjermani që vjen të vizitojë Anglinë. Them se as atij nuk do t’i pëlqente. E them këtë, sepse më ka rastisur të lexoj libra të botuar në Londër për nevojat e udhëtarëve anglezë që udhëtojnë jashtë shtetit dhe kanë qenë një budallallëk kokë e këmbë. Me sa duket, libra të tillë i shkruajnë ca hajvanë të pashkollë - që flasin shtatë gjuhë, po s’u merret vesh asnjëra - për të çorientuar e bërë lëmsh Evropën moderne.

- E po, nuk e mohon dot faktin se për këta lloj librash janë edhe kërkesat më të mëdha. Ka me mijëra që i blejnë. Dhe s’ka qytet të Evropës të mos hasësh njerëz që flasin kësisoj.

- Mbase, - ia ktheva, - por ata s’i kupton dot askush. Kam parë njerëz që qëndrojnë në platforma stacionesh treni, apo në qoshe rrugësh, dhe lexojnë me zë të lartë këta lloj librash. Askush nuk arrin të kuptojë qoftë edhe gjënë më të vogël nga ato që thonë. Askush nuk i kupton se

në ç'gjuhë flasin. Ja për shembull: “A mundën ata të kuptojnë se mund të mësyhen?”

- Ndoshta ke të drejtë, - tha Xhorxhi, – por jam kureshtar të shoh se ç'do të ndodhë po t'i kuptonin. Po sikur ta provojmë të psonisim me ndihmën e këtij libri të mërkurën në mëngjes, kur të shkojmë në Londër? Më kanë mbetur edhe nja dy gjëra të vogla për të blerë, një kapelë dhe një palë çizme. Anija jonë niset në orën dymbëdhjetë nga Tilbari, kështu që kemi kohë. Dua ta provoj të flas njëherë në këtë mënyrë, për të parë se çfarë efekti do të bëjë. Jam shumë kureshtar të provoj se ç'ndjen një i huaj, kur i flet kështu.

Kjo m'u duk edhe mua interesante, prandaj i premtova se do ta shoqëroja (natyrisht, duke e pritur jashtë dyqanit). I thashë se me siguri që kjo do t'i pëlqente edhe Harisit, i cili mund të zgjidhte të shkonte me të ose të priste me mua jashtë.

Xhorxhi tha se plani i tij kërkonte të shkonim të tre në dyqan. Me Harisin, i cili të jep shumë zemër në raste të tilla, dhe me mua te dera, gati për të thirrur policin në rast nevojë, ai ishte plotësisht i gatshëm ta provonte.

Ne shkuam te Harisi dhe ia treguam planin tonë. Ai e këqyri njëherë librin, veçanërisht kapitullin për blerjen e këpucëve e kapelave, dhe tha:

- Në qoftë se Xhorxhi i flet ndonjë këpucari apo kapelabërësi me ato që janë shkruar këtu, nuk ka se ç'pret tjetër nga ne, veç ndihmës për ta shpënë në spitalin më të afërt.

Kjo e zemëroi Xhorxhin.

- Ti flet sikur unë jam ndonjë teveqel, pa dy para mend në kokë. Do të zgjedh shprehjet më të sjellshme dhe më pak ofenduese. Fyerjet e rënda nuk do t'i përdor fare.

Kështu, gjithçka u zgjidh dhe Harisi na dha fjalën. E lamë të niseshim të mërkurën herët në mëngjes.

KREU IV

Pse i konsideron Harisi orët me zile si të panevojshme në familje. – Instinktët sociale tek të rinjtë. – Mendimet e një djaloshi në mëngjes. – Roja i pagjumë. – Misteri i tij. – Si e kalon ai ankthin. – Mendimet e natës. – Punët që bëhen para se të hash mëngjesin. – Anija e mirë dhe anija e keqe. – Të këqijat e të qenit i virtytshëm. – Soba e re e Harisit e nis keq. – Gabimi i përditshëm i xhaxhait tim, Podzherit. – Banori më i moshuar i qytetit konsiderohet atlet. – Mbërritja në Londër. – Flasim me gjuhën e udhëtarit.

Të martën në darkë Xhorxhi fjeti në shtëpinë e Harisit. Menduam që ishte më mirë kështu, sesa të bënim siç na tha, pra ta thërrisnim kur të ishim rrugës për te treni. Që të zgjosh Xhorxhin në mëngjes, do të thotë ta ngresh peshë nga shtrati, pasi e ke tundur e shkundur më parë mirë e mirë, ta ndihmosh të gjejë gjërat e veta, t'ia fusësh në çantë, pastaj ta presësh derisa të hajë mëngjesin, një argëtim i mërzitshëm nga pikëpamja e një spektatori, plot me përsëritje të lodhshme.

E dija mirë se, po të flinte në Begërbush, do të çohet në kohë. Kam fjetur vetë atje dhe e di mirë se ç'ndodh. Afër mesnatës – të duket ty, por duhet të jetë akoma më vonë – të del gjumi nga një zhurmë, që i ngjet parakalimit të një kavalerie, bash te dera jote. Truri yt gjysmë i përgjumur e koncepton sikur ndodhesh në mes të një bande hajdutësh në ditën e kiametit, apo në qendër të ndonjë shpërthimi gazi. Kërcen i trembur nga shtrati dhe dëgjon krejt i tendosur. Pas një çasti mbyllet me rrapëllimë një derë dhe dëgjohej dikush a diçka, që duket sikur zbret shkallët i hipur mbi ndonjë tabaka të stërmadhe çaji.

- A s'të thashë? – dëgjohej një zë jashtë derës dhe, në atë çast, diçka e fortë, që duket si kokë për nga mënyra se si kumbon, i bie me forcë dërrasës së derës tënde.

Atëherë fillon të kërkosh si i marrë rrobat e tua nëpër dhomë. Nuk gjendet asgjë si e ke lënë në mbrëmje. Veshjet më të rëndësishme kanë humbur pa nam e nishan. Dhe, ndërkohë, vrasësi, revolucionari a çfarëdo qoftë, çakërdiset fare. Ti ndalesh me kokën në dollap dhe dëgjon një gjësim të vazhdueshëm e monoton që vjen nga një derë e largët. Me siguri, viktimat do të jetë strehuar atje; ata do ta kenë gjetur dhe do të kenë mbaruar punë me të. Të trokiturat reshtin për një çast dhe një zë qaraman pyet:

- Ba, a të ngrihem tani?

Nuk e dëgjon zërin tjetër, por përgjigjet janë:

- Jo, ishte vetëm dushi... Jo, jo, ajo nuk më vrau fare... vetëm sa më lagu pak. Mirë, ma, ia them unë. Jo, jo, të betohem, pa dashje. Mirë. Natën e mirë, ba!

Pastaj, i njëjti zë, që përpiqet të shkojë deri në cepin tjetër të shtëpisë, thotë:

- Ngjitu prapë lart! Babi thotë se nuk ka ardhur koha për t'u ngritur.

Kështu kthehesh përsëri në shtrat dhe dëgjon se si po tërheqin dikë zvarrë nëpër shkallë; kuptohet, pa dëshirën e tij. Ai që, këtu te Begërbushët, i ka vendosur dhomat e fëmijëve mbi ato të miqve, me siguri, do të ketë qenë njeri me mend. Tanimë, atë që rezistonte, me siguri, do ta kenë shtrirë në shtrat. Sherrin mund ta ndjekësh me përpikëri që nga krevati yt, sepse sa herë që trupi bie nga dysheku, gjëmon mu mbi kokën tënde dhe ti viresh në dijeni nga goditjet e mbytura mbi dyshe. Pas pak beteja shuhet. Mbase krevati do të jetë shpartalluar përfundimisht. Bie përsëri në gjumë. Por, pak më vonë, ose

ty të bëhet kështu, hap sytë, sepse të bëhet sikur ndien praninë e dikujt tjetër në dhomën tënde. Dera është hapur përgjysmë dhe katër fytyra me pamje solemne, të mbivendosura njëra mbi tjetrën, t'i kanë ngulur sytë, sikur je ndonjë kuriozitet natyror që e kanë vendosur në ndonjë ekspozitë. Kur shohin se të doli gjumi, fytyra që qëndronte në majë të të tjerave, ecën qetë-qetë dhe vjen e ulet në shtratin tënd, në një mënyrë shumë miqësore.

- Oh! – thotë. – Nuk e dinim se ishe zgjuar. Mua më ka dalë gjumi me kohë.

- Pra, ju mblodha unë kështu?

- Babi nuk do që ne të ngrihemi herët, - vazhdon. – Ai thotë se shqetësojmë ata që flenë, kur ngrihemi herët. Prandaj s'duhet të ngrihemi.

Në tonin e zërit të tij vihet re një lloj nënshtrimi i butë.

- Pra, s'e quake të ngritur këtë, ë? – e ngacmon ti.

- Oh, jo, jo tamam, sepse nuk i kemi hequr ende rrobat e gjumit.

Kjo dukej sheshit.

- Babi ndihet gjithnjë shumë i lodhur në mëngjes, - vazhdon zëri, - sepse ai punon shumë gjithë ditën. Po ti, a ndihesh i lodhur në mëngjes?

Këtu ai kthehet dhe sheh se tre fëmijët e tjerë kanë hyrë brenda dhe janë ulur në formë gjysmërrethi në dysHEME. Nga mënyra se si rrinë, duket sikur e kanë keqkuptuar këtë histori, duke e marrë për ndonjë lloj zbavitjeje a për të qeshur, ndaj presin që ti të çohesh nga shtrati dhe të bësh diçka. Por kjo e tromaks atë që foli: ideja se ata janë futur në dhomën e mikut. I urdhëron me autoritet që të dalin jashtë, por ata nuk i kthejnë përgjigje. Në heshtje, pa nxjerrë asnjë bëzamë, ata shkojnë pas tij. Ajo që sheh pastaj është një lëmsh duarsh dhe këmbësh, i cili i ngjet një oktapodi helmues. Nuk thuhet asnjë fjalë. Në qoftë se ke

rënë me pizhame, po të ngrihesh nga shtrati, thjesht sa do të bësh më shumë rrëmujë. Në qoftë se je në të mbathura, rri aty ku je dhe jep urdhra me zë të lartë, të cilat bien në vesh të shurdhër. Më e mira është t'ia lësh atë punë djalit të madh. Pas pak, ai i nxjerr të gjithë jashtë dhe e mbyll derën me forcë. Pastaj e hap prapë dhe, njëri prej tyre, në përgjithësi Mariela, hyn me vrull në dhomë. Ajo hyn sikur ta kenë hedhur me katapultë. Dobësia e saj e vetme janë flokët e gjatë, të cilat mund t'ia zësh lehtë me duar. Duke e ditur mirë këtë, ajo i mbledh flokët në njërën dorë, kurse me tjetrën qëllon me grusht. Por djali i madh e hap prapë derën, dhe, kësaj here, ia përdor kokën si një dash hekuri, duke i rënë me të murit dhe sendeve rreth e qark. Dëgjohet mirë se si i kërcet koka me një zhurmë të mbytur dhe se si fluturojnë sendet gjithandej. Kur fitorja e korrur është e plotë, ai kthehet dhe afron karrigen pranë shtratit. Tani nuk i ka mbetur më asnjë gjurmë inati. E ka harruar gjithë incidentin.

- Mua më pëlqen mëngjesi, - thotë. – Po ty?

- Ca mëngjese po, - bie dakord ti, - po ca të tjerë nuk janë edhe aq paqësorë.

Ai s'arrin ta kuptojë se ku kërkon të dalësh; një përhumbe e largët i endet në fytyrë.

- Unë vdes për mëngjesin, - thotë. – Çdo gjë është e mrekullueshme në këtë kohë.

- Mbase, në qoftë se babai yt nuk fton këtu ndonjë burrë inatçi dhe nuk e paralajmëron atë që më parë.

Ai shkëputet nga ëndërrimet dhe sugjeron:

- Në kopsht është hata fare! Po sikur të shkojmë atje të bëjmë një lojë kriket?

Megjithëse kur re në shtrat nuk të shkonte mendja kurrë te diçka e tillë, kështu si rrodhën punët, të duket më me mend të shkosh, sesa të

rrish në shtrat i zgjuar, pa pikën e shpresës se do të zërë më gjumi. Ndaj bie dakord.

Më vonë, po atë ditë, do të mësosh se, meqë nuk të zinte gjumi, u ngrite dhe dole në kopsht të luaje kriket me veten. Fëmijët, të cilët i kanë mësuar të jenë gjithnjë të sjellshëm me miqtë, e ndjenë për detyrë që mos të linin vetëm. Gjatë ngrënies së mëngjesit, misis Harisi do të të qortojë pse i nxore jashtë fëmijët e veshur aq hollë, ndërsa Harisi do të të thotë, në mënyrë patetike, se, brenda një mëngjesi të vetëm, ti, me shembullin tënd, ia shkatërrove të gjithë atë që kishte ndërtuar për vite me radhë, nëpërmjet një pune të mundimshme.

Mëngjesin e së mërkurës, me sa dukej, Xhorxhi i kishte zgjuar ata që në pesë të mëngjesit dhe kishte nisur t'u mësonte hiletë e çiklizmit, duke përdorur ca rrotulla kastravecësh në vend të rrotave. Sidoqoftë, në këtë rast, misis Harisi nuk e bëri plotësisht me faj Xhorxhin. Ajo e ndjeu instinktivisht se nuk kishte qenë krejtësisht ideja e tij.

Në qoftë se fëmijët e Harisit do të kishin qoftë edhe idenë më të vogël se ç'e dallon një mik të zakonshëm nga një shok të ngushtë, ata do t'i pranonin me ndershmëri gabimet e tyre. Por ja që kështu i kuptojnë gjërat. Po të arrish t'ua shpjegosh se ty vetë nuk të shkonte kurrë mendja të ngriheshe që në pesë të mëngjesit për të luajtur kriket në bar, apo për të luajtur pantonimën e kishës së hershme, duke qëlluar me arbaletë kukullat e varura në majë të pemës, përkundrazi, po të kishin lënë të veproje në kokën tënde, do t'ia kishe këputur gjumit dhe, ashtu siç bën çdo i krishterë i mirë, do të ngriheshe në orën tetë, për të pirë çaj, ata, së pari do të befasoneshin, së dyti do të përpiqeshin të mbroheshin, dhe së treti do të pendoheshin. Në rastin në fjalë, pyetjes akademike nëse zgjimi i Xhorxhit pak përpara orës pesë ndodhi për shkak të instinktit të tij të natyrshëm, apo për shkak të kalimit të një

bumerangu zhurmues te dritarja e tij, fëmijët e gjorë iu përgjigjën, duke e marrë fajin përsipër me sinqeritet, se kishin qenë ata shkaktarë për zgjimin e tij. Djali më i madh tha:

- Duhej të na shkonte mendja se xhaxhi Xhorxhi kishte një ditë shumë të gjatë përpara dhe s'bëmë mirë që ia mbushëm mendjen të ngrihej nga shtrati. Po, po, i gjithë faji ishte i yni.

Por ndonjëherë ky zakon vete për mirë dhe unë me Harisin qemë në një mendje se kjo ishte një stërvitje e shkëlqyer për Xhorxhin, pasi në Pyllin e Zi do të çoheshim që në pesë të mëngjesit. Kështu e kishim vendosur. Madje, vetë Xhorxhi sugjeroi orën katër e gjysmë, por unë me Harisin e kundërshtuam, duke thënë se ishte më mirë në pesë. Kështu do t'u hipnim biçikletave në gjashtë dhe do të pushonim kur të binte vapa. Ndonjëherë mund të niseshim pak më herët, por këtë nuk do ta bënim rregull.

Atë ditë mua më doli gjumi që në pesë. Ishte më herët nga ç'kisha dashur, ndaj mendova të flija edhe pak. "Deri në gjashtë!" – thashë me vete.

Ka ca njerëz që u del gjumi atëherë kur duan. Ata vënë kokën në jastëk dhe i thonë vetes: "Në katër e gjysmë", "në pesë pa një çerek", apo "në pesë e një çerek", si të jetë rasti, dhe, fiks në orën që duan, hapin sytë. Kjo është diçka e mrekullueshme. Dhe sa më shpesh që ndodh kjo, aq më shumë shtohet misteri. Egoja brenda nesh vepron në mënyrë të pavarur nga ndërgjegjja jonë. Pa ndihmën e orës, diellit, apo të ndonjë mediumi tjetër që njohin shqisat tona, ajo vrojton në errësirë dhe, pikërisht, në çastin e duhur na pëshpërit: "Erdhi koha!" Dhe ne zgjohemi. Një mikun tim të vjetër, që banonte në brigjet e lumit, e kishte mësuar puna të zgjohej çdo mëngjes gjysmë ore para se të ngrihej batica. Ai më tregoi se nuk i kishte bërë vaki kurrë të ngrihej qoftë edhe një minutë me vonesë. Më vonë nuk kishte më merakun e baticës. I

ndodhte të ishte i dërrmuar nga lodhja dhe të bënte një gjumë të rëndë, pa ëndrra, por çdo mëngjes, kjo rojë fantazmë, e vërtetë si vetë batica, e thërriste në mes të heshtjes së plotë. Mos vallë shpirti i burrit gjuan në brigjet gjithë baltë të lumit, apo mos ai është në dijeni të udhëve të mistershme të Natyrës? Sido që të ishte, vetë burri ishte i pandërgjegjshëm për të. Në rastin tim, roja i brendshëm nuk është fare praktik. Ai jep gjithçka mundet, por ja që është më i paduruar nga ç'duhet; e alarmon aq shumë veten, saqë i bën hesapet lëmshe. Kur unë i them: “Në pesë e gjysmë, të lutem!”, ai më zgjon që në dy e gjysmë. Shoh orën e dorës. Ajo më bën të mendoj se mbase kam harruar ta kurdis. E vë në vesh. Punon. Diçka duhet të ketë ndodhur. Jam shumë i sigurt se ora është pesë e gjysmë, madje diçka më vonë. Për t’i bërë qejfin egos sime, vesh një palë shapka dhe zbres poshtë, për të kontrolluar sahatin e dhomës së ndenjes. Se çfarë mund t’i ndodhë një burri që sorollatet nëpër shtëpi në mes të natës, i veshur me rrobat e gjumit dhe me një palë shapka të holla, kjo s’është e vështirë të merret me mend. Shumica e burrave e dinë nga përvoja e tyre. Gjithçka, sidomos gjërat me një qoshe të mprehtë, ndjejnë një gëzim burracak, kur e godasin në gishtat e këmbës. Në rast se ke veshur ndonjë palë nallane të rënda prej druri do t’ia dalësh t’i zmbarsësh sendet nga ruga jote. Por po të kuturisësh të çash rrugën përmes orendive shtëpiake me një palë pantofla leshi dhe pa çorape, atëherë ato vijnë e të shkelmojnë keq. Kthehem përsëri në shtrat me nerva të prishura dhe refuzoj ta dëgjoj më tej pretendimin absurd se të gjitha orët e shtëpisë qenkan marrë vesh me njëra-tjetrën për të komplotuar kundra meje. Pas gjysmë ore më zë prapë gjumi. Nga ora katër deri në pesë, roja im më zgjon çdo dhjetë minuta. Më mirë të mos i kisha thënë gjë fare. Në orën pesë edhe ai ia këput gjumit i rraskapitur, i zhgënjyer, duke ia lënë stafetën vajzës, e cila e bën punën e vet gjysmë ore më vonë se zakonisht.

Këtë të mërkurë kaq të veçantë, ai më zgjoi më shpejt se herët e tjera, prandaj u ngrita që në pesë vetëm që të shpëtoja prej tij. Nuk dija ç'të bëja. Treni ynë nuk nisej para orës tetë dhe të gjitha bagazhet tona, së bashku me biçikletat, ishin nisur për në stacionin Frençerç Strit. Kështu që vendosa të studioja. Mendova të kaloja një orë duke shkruar. Por kam vënë re se herët në mëngjes, pa ngrënë akoma mëngjesin, nuk është kohë e përshtatshme për t'u marrë me letërsi. Shkrova nja tre paragrafë të një historie, pastaj i lexova me zë të lartë. Nuk kishte shumë kohë që ishin thënë ca gjëra të pakëndshme për punën time, por ato paragrafë vetëm sa i përforconin ato. I flaka në koshin e plehrave dhe u përpoqa të kujtoj në kishte ndonjë institucion bamirësie në këtë botë për shkrimtarët e mbaruar.

Për t'i shpëtuar këtyre mendimeve torturuese, futa në xhep një top golfi dhe, pasi mora një pajton, e mbajta frymën te një lëndinë e vogël. Atje po kullosnin dy dele, që ngritën kokat dhe filluan ta ndiqnin me kërshtëri stërvitjen time. Njëra prej tyre m'u duk shumë e dashur. S'besoj se e kuptonte lojën, por mbase habitej, ngaqë unë po bëja diçka të tillë që pa gdhirë.

Sa herë që godisja topin, ajo blegërinte:

- M-i-r-ë, sh-u-m-ë m-i-r-ë!

Dukej kaq e lumtur, sa thua se e kishte bërë vetë atë punë.

Sa për delen tjetër, ajo ishte idhnake; një plakë ngatërrestare që më dekurajonte po aq sa më ndihmonte tjetra.

- K-e-q, t-a h-a-j-ë d-r-e-q-i, sh-u-m-ë k-e-q! – ishte komenti i saj, thuajse pas çdo goditje.

Në fakt, disa nga goditjet ishin me të vërtetë të shkëlqyera, por ajo e bënte vetëm që të më kundërvihesha dhe të më ngrinte nervat. Kjo dukej sheshit.

Për dreq, një nga topat e mi vajti e goditi drejt e në hundë delen e mirë. Delja e keqe ia plasi gazit – kishte një të qeshur të ngjirur e shumë vulgare – dhe ndërsa shoqja e saj qëndronte e shtangur, me sytë përdhe, ajo e ndryshoi për herë të parë tonin e blegërimës:

- M-i-r-ë, sh-u-m-ë m-i-r-ë! G-o-d-i-t-j-a m-ë e b-u-k-u-r q-ë k-e b-ë-r-ë!

Çfarë s'do të jepja që të ishte ajo në vend të tjetrës. Por ja që vetëm të mirët e pësojnë në këtë botë!

U vonova më shumë nga ç'doja dhe, kur erdhi Edhëlberta të më thoshte se ishte ora shtatë e gjysmë dhe se mëngjesi ishte gati në tavolinë, u kujtova që nuk isha rruar. Edhëlberta deshi të më ndihmonte. Ajo kishte frikë se, në sytë e botës, ajo punë do të dukej si përpjekja e ndonjë të gjori për të vlarë veten dhe se fqinjët do të mendonin që nuk shkonim mirë me njëri-tjetrin. Madje më la të kuptoja se kisha një pamje që të trembte.

Por tekefundit isha me fat që nuk kisha kohë për t'i dhënë një lamtumirë të gjatë Edhëlbertës. Nuk doja të rrezikoj me ndonjë sherr në momentin e fundit. Sidoqoftë do të kisha dashur t'u jepja ca këshilla fëmijëve në lidhje me kallamin e peshkimit, që nuk e di se ç'i shtynte ta përdornin për të lozur kriket. Pastaj e kisha zët të vrapoja për të kapur trenin. Rreth çerek milje larg stacionit takova Harisin me Xhorxhin. Edhe ata po vraponin. Ishin vonuar për shkak të sobës së re të Harisit. E kishin provuar për herë të parë atë mëngjes dhe, kushedi se për ç'arsye, ajo i kishte flakëritur tutje mëlçitë e shkrumbuara. Ai tha se, kur të ktheheshim nga udhëtimi, do të përpiquej t'ia merrte dorën më mirë.

Ne e kapëm trenin për një qime, siç thotë shprehja, dhe ndërsa uleshim, duke diatur në vagonin tonë, në mendjen time kaloi edhe njëherë e gjallë figura e xhaxhait tim, Podzherit, kur nisej me trenin e orës nëntë e gjysmë nga Iling Komëni për në Murgejt Strit.

Nga shtëpia e tij deri te stacioni i trenit nuk donte më shumë se tetë minuta në këmbë. Xhaxhai thoshte gjithmonë: “Nisu çerek ore para dhe merre shtruar!”

Por ai vetë nisej gjithnjë pesë minuta para dhe rrugën e bënte me vrap. Nuk e di pse, por ky ishte zakoni i periferisë. Asokohe në Iling banonin shumë xhentëlmenë të fuqishëm – unë besoj se ca syresh vazhdojnë të jetojnë atje edhe sot e kësaj dite – dhe atyre u duhej të kapnin trenat e mëngjesit për të shkuar në qytet. Të gjithë niseshin me vonesë. Mbanin nga një çantë të zezë krahaqafë, një gazetë në njërën dorë dhe një çadër në dorën tjetër. Dhe çerekun e fundit të miljes që i ndante nga stacioni, të lagur apo jo, të gjithë e bënin me vrap.

Njerëzit e papunë, kryesisht dadot dhe çunat e ngeshëm, përfshi këtu edhe shitësit ambulantë, mbledheshin të gjithë së bashku, në ato mëngjese aq të këndshëm, dhe kënaqeshin duke i parë. Nuk ishte ndonjë spektakël artistik. Ata nuk vraponin bukur, madje nuk vraponin as shpejt. Por të gjithë bënin të pamundurën ndershmërisht. Turma e seditësve vinte baste:

- Unë jap dy gini për atë plakun me kapelë të bardhë!

- Unë jap dhjetë puro të vjetra për atë me llullë, po nuk iu morën këmbët e s'bie me turinjtë para se të mbërrijë te treni.

- Të gjitha sa kam në xhep për Spaletaxhiun e Kuq! – një nofkë që ia kishin vënë gjitonit të xhaxhait tim, një ushtarak i dalë në pension me një pamje autoritare, por i bërë prush në fytyrë nga ai lloj ushtrimi.

Nuk ishte puna se xhaxhai s'ngrihej dot shpejt, po tek ajo që i ndodhte në momentin e fundit. Me të ngrënë mëngjesin, gjëja e parë që do t'i humbte, ishte gazeta. Ne e kuptonim në çast kur xhaxha Podzherit i humbte diçka, nga mllefi me të cilin ai e shihte botën në përgjithësi. Nuk ndodhte kurrë që ai t'i thoshte vetes: “Sa plak i pakujdesshëm që jam! Asnjëherë s'e mbaj mend se ku i vë gjërat, prandaj s'jam i zoti t'i

gjej vetë. Unë jam ferri vetë për këdo që më rri pranë. Ndaj duhet t'i vihem punës që të ndryshoj.”

Përkundrazi, ai ishte i bindur se kur humbiste diçka, fajin duhej ta kishte kushdo tjetër në shtëpi, përveç atij vetë.

- Po para një minute e kisha në dorë! – klithte.

Nga toni i tij do të mendonit se i gjori jetonte mes ca prestidigjitorëve që ia flaknin gjërat tutje, në mënyrë spirituale, vetëm e vetëm që ta nevrikosnin.

- Mos e ke lënë në kopsht? – e pyeste halla.

- E pse duhej ta lija në kopsht? Gazeta nuk më duhet për në kopsht, por që ta kem me vete në tren.

- Mos e ke gjë në xhep?

- Zoti e ruajttë gruan! Po ta kisha pasur në xhep, s'do të rrija këtu kur ora shkoi nëntë pa pesë. Apo mos të dukem gjë hajvan? Në atë çast dikush do të thoshte: “Ç'është kjo?” dhe do t'i zgjaste një gazetë të palosur me kujdes.

- Do t'ju lutesha shumë të mos m'i trazonit gjërat! – shfrynte ai duke ia rrëmbyer me zemërim nga dora.

Pastaj hapte çantën për ta futur brenda, por në atë çast do t'i zinte syri diçka që do ta bënte të heshte i lënduar.

- Si është puna? – do ta pyeste halla.

- E pardjeshmja! – ulërinte dhe e flakte gazetën mbi tavolinë.

Po të ishte e djeshmja, ndryshonte puna. Por ajo ishte gjithmonë e pardjeshmja, me përjashtim të së martës: atëherë do të qe e së shtunës.

Në përgjithësi ne ia gjenim shpejt, përveç rasteve kur ishte ulur mbi të. Atëherë ai buzëqeshte me shprehjen e një njeriu që e ka braktisur fati në mes të një tufe idiotësh të pashpresë.

- Gjithnjë mu nën hundën tënde... - Por nuk e mbaronte fjalinë. Ai krenohet për vetëkontrollin e tij.

Kështu zgjidhej edhe kjo punë dhe dilte te dera, ku hallë Maria e kishte zakon t'i nxirrte fëmijët që t'u thoshte "mirupafshim".

Halla vetë nuk largohej kurrë nga shtëpia, vetëm kur i duhej të thërriste ndokënd aty afër; por dhe atëherë, ajo do t'iu jepte një lamtumirë prekëse anëtarëve të familjes.

- Kushedi se ç'mund të ndodhë, - thoshte.

Dhe ishte e sigurt që njëri prej tyre do të mungonte gjithnjë. Të tjerët, me ta pikasur mungesën e tij, do të shpërndareshin, duke klithur për ta gjetur. Me të ikur ata, ai do të dilte vetë nga diku aty pranë, duke u justifikuar për mungesën e tij, dhe, në çast, do të nisej pas të tjerëve, që t'u tregonte se ishte gjetur. Kështu, të gjithëve do t'u duheshin nja pesë minuta për të gjetur njëri-tjetrin, kohë e mjaftueshme për xhaxhain që të gjente çadrën dhe të humbte kapelën. Kur së fundmi i gjithë grupi mbledhej në korridor, ora e dhomës së ndenjes kishte shkuar nëntë. Ajo kishte një kumbim të ftohtë dhe depërtues, që e ngatërronte keqas xhaxhain tim. Nga nxitimi ai do t'i puthte nga dy herë disa nga fëmijët, ndërsa të tjerët do t'i harronte fare, prandaj ia niste edhe njëherë nga e para. Ndonjëherë thoshte se ata ngatërroheshin vetë, me qëllim, dhe ai s'arrinte t'i mbante mend. Pastaj njëri prej tyre kishte ca faqe aq ngjithëse, sa i dukej sikur e grishnin t'ia puthte përsëri.

Por edhe kur gjërat shkonin normalisht, djali më i madh do të thoshte se orët e shtëpisë ishin pesë minuta prapa dhe, për këtë shkak, ai kishte shkuar vonë në shkollë një ditë më parë. Kjo do ta bënte xhaxhain të sulej në drejtim të derës, ku do të kujtohej se kishte harruar çadrën dhe kapelën. Fëmijët, që tani nuk përmbaheshin më, do të vraponin të gjithë t'i vinin në ndihmë. Por kur ktheheshin, do të gjenin mbi tavolinë gjënë më të rëndësishme që kishte harruar ai dhe, paskëtaj, hamendësonim se ç'do të thoshte kur të kthehej në shtëpi.

Mbërritëm në Uoterlú pak pas orës nëntë dhe deshëm të vinim menjëherë në jetë planin e Xhorxhit. Hapëm librin në kapitullin *Në radhën e pajtoneve*, shkuam pranë një karroce, hoqëm kapelat dhe përshëndetëm karrocierin:

- Mirë mëngjes!

Qëlloi që ai të ishte mjaft i sjellshëm. Duke i thënë një miku aty pranë, që e quanin Çarli, t'i mbante pak kalin, ai kërceu nga pajtoni dhe bëri një përulje të atillë që do të fitonte pikë edhe përpara madhërisë së saj, mbretëreshës. Duke folur në emër të kombit, ai na uroi mirëseardhjen dhe shtoi me keqardhje se madhëria e saj në atë kohë nuk ndodhej në Londër.

Ne s'mundëm t'ia kthenim me të njëjtën monedhë. Në libër nuk ishte parashikuar asgjë e këtillë. Ne e quajtëm *karrocier* dhe ai u përkul sërish deri në trotuar. Pastaj i kërkuam të kishte mirësinë të na shpinte në rrugën Uejminster Brixh.

Ai vuri dorën në zemër, duke na thënë se kënaqësia ishte e tija.

Duke zgjedhur fjalinë e tretë të kapitullit, Xhorxhi e pyeti se “cili do të ishte çmimi i tij?”

Pyetja, ashtu siç mund të shpëtojë ndonjëherë pa dashje diçka vulgare gjatë një prezantimi, u duk sikur e fyeu atë. Ai tha se nuk ishte aq i ulët sa t'u merrte pará mysafirëve, por, po qe se bëhej fjalë për ndonjë dhuratë, si fjala vjen ndonjë shall me gurë diamanti, ndonjë kuti burnoti prej floriri a çikërrima të tilla, ai do ta pranonte në shenjë kujtimi prej nesh.

Ndërkaq, meqë aty po mblidhej një turmë e vogël dhe shakaja sa vinte e po trashej, ne hymë në pajton pa folur. U ndalëm para një dyqani këpucësh, pranë Teatrit Estli, ku na u duk sikur gjetëm pikërisht atë që na duhej. Ishte nga ato lloj dyqanesh të mbingarkuar, ku shitësit po nxirrnin jashtë mallrat që do të shisnin. Çizmet ishin vënë kapicë në

trotuar, përballë dyqanit. Ato vareshin të lidhura me njëra-tjetrën rrotull dyerve dhe dritareve. Tenda e diellit ishte mbuluar nga hardhi të zymta çizmesh të zeza dhe të kafenjta. Edhe brenda dyqanit kishte arka të tëra me çizme. Kur hymë brenda, pamë një burrë që po përpiquej të hapte me daltë një arkë.

Xhorxhi hoqi kapelën dhe i tha:

- Mirë mëngjes!

Burri nuk e ktheu kokën. Dukej një tip mjaft i rëndë. Mërmëriti nëpër dhëmbë diçka si *'gjes* dhe vazhdoi punën. Xhorxhi i tha:

- Miku im, mister X-i, më rekomandoi të vija në dyqanin tuaj.

Burri duhej t'i përgjigjej: "Mister X-i është një xhentëlmen i vërtetë. Do t'i shërbeja me kënaqësi cilitdo mik të tij". Por ai i tha:

- S'e njoh. S'e kam dëgjuar kurrë.

Kjo na hutoi fare. Në libër jepeshin tre-katër mënyra sesi të blije çizme. Xhorxhi kishte zgjedhur atë që përqendrohej rreth "mister X-it" dhe që i dukej më e sjellshmja.

Në fillim hyje në bisedë me shitësin, duke folur rreth këtij "mister X-it". Pastaj, si thellohej miqësia me shitësin, rrëshqisje natyrshëm dhe me edukatë tek objektivi për të cilin kishe ardhur, duke i shtuar dëshirës për të blerë çizme edhe "të mira e të lira". Por çehrja e zymtë e atij burri nuk të ofronte asnjë lloj mundësie për të hyrë në bisedë. Me të duhej hyrë drejt e në temë dhe me vrazhdësi. Xhorxhi e braktisi "mister X-in" dhe, duke u kthyer te faqja e mëparshme, lexoi diçka që ia kapi syri rastësisht. Nuk qëllloi ndonjë shprehje shumë e goditur. Në situatën në të cilën ndodheshim, ku po na zihej frymë nga moria e çizmeve, ajo mbase do t'i ishte dukur e tepërt çdo këpucari:

- Më kanë thënë se keni çizme për të shitur.

Për të parën herë burri uli çekiçin dhe daltën e na pa. Ngadalë, me një zë të trashë e të ngjirur, ai tha:

- Po pse, si thua ti, për çfarë i kam çizmet, për t'i soditur?

Ishte nga ata lloj njerëzish që në fillim e nisin shtruar, por sa më shumë që flasin, aq më shumë nxehen. Me sa duket, gabimet veprojnë si tharm brenda tyre.

- Për çfarë më morët mua, - vazhdoi ai, - për koleksionist çizmesh? Për çfarë kujtoni se e kam hapur dyqanin unë? Për të shtyrë kohën? Apo mos iu duket se çmendem pas çizmeve? Si thoni ju, për çfarë i kam varur këtu? Vetëm për t'i parë? Ku mendoni që jeni këtu? Në ndonjë ekspozitë ndërkombëtare çizmesh? Për çfarë i merrni gjithë këto çizme? Për ndonjë koleksion historik? Apo mos ju ka zënë veshi gjëkund për ndokënd që ka hapur dyqan çizmesh dhe nuk shet çizme? Pse i kam varur këtu? Për të zbukuruar dyqanin? Po mua, për çfarë më merrni? Për ndonjë idiot?!

Gjithnjë kam qenë i mendimit se këta lloj librash nuk mund t'i përdorësh kurrë në jetë. Prandaj Xhorxhi zgjodhi shprehjen më të goditur që gjendej atje për një situatë të tillë:

- Do të kthehem sapo të mësoj se keni marrë çizme të tjera për të shitur. Deri atëherë, lamtumirë!

Kthyem thembrat nga majat dhe e lamë burrin të vetëm, mes pirgut me çizme. Se çfarë po thoshte paskëtaj, nuk mundëm ta dëgjonim, por duhej të ketë qenë shumë interesante, sepse të gjithë kalimtarëve që u binte rruga andej ndaleshin ta dëgjonin.

Xhorxhi donte të provonte të blinte shapka, por ne e bindëm ta shtynte blerjen e tyre për në ndonjë qytet tjetër, ku njerëzit të ishin më të përshtatur me atë lloj të folure, dhe, natyrisht, më të afrueshëm. Por, kur iu kujtua kapela, ai na tha se pa atë nuk bënte dot, ndaj u detyruam të ndaleshim në një dyqan të vogël në rrugën Bllekfrajërs.

I zoti i dyqanit ishte një burrë i vogël, me sy të qeshur, dhe kjo na dha zemër. Kur Xhorxhi e pyeti me fjalët e librit: “A keni kapela?”, ai nuk u nxe, por kroi pak mjekrën dhe na pa i menduar.

- Kapela? – tha. – Pa të mendohem pak! Ah, - dhe fytyra iu çel, – tani m’u kujtua. Shpresoj të kem ndonjë kapele. Por, pa më thoni njëherë, pse po më pyesni?

Xhorxhi i shpjegoi se atij i duhej një kapelë udhëtimi dhe se donte që ajo të ishte “një kapelë e mirë”.

Fytyra e burrit mori prapë një shprehje të menduar.

- Aha, – tha, – besoj se tani ju kuptova. Në qoftë se kërkon një kapelë dosido, që të mos ia vlejë për çmimin që ka, një kapelë që shërben vetëm për të fshirë dritaret, besoj se do ta kem ndonjë të tillë. Po kapele me të vërtetë të mira... jo, ne s’mbajmë të tilla. Po pa prisni pak, - vazhdoi ai, kur pa sesi u ngrys nga dëshpërimi fytyra e Xhorxhit, - tani m’u kujtua!

Ai shkoi në fund të dyqanit dhe hapi një sirtar.

- Nuk është kushedi çfarë, por nuk është më e keqe se gjysma e kapelave që shes unë.

Pastaj e solli dhe ia zgjati Xhorxhit.

- Hë, si thua, - e pyeti, - të pëlqen?

Xhorxhi e vuri në kokë dhe u pa në xham. Pastaj zgjodhi një shprehje tjetër nga libri: “Kjo kapelë më rri mjaftueshmërisht mirë. Po ju, si thoni, a e konsideroni që ajo mund të bëhet e imja?”

Burri bëri një hap prapa dhe ia qepi sytë.

- Përzemërsisht, - i tha, - këtë s’mund ta them.

Pastaj i ktheu shpinën Xhorxhit dhe u kthye nga Harisi dhe unë.

- Bukurinë e shokut tuaj, - tha, - do ta përshkruaja si fluide. Ajo është atje, por ju mund ta ngatërroni fare lehtë. Ja për shembull, tani sapo e ngatërruat, tek ajo kapelë.

Me këtë donte të thoshte se po e zbaviste ai lloj burri aq i veçantë. Xhorxhi i tha:

- Në rregull, atëherë. Nuk duam të humbim trenin. Sa kushton?

- Çmimi i kapelës, sër, - iu përgjigj burri, - që për mendimin tim duhet të jetë sa dyfishi i vlerës që ka kapela, është katër gini e gjysmë. Doni t'jua mbështjell me letër bojë kafe apo të bardhë?

Xhorxhi i tha se do ta merrte ashtu siç ishte, e pagoi me monedha argjendi dhe doli jashtë. Unë dhe Harisi e ndoqëm.

Në Frençërç Strit bëmë pazar me karrocierin tonë dhe ramë dakord t'i paguanim pesë shilinga. Ai bëri një përulje tjetër dhe na u lut ta kujtonim te perandori i Austrisë.

Pasi e shoshitëm mirë në tren, ramë në një mendje që e kishim humbur lojën dhe Xhorxhi i zhgënjyer e flaku librin nga dritarja.

Ndërkaq bagazhet dhe biçikletat tona kishin mbërritur në anije, kështu që kur u ngrit batica e orës dymbëdhjetë, zbritëm teposhtë lumit.

KREU V

Një shmangie e panevojshme. – Hyrja me një histori që përmban moral. – Një nga mrekullitë e këtij libri. – Gazeta që nuk ka sukses. – Mburrja: “Udhëzime të kombinuara me zbavitje”. – Çështja se çfarë duhet parë si udhëzim dhe çfarë si zbavitje. – Një lojë popullore. – Opinioni profesionist mbi ligjin anglez. – Një mrekulli tjetër e këtij libri.

Tregohet një histori për një skocez që ra në dashuri me një vajzë dhe donte të martohej me të. Djali, i cili ishte mjaft i përkorë, kishte vënë re se shumë prej premtimeve që bëheshin në raste të tilla, të shpinin në zhgënjim vetëm ngaqë tjetri imagjinohej si i përsosur. Ai i dha karar me veten që, në rastin e tij, asnjë ideal nga ato që të mahnitnin, nuk ishte i mundur. Prandaj propozimi i tij mori formën e mëposhtme:

- Unë jam një çun i varfër, Xhejni, dhe nuk të ofroj dot as tokë dhe as vatrën e shtëpisë.

- Po ti mund të më ofrosh veten tënde, Dejvi.

- Sa do të doja të isha gjëkafshë tjetër. Unë jam vetëm një çun gdhë dhe fukara.

- Jo, ke shumë anë të mira për të parë te vetja, Dejvi.

- Kam kohë që s’e kam parë veten dhe them se s’ia vlen të çaj kokën për të.

- Më mirë që mendon kështu, Dejvi; dhe jo si ata që u vardisen çupave gjithë ditën dhe sjellin belara në shtëpi me paudhësitë e tyre.

- Për këtë të jesh e qetë, Xhejni. Unë nuk kam shkuar kurrë pas fustaneve të grave dhe kam qenë vetëm i yti.

- Ah, sa zemër të mirë që ke, Dejvi! Dhe më do mua, ë?

- Ti më pëlqen shumë, Xhejni, edhe pse nuk e di se sa do të zgjasë kjo. Veç të jesh e sigurt që, edhe kur nuk jam me ty, mendja më

rri gjithmonë te ti. Por unë jam ca gjaknxehtë dhe, ashtu si thotë edhe ime më, kam frikë se, ashtu si i varfri babai im, nuk do të bëhem më i mirë nga ky që jam.

- Ah, mos e gjyko ashtu veten, Dejvi! Ti je një djalë shumë i ndershëm. As unë nuk dua të jesh më i mirë se kaq dhe shpresoj të bëhesh një ndihmë e madhe për mua.

- Mbase, Xhejni, por unë kam huqet e mia. Nuk është gjë e mirë për një grua me kalamaj, kur burri i saj nuk heq dot dorë nga pija. Me të ndier erën e uiskit, mua më hapet gryka dhe ai shkon poshtë pa e marrë vesh fare se qysh.

- Ah, po ti je i mrekullueshëm kur je esëll, Dejvi.

- Mbase jam, Xhejni, kur nuk më bie në qafë njeri.

- A dëshiron të jetosh me mua, Dejvi, dhe të punosh për mua?

- Nuk e di a do të mundesh ti të jetosh me mua, Xhejni, por sa për punën, do të mendohem.

- Do të përpiqesh, pra do të bësh të pamundurën, apo jo, Dejvi? Siç thotë edhe prifti, asnjë burrë nuk mund të bëjë më shumë se kaq.

- Më shumë nga unë jo, Xhejni, dhe s'besoj se do të gjes ndonjë më të mirë. Ne jemi krijesa mëkatore dhe vështirë se ka burrë më të keq dhe më mëkatar se unë.

- Mirë, mirë, ti je shumë i singertë, Dejvi. Djemtë e tjerë u bëjnë çupave shumë premtime të bukura, vetëm që t'u prishin mendtë e kokës. Kurse ti thua të vërtetën, Dejvi, prandaj po mendoj që të martohem me ty. Pastaj të shohim se ç'do të dalë nga kjo.

Se ç'doli prej saj, historia nuk e thotë, por secili do ta kuptonte që, pavarësisht nga rrethanat, zonja s'kishte arsye të ankohej për zgjedhjen e bërë. Por çfarëdo të ketë bërë ajo – si gjithnjë, gratë e kanë të pamundur të kenë pak logjikë në ato që thonë, po ashtu edhe burrat

mbeten të pandryshueshëm në raste të tilla – me siguri, vetë Dejvi do të ketë pasur fatin e madh të kuptojë se nuk e meritonte fare atë që iu dha.

Po ashtu edhe unë dua të jem i sinqertë me lexuesit e këtij libri. Po i bie shkurt: nuk dua që kush e lexon këtë libër të keqkuptohet.

Asnjë informacion i këtij libri nuk ka vlerë.

Nëse ndokush mendon që, me ndihmën e këtij libri, do të mund të bënte një shëtitje përmes Gjermanisë apo Pyllit të Zi, ai do të humbte rrugën pa u nisur. Por ngjarjet e librit do të ishin gjëja më e bukur që mund t'i ndodhnin. Sa më shumë të largohej prej shtëpisë së vet, aq më pisk do ta kishte punën.

Unë nuk e shoh informacionin e dobishëm si pikën time më të fortë. Nuk është se unë kam lindur me këtë lloj besimi; ai ka ardhur si rezultat i përvojës sime.

Në kohët e mia të gazetarisë punoja në një gazetë që u bë pararendësja e shumë botimeve periodike popullore të kohërave tona. Merita jonë ishte se arritëm të kombinonim udhëzimet me zbavitjen. Se ç'mund të shihet si përpjekje për t'u zbavitur në një udhëzim, për këtë lexuesi mund të gjykojë vetë. Ne u jepnim njerëzve këshilla sesi të martoheshin. Ato ishin këshilla kaq të vlefshme, sa që po t'i kishin zbatuar, rrethin e lexuesve tanë do ta kishte zili e gjithë bota e të martuarve. Ne u tregonim se si do t'u kthehej fati, po të mbanin lepuj, duke ua dhënë këtë me fakte dhe figura. Të thuash të drejtën, ata do të jenë habitur pak pse ne vetë nuk e flaknim tutje gazetarinë e të ngrinim ferma lepujsh. Sa e sa herë unë e provova, duke iu referuar burimeve të sigurta, se si një burrë, i cili e fillon me dymbëdhjetë lepuj të zgjedhur, në krye të tre vjetëve do të arrijë të ketë një pjellori prej dymijë lepujsh në vit, që sa vijnë e shtohen me shpejtësi të skëterrshme. Ai do ta kishte punën pisk. Nuk do të donte më para. S'do të dinte çfarë të bënte me to, kur t'i kishte. Por kjo ishte punë për të. S'më ka rastisur të takoj

ndonjëherë një fermer me dy mijë lepuj, edhe pse kam takuar plot nga ata që e nisin me dymbëdhjetë lepuj.

U tregonim lexuesve tanë se sa kokërruar kishte në Islandë, edhe pse ne vetë kishim një pamje korrekte. U tregonim se sa qiqra në hell duheshin për të shkuar nga Londra në Romë, gjëra që do t'i vlenin shumë ndokujt që kishte ndërmend të bënte një varg me qiqra nga Londra në Romë, dhe sa fjalë mund të flasë në ditë një grua e zakonshme: pra, gjëra të këtij lloji, që, natyrisht, kishin për qëllim ta bënë lexuesin e gazetës sonë më të mençur e më krenar se lexuesit e gazetave të tjera.

U tregonim se si të shëronin kerrmëzën e maceve, megjithëse mua vetë s'më është mbushur mendja kurrë që atë mund ta shërojë ndokush. Po të kisha pasur ndonjë mace që kerrnjonte o do ta kisha shitur, o do ta kisha dhuruar gjëkund. Por ne kishim për detyrë të jepnim informacion sa herë që na kërkohet. Ca idiotë të zellshëm për të mësuar gjithçka na shkruanin dhe unë shpenzoja gjithë mëngjesin duke kërkuar përgjigjet për pyetjet e tyre. Dhe së fundmi i gjeta ato në fund të një libri të vjetër me receta kuzhine. Se ç'bëhej aty në të vërtetë, këtë nuk isha i aftë ta kuptoja. Por ishte diçka që nuk kishte të bënte fare me subjektin e librit. Aty nuk sugjerohej asgjë që të kishte lidhje me shijet e maceve, apo me kerrmëzën e tyre. Me sa dukej, autorët e librit e kishin futur atë paragraf, ngaqë ishin shumë zemërgjerë. Uroja që të mos e kishin futur fare, sepse për shkak të atij paragrafi gazeta jonë humbi katër lexues të indinjuar. Në letrën e tyre thuhej që këshilla jonë u kishte kushtuar dy sterlina, pa llogaritur dëmet në kuzhinë, një dritare të thyer dhe gjakun që u derdh nga të çjerrat e maces. Paskëtaj, kerrmëza e maces ishte përkeqësuar më shumë se më parë. Dhe ishte një recetë shumë e thjeshtë: të mbaje macen midis këmbëve me delikatesë, pa e lënduar fare, dhe, me një palë gërshërë të mprehta t'i bëje një të prerë te

bishti. Nuk duhej t'i këpusje ndonjë copë, madje duhej të tregoheshe i kujdesshëm që të mos e bëje një gjë të tillë. Duhej vetëm sa t'i bëje një të prerë të hollë. Ne e shpjegonim qartë se vendi më i mirë për këtë lloj operacioni ishte kopshti ose qilari. Vetëm një idiot do ta provonte atë në kuzhinë, i vetëm dhe pa asnjë lloj ndihme.

U jepnim këshilla mbi etikën. U tregonim se qysh t'u drejtoheshin partnerëve të tyre dhe qysh peshkopëve. U tregonim se si të hanin supën. U mësonim vallëzimin, të dyja sekseve, me ndihmën e skemave. U zgjidhnim dyshimet që kishin në lidhje me fenë, duke iu dhënë një kod të ri moral, që ngjasonte me një xham dritareje me ngjyrë.

Gazeta nuk pati suksese financiare, sepse ishte disa vjet e parakohshme dhe, po për këtë arsye, stafi ynë u shkurtua. Departamenti im mbulonte (e mbaj mend mirë) rubrikën “Këshilla për nënat”. Ndhmësja ime ishte një zonjë e re, që pasi ishte divorcuar me të shoqin dhe kishte kallur në dhé katër fëmijë, kishte një autoritet të padiskutueshëm në lidhje me të gjitha çështjet shtëpiake.

Mjaft interesante ishte edhe rubrika e përjavshme “Të flasësh drejtpërdrejt me të rinjtë” e drejtuar nga “xha Henri”. Ai ishte një plak shumë i mençur dhe me përvojë, që shfaqte gjithnjë simpati për brezin e ri. Gjatë rinisë së tij kishte kaluar vështirësi të shumta dhe dinte mjaft gjëra. Unë vazhdoj t'i lexoj edhe sot e kësaj dite “këshillat e xha Henrit”, ndonëse nuk kam më moshë për to, por ato më duken prapë shumë të mira. Shpesh mendoj se po t'i kisha ndjekur më me përpikëri “këshillat” e tij do të isha bërë më i mençur, do të kisha bërë më pak gabime dhe do të isha më i kënaqur me veten nga ç'jam sot.

Një grua e vogël, e qetë, dhe me pamje të lodhur, e cila jetonte në një dhomë të vogël në rrugën e Gjykatës së Totenhamit dhe e kishte burrin në çmendinë, drejtonte rubrikat “Si të gatujmë”, “Këshilla mbi

edukatën” – ne ishim dingas me këshilla – dhe një faqe e gjysmë të “Inteligjenca e modës”, të shkruar me një stil aq të gjallë e energjik, saqë, siç më kanë informuar nga gazetaria moderne, ka mundur t’i rezistojë kohës edhe sot e kësaj dite: “Më duhet t’ju tregoj për veladonin *hyjnor* që veshja mbrëmjen e shkuar te *Pylli i lavdishëm*. Princi C – nuk është nevoja të përsëris të gjitha ato që më tha ai debil; ai është gomar fare – dhe Kontesha *e shtrenjtë*, që m’u duk sikur ishte pak xheloze për të...” etj., etj.

E gjora grua! E shoh tani me ca rroba të zbërdhulëta dhe demodë, gjithë njolla boje.

Pronari ynë ishte një ndër injorantët më të pacipë që më ka rënë rasti të ndesh. Ai punonte duke shfrytëzuar një enciklopedi shumë të lirë, ndërsa djaloshi i zyrës sonë, me ndihmën e një palë gërsërëve të hatashme, ishte përgjegjës për të na mbështetur tek “Gjetje humoristike”.

Ishte një punë mjaft e lodhshme dhe rroga jonë ishte shumë e ulët, por ne ishim optimistë, sepse kështu u vinim në ndihmë me këshilla djemve dhe vajzave të reja, që të përmirësoheshin. Një nga lojërat më popullore dhe të përjetshme në këtë botë është loja e shkollës. Mblidh gjashtë vetë, vëri në rresht dhe ec përpara tyre, me një libër dhe një shkop në dorë. Ne e luajmë atë kur jemi të vegjël, e luajmë kur rritemi, e luajmë kur bëhemi burra dhe gra, e luajmë gjithë jetën, derisa kërrusemi e shkojmë çalë-çalë drejt varrit. Kurrë nuk ngopemi me të. Kurrë nuk na mërzhitet. E vetmja arsye që e bën atë të përjetshme, është dëshira e secilit prej gjashtë fëmijëve të tjerë që t’i vijë radha për të zënë vendin e djalit me libër e shkop. Arsyeja (dhe jam më se i sigurt për këtë) pse gazetaria është kaq popullore vjen ngaqë çdo gazetar e ndjen veten sikur është ai djali me libër e bastun; ndërsa qeveria, masat,

shoqëria, arti, letërsia, etj., janë fëmijët e tjerë që rrinë në rresht. Ai u jep atyre udhëzime se si të përmirësohen.

Por unë përpiqem që t'i shmangem kësaj. Antipatia që kam për udhëzuesit, më bëri ta kujtoj këtë çështje. Po le të kthehemi prapë atje ku e lamë.

Dikush që e quante veten “aeronaut” na pyeste në një letër se në ç'mënyrë prodhohej gazi i hidrogjenit. S'kishte gjë më të thjeshtë për ta prodhuar. Tekefundit, kështu m'u duk, pasi lexova ca materiale në Muzeun Britanik, edhe pse e këshillova “aeronautin”, çfarëdo që të ishte, që të merrte të gjitha masat e nevojshme për të parandaluar ndonjë aksident. E ç'mund të bëja më tepër? Por pas nja dhjetë ditësh erdhi në zyrën tonë një zonjë që i shndrisnin faqet nga shëndeti, e cila mbahej te dora e – siç e shpjegoi edhe vetë – një adoleshenti dymbëdhjetëvjeçar. Fytyra e djalit s'ishte aspak tërheqëse. E ëma e shtyu përpara, duke i hequr kapelën, dhe unë e kuptova në çast se si qëndronte puna. Atij nuk i kishte mbetur asnjë qime në vetulla, ndërsa në vendin e flokëve i kishte mbirë një push i hollë, si pluhur, i cili i jepte kokës së tij pamjen e një veze të zier fort, të qëruar dhe të spërkatur me piper të zi.

- Si sot një javë ky ishte një djalë që ta pije në kupë, me kaçurrela të mrekullueshme, - nisi të fliste zonja me një zë të dridhur.

- Ç'i paska ndodhur kështu? – e pyeti shefi ynë.

- Ja se ç'i ka ndodhur! – ia ktheu me inat zonja.

Ajo nxori një kopje të numrit të fundit të gazetës sonë, ku kishte nënvizuar me laps artikullin tim për gazin e hidrogjenit dhe ia flaku në turinj. Shefi ynë e mori dhe i hodhi një sy kalimthi.

- Pra, ky na qenka “aeronauti”, ëëë?!

- Po, ky është “aeronauti”, - pohoi zonja. – Fëmija i gjorë i pafajshëm! Shihe tani!

- Mbase do t'i rriten prapë, - e ngushëlloi shefi.

- Mbase, - e përqeshi zonja, – po mbase edhe jo. Dhe, po nuk iu rritën, çfarë do bëni për të?

Shefi ynë i sugjeroi që t'i lante kokën. M'u duk sikur ajo do të vërvitej mbi të, por mbeti vetëm në kuadrin e fjalëve. Me sa dukej, gjithë hallin e kishte te dëmshpërblimi. Pastaj filloi të bënte vërejtje për karakterin e përgjithshëm të gazetës sonë, për dobësitë e saj, mbështetjen e publikut, si edhe për nivelin e stafit.

- Të them të drejtën, unë nuk shoh këtu ndonjë gabim nga pala jonë, - e cyti shefi. – Ai kërkoi një informacion dhe e mori.

- Mos u tall me mua! – i klithi zonja (unë isha i sigurt që ai nuk po tallej, por, me sa dukej, ajo po e ngatërronte me mendjelehtësinë) – se të bëj atë që s'ta pret mendja!

Të gjithë ia mbathëm si zogj të trembur prapa karrigeve tona.

- Të erdha aty e ta bëra kokën si të tijën!

Duhej ta kishte fjalën për kokën e djalit. Gjithashtu, bëri vërejtje edhe për paraqitjen personale të shefit tonë, duke e quajtur njeri vulgar. Nuk ishte fare grua e sjellshme.

Por tani e dija mirë se ajo e kishte të humbur davanë, ngaqë e humbi kontrollin dhe e kërcënoi. Shefi ynë kishte përvojë mbi ligjin dhe gjithnjë bënte të pamundurën t'i shmangej. Më kujtohet se thoshte shpesh: “Në qoftë se ndokush do të më ndalonte në rrugë dhe do të më kërkonte orën, unë nuk do t'ia jepja. Edhe po të më kërcënonte se do të ma merrte me forcë, përsëri nuk do t'ia jepja. Ama po të zgjidhte rrugën e gjyqit, unë do ta hiqja dhe do t'ia vija në dorë, duke dalë kështu pa u lagur nga ajo histori.”

E mbylli çështjen me zonjën duke i dhënë pesë sterlina, të cilat ia paraqiti si fitimin mujor të gazetës sonë, dhe ajo u largua, duke marrë me vete edhe pinjollin e saj të vogël. Pasi iku, shefi më tha me dashamirësi:

- Mos kujto që ta vë fajin ty për këtë. Jo, por i tillë është fati. Vazhdo me këshillat morale dhe vërejtjet. Ti shquhesh në këtë fushë. Po mos guxo të prekësh më “informacionin praktik”. Siç të thashë, fajin nuk e ke ti. Puna jote ishte mjaft korrekte, por ja që ty s’të ecën me të. Po të kisha ndjekur këshillat e tij, do të kisha shpëtuar veten dhe shumë të tjerë nga andrallat. Nuk e kuptoj pse ndodh kështu, por kësaj s’ke ç’i bën. Po t’i tregoja ndokujt rrugën më të mirë për të shkuar nga Londra në Romë, ai do të humbte bagazhet në Zvicër, ose do të thyente qafën në Dover. Në qoftë se do ta këshilloja të blinte një aparat fotografik, ai do të përfundonte në policinë gjermane për fotografim bazash ushtarake. Njëherë u ngatërrova keq, ndërsa u përpoqa t’i shpjegoja një burri se si të martohej me të motrën e gruas së tij të vdekur, në Stokholm. Unë arrita të përcaktoja për të kohën më të mirë kur nisej anija nga Holli dhe hotelet më të mirë për të qëndruar. Informacioni im nuk kishte asnjë të metë, fund e krye, dhe atij nuk i ndodhi asnjë e keqe, por ja që nuk më flet as sot e kësaj dite.

Kjo është arsyeja pse nuk dua të më ngjallet sërish pasioni i vjetër, prandaj në këto faqe nuk do të gjeni asnjë këshillë praktike që t’ju vijë në ndihmë për gjësendi.

Në këtë libër nuk do të gjeni as përshkrime qytetesh, as reminishenca historike, arkitekturale, apo morale.

Më kujtohet që njëherë pyeta një të huaj inteligjent se ç’mendim kishte për Londrën.

- Është një qytet i madh, - tha.

- Çfarë të bën përshtypje në të? – i thashë.

- Njerëzit.

- Po ta krahasosh me qytete të tjera, si Parisi, Roma, Berlioni, - i thashë, - ç’ndryshim ka?

Ai mblodhi supet.

- Është më i madh, - tha. - Ç'të them tjetër?

Foletë e milingtonave ngjasin aq shumë me njëra-tjetrën - shumë shëtitore, ca të gjera e ca të ngushta, ku krijesa të vocrra lëvrijnë në mënyrë të çuditshme: diku nxitojnë, diku qëndrojnë e çuqurisnin me njëra-tjetrën. Ca rropaten me ngarkesa të rënda në shpinë e ca të tjera shullëhen në diell. Shumë hambarë të ngarkuar me ushqime, apo qilarë ku jetojnë krijesat e vogla që flenë, hanë, dashurojnë - qoshja ku shtriqin kockat e tyre të bardha. Një koshere është më e madhe, një tjetër më e vogël. Një folezë është vendosur në rrërë, një tjetër në gurë. Njëra u ngrit dje, një tjetër shumë kohë më parë dhe, ka nga ato për të cilat thonë që janë ngritur përpara se të vinte dallëndyshja e parë. Kushedi? Këtu nuk do të gjeni historinë e njerëzimit.

Çdo luginë ka historinë e vet. Unë do t'ju rrëfej vendin dhe ju, në daç kthejeni në vargje dhe këndojeni si t'jua dojë qejfi.

Na ishte një çupë, pastaj na erdhi një çun, që e deshi dhe ngau tutje.

Është një këngë monotone, e shkruar në shumë gjuhë. Por me sa duket, çuni është udhëtar i madh. Këtu në Gjermaninë sentimentale e mbajnë mend mirë. Ardhjen e tij e kujtojnë edhe banorët e maleve të Alsasës; madje ai vizitoi edhe brigjet e Alen Uoterit. Ishte një çifut endacak i vërtetë, por vajzat idiote nuk ia vunë veshin trokëllimës së patkonjve të tij, ndërsa largohej.

Në këtë vend të rrënuar kaq shumë herë, ku kohë më parë shtëpitë gumëzhinin nga zërat, u ngritën shumë legjenda dhe, po këtu, unë po iu lë ta gatuan çorbën si t'jua dojë qejfi. Merrni nga dy zemra njerëzore, një tufë pasionesh (nuk ka më shumë se një duzinë prej tyre), përziejini me të mira e të liga bashkë, hidhini për shije ca salcë vdekjeje dhe provojeni sa herë t'jua ketë ënda. Qelia e Shenjtë, Preja e Gjuetisë,

Biruca e Varrit, Hovi i të Dashuruarit – quajeni si të doni, po ajo çorbë është.

Së fundmi, në këtë libër nuk do të gjeni përshkrime.

Një miku im amerikan, një xhentëlmen i kulturuar që e kishte hobi poezinë, më thoshte se kishte një ide shumë herë më të saktë për liqenin nga një album me fotografi që kushtonte vetëm tetëmbëdhjetë pens, sesa nga të gjitha fjalët e Kolerixhit, Sauthit, apo Uordsuorthit së bashku. Miku im mendonte që, ashtu sikurse kanavaca dhe bojërat ishin mediumët e gabuar për rrëfimin, edhe të pikturuarit me anë të fjalëve s'ishte veçse një metodë e errët për të treguar përshtypjet, ndërkohë që mënyra më e mirë ishte të përdorje sytë për t'i parë.

Lidhur me këtë çështje, më kujtohet një orë mësimi e letërsisë angleze, gjatë një pasditeje të nxehtë. Ora filloi me leximin e një poeme të gjatë e disi të pakuptueshme. Më vjen turp ta them se emrin e autorit dhe titullin e poemës i kam harruar. Me të mbaruar leximi, ne mbyllëm librat dhe profesori, një burrë i sjellshëm me flokë të thinjura, na kërkoi që ta përshkruanim me fjalët tona atë që sapo kishte lexuar.

- Tani më thoni, - tha profesori, duke u përpjekur të na jepte zemër, - për çfarë flet poema?

- Me leje, sër? - tha djali i parë, me kokën poshtë dhe gjithë druajtje, sikur subjekti tanimë dihej dhe s'ia vlente ta zinte më në gojë, - ajo flet për një virgjëreshë.

- Pooo, - pohoi profesori, - por dua që ti të ma tregosh me fjalët e tua. Ne nuk themi virgjëreshë, ti e di. Ne themi vajzë. Poo, flet për një vajzë. Vazhdo!

- Një vajzë, - përsëriti djali, që korrektimi sikur ia shtoi akoma edhe më shumë ndrojtjen, - që jetonte në një pyll.

- Çfarë pylli? – e pyeti profesori.

Djali pa njëherë kutinë e bojës së shkrimit që kishte përpara, pastaj ngriti sytë e pa tavanin.

- Hë, jepi! – e nxiti profesori që filloi ta humbte durimin, - u bënë dhjetë minuta që po flasim për këtë pyll dhe, padyshim, që ti do të na thuash diçka për të.

- Një pyll me drurë gungaçe, degë të kapërthyera, - ia nisi djali.

- Jo, more djalë! – e ndërpreu profesori. – Nuk dua që të më përsëritësh poemën. Dua të ma thuash me fjalët e tua, se ç’lloj pylli ishte ai ku jetonte vajza.

Profesori përplaste këmbën nga padurimi, ndërsa djali ngurronte.

- Ishte një pyll si gjithë pyjet.

- Pa tregoja ti se çfarë pylli ishte! - iu drejtua profesori djalit të dytë.

Djali i dytë tha se ai ishte një “pyll i gjelbër”. Kjo ia ngriti akoma edhe më keq kacabunjtë profesorit. Ai e quajti atë kokëgdhë, edhe pse unë s’e kuptova pse, dhe kaloi tek i treti, i cili dukej sikur në atë çast ishte ulur mbi ca pllaka të nxehta dhe po tundte dorën si një semafor i prishur. Edhe sikur profesori të mos e kishte pyetur, ai do ta kishte thënë, sepse ishte skuqur aq shumë, sa mend po pëlciste për ta nxjerrë.

- Një pyll i errët dhe i frikshëm, - klithi djali i tretë, duke u ndjerë kështu më i lehtësuar.

- Një pyll i errët dhe i frikshëm, - përsëriti profesori, duke e miratuar. – E pse ishte i errët dhe i frikshëm?

Por djali i tretë dukej sikur e priste këtë pyetje.

- Sepse atje nuk mund të hynte dielli.

Profesori u ndje sikur të kishte zbuluar poetin e klasës.

- Pra, dielli s'mundte të hynte atje, ose më mirë, rrezet e diellit nuk arrinin të depërtonin në pyll. Po pse rrezet e diellit nuk arrinin të depërtonin?

- Sepse gjethet ishin shumë të dendura.

- Shumë mirë, - tha profesori. – Pra, vajza jetonte në një pyll të errët dhe të frikshëm, poshtë tendës së gjetheve, të cilën nuk mundnin ta çanin dot rrezet e diellit. Tani, pa më thuaj, çfarë rritej në atë pyll? – iu drejtua djalit të katërt.

- Pemë, sër.

- Po tjetër?

- Kërpudha, sër.

Pasoi heshtja. Profesori nuk ishte i sigurt për kërpudhat. Por pasi i hodhi një sy tekstit, pa se djali kishte të drejtë; kërpudhat përmendeshin.

- E saktë, - tha profesori, - atje rriteshin kërpudha. Po tjetër? Ç'kishte nën pemë?

- Tokë, sër.

- Jo, jo! Çfarë rritej midis pemëve?

- Shkurre, sër.

- Shkurre, shumë mirë! Tani jemi në udhë të mbarë. Në pyll kishte shkurre dhe pemë. Po tjetër?

Ai ia drejtoi gishtin një djali të vogël andej nga fundi, i cili, pasi e kishte ndarë mendjen se pylli nuk do t'i binte më në qafë, sepse ishte shumë larg prej tij, po shtynte kohën duke lozur me veten. Sado që fillimisht u ndje pak i bezdisur, e ndjeu të nevojshme t'i shtonte edhe diçka inventarit, ndaj guxoi të përmendte manaferrat. Por gaboi: poeti nuk i kishte përmendur manaferrat.

- Padyshim që Klobstokun do ta ketë marrë uria, - komentoi profesori i kënaqur, ngaqë arriti t'ia lexojë mendimet.

E qeshura e klasës ia bëri qejfin akoma më shumë.

- Ti, - vazhdoi duke treguar me dorë një djalë tjetër, nga mesi i klasës, - më thuaj, ç'kishte tjetër në atë pyll, midis pemëve dhe shkurreve?

- Atje ishte një përrua, sër.

- E saktë. Dhe çfarë bënte përroi?

- Gurgullonte, sër.

- Jo, jo, rrëketë gurgullojnë. Përrenjtë...

- Oshijnë, sër.

- Pra, oshtinte. Dhe ç'e bënte atë të oshtinte?

Kjo ishte një pyetje e vështirë. Një djalë (më duhet ta pohoj se nuk kishte ndonjë intelekt kushedi çfarë) sugjeroi vajzën. Për të na ardhur në ndihmë, profesori e ndërtoi pyetjen në një formë tjetër:

- Kur oshtinte?

Djali i tretë, që erdhi sërish si shpëtimtar, shpjegoi se ai oshtinte kur përplasej në gurë. Disa prej nesh përfytyruan vagëllimthi një përrua ngordhalaq, përderisa bënte zhurmë duke u përplasur në një gjë të atillë, aq të vogël. Po të kishte qenë përrua i madh, ai do të kishte vazhduar rrugën pa u ndjerë.

- Dhe çfarë jetonte në këtë pyll, pranë vajzës? – ishte pyetja tjetër.

- Zogjtë, sër.

- Po, në pyll jetonin zogjtë. Po tjetër?

Me sa dukej, zogjtë na i shkarkuan të gjitha idetë.

- Hë, pa më thoni, ç'janë ato kafshët me bisht që vrapojnë nëpër degët e pemëve?

Ne u menduam pak dhe dikush sugjeroi macet. E kishte gabim. Poeti nuk i kishte përmendur fare macet.

Nuk më kujtohet me hollësi ky pyll. Mbaj mend që përmes tij dukej qielli. Vende-vende, përmes pemëve dukej qielli, që shpesh ishte i mbushur me re, dhe, rastësisht, në qoftë se më kujtohet tamam, atë ditë vajza u lag dhe u bë qull.

U ndala në këtë rast, sepse ai më duket se e shpjegon më së miri çështjen e përshkrimit në letërsi. Nuk arrij ta kuptoj edhe sot e kësaj dite se çfarë i mungonte përmbledhjes së djalit. Pavarësisht nga përshkrimi i ndryshëm prej atij që i bënte poeti, cilido të ketë qenë ai, nuk besoj se pylli i tij ka qenë ndryshe nga “një pyll si të gjithë pyjet”.

Unë mundem t’ju përkthoj Pyllin e Zi në të gjitha përmasat e tij. Mund t’ju përkthoj Hebelin, poetin e Pyllit të Zi. Mund t’ju shkruaj faqe të tëra për grykat e shkëmbinjve dhe lëndinat gazmore, pllajat e veshura me pisha, çukat me kurora shkëmbinjsh, rrëketë që shkumëzojnë (të cilat gjermanët i kanë sistemuar në mënyrë të atillë që të mos kërcejnë mbi postafët e bagëtive apo kanalet ujitëse), fshatrat e tij të bardhë dhe feramat e vetmuara.

Por kam frikë se ju do t’i kapërceni të gjitha këto faqe. Në rast se ndiheni të freskët e të zellshëm për t’i lexuar ato, mendoj, me të thënë e me të bërë, t’ju jap një përmbledhje të shkurtër të shkëputur nga një guidë pa shumë pretendime:

“Një zonë piktoreske malore, që shtrihet në jug-perëndim të Rinit. Formacioni gjeologjik është kryesisht prej guri dhe graniti. Faqet e maleve janë të pyllëzuara me pisha. Laget nga përrunj të shumtë, ndërsa luginat e populluara janë pjellore dhe të mirëmbajtura. Hanet janë të mirë, por verërat lokale duhet t’u serviren më me mend të huajve.”

Pse shkuam në Hanovër. – Diçka që jashtë shtetit e bëjnë më mirë. – Si mësohet arti i mirësjelljes me të huajt në shkollat angleze. – Instinktët atërore të Harisit. – Rrugëlarësi konsiderohet si artist. – Patriotizmi i Xhorxhit. – Ç'duhej të bënte Harisi. – Ç'bëri ai. – Ne i shpëtojmë jetën Harisit. – Qyteti i pagjumë. – Kali i karrocës si kritik.

Pas një udhëtimi të qetë, pa asgjë të veçantë, ne mbërritëm në Hamburg të premtën dhe nga Hamburgeri shkuam në Berlin, duke i rënë nga Honovëri. Në fakt, nuk ishte kjo rruga më e shkurtër. Vizita jonë në Hanovër më kujtoi historinë e një zezaku që e nxorën në gjyq, sepse e kapën duke vjedhur pula në pularinë e diakonës.

- Po, sër. Të them të drejtën, sër, është e vërtetë. Isha atje, sër.

- Ah, pra e pranon këtë?! Dhe ç'po bëje në pularinë e diakonës së Abrahamit në orën dymbëdhjetë të natës me një thes në dorë?

- Tani do ta tregoj, sër. Shpura te masa Xhordani një thes me shalqinj, sër. Po, sër, më kërkoi masa Xhordani që ta çoja atje.

- Ashtu?

- Po, sër. Pastaj u ulëm dhe ia shtruam muhabetit bashkë.

- Në rregull. Por ne duam të dimë se ç'po bëje në pularinë e diakonës.

- Po, sër. Tani do ta tregoj. Pasi folëm e folëm, u bë shumë vonë. Dhe unë i thashë vetes: "Tani mbathja këmbëve, Ulis, se do të gjejë belaja me plakën!" Dhe plaka ime s'durohet fare, sër. Po filloi ajo...

- Mirë, mirë, s'është nevoja të na tregosh për të. Në këtë qytet ka edhe gra të tjera, që janë më llafazane se gruaja jote. Diakona e Abrahamit është gjysmë milje larg nga rruga jote prej shtëpisë së Xhordanit. Si u gjende atje?

- Këtë po përpiqem të shpjegoj, sër.
 - Po hë pra, fol, se na plase! Ç'deshe atje?
 - Me sa duket, sër, duhet të jem shmangur pak nga rruga ime.
- Edhe neve u shmangëm pak nga rruga jonë.

Fillimisht, për arsye të ndryshme, Honovëri nuk të duket aspak interesant. Ai përbëhet nga dy qytete: njëri është me rrugë të gjera moderne dhe me kopshte të mrekullueshëm, ndërsa tjetri, që shkon bri tij, është një qytet i shekullit XVI me shtëpi të vjetra prej druri, përgjatë rrugicave të ngushta. Përmes harqeve të ulët të zë syri oborre, gëluar nga kuajt dhe karrocat që presin tregtarët e pasur apo zonjat e dhjamura, dhe ku fëmijët dhe pulat janë të lirë të shkojnë nga t'u dojë qejfi. Ndërsa në ballkone janë nderë për t'u tharë rrecka të ndyra.

Hanovëri ka një atmosferë angleze, veçanërisht të dielave, ku dyqanet e mbyllura me qepena dhe kumbimi i kambanave të japin përshtypjen e Londrës në ditët me diell. Kjo nuk ishte fryt i imagjinatës sime, sepse këtë e ndjeu edhe Xhorxhi. Të dielën, pasi hëngrëm drekën, unë me Harisin bëmë një shëtitje të shkurtër për të pirë cigare. Kur u kthyem, e gjetëm Xhorxhin duke dremitur në karrige.

- Seç ka diçka prej të dielave angleze këtu, - tha Harisi, - e cila i bën thirrje çdo anglezi, që i rrjedh nga ky gjak ndër deje. Do të më vinte keq t'i bëja bisht, çfarëdo që të thotë brezi i ri.

Thonë se gjermanishten më të bukur mund ta mësoh vetëm në Hanovër. Por e keqja është se po të dalësh nga Hanovëri, këtë gjermanishte nuk e kupton askush. Kështu që duhet të zgjidhni ose gjermanishten më të bukur e të qëndroni në Hanovër, ose gjermanishten më të keqe e të udhëtoni në Gjermani.

Gjermania, e cila për shekuj me radhë ka qenë e ndarë në shumë principata, ka pasur fatin e keq të ketë një shumëllojshmëri varietetesh gjermanishteje. Gjermanët e Posenit, kur ua ka ënda të bisedojnë me ata

të Vurtenburgut, shpeshherë janë të detyruar të flasin frëngjisht ose anglisht, ndërsa zonjushat e reja, që kanë marrë një shkollim të kushtueshëm në Uestfalia, i habisin dhe zhgënjëjnë prindërit e tyre, kur nuk arrijnë të kuptojnë asnjë fjalë në Meklenburg. Në Gjermani dialektet nuk fliten vetëm në zonat rurale dhe nga të pashkolluarit. Çdo provincë ka gjuhën e vet, për të cilën ndihet mjaft krenare dhe punon për ta ngulitur. Një bavarez i shkolluar do t'ju bindte, duke ju folur në mënyrë akademike, që gjermanishtja e veriut është më korrekte. Por ai vetë do të vazhdonte të fliste në gjermanishten e jugut dhe atë do t'ia mësonte edhe fëmijëve të tij.

Siç kanë marrë gjërat këtë shekull, kam frikë se Gjermania do t'i zgjidhë vështirësitë e saj duke folur anglisht. Çdo djalë apo vajzë në Gjermani, me përjashtim të të pashkolluarve, flet anglisht. Pasi të ndreqen disa arbitraritete të vogla në shqiptimin e saj, s'ka dyshim, që, në pak vite, ajo do të bëhet gjuha e botës. Të gjithë të huajt janë të një mendjeje që, gramatikisht, ajo është gjuha më e lehtë për t'u mësuar. Një gjerman, pasi e krahason atë me gjuhën e vet, ku për çdo fjalë, në çdo fjali, ka të paktën nga katër rregulla të dallueshme, do t'ju thotë që anglishtja nuk ka gramatikë fare. Kam frikë se ka edhe shumë anglezë që kanë arritur në këtë përfundim. Por e kanë gabim. Gramatika angleze ekziston, sepse shkollat tona e njohin këtë fakt, dhe ajo u mësohet fëmijëve tanë, duke depërtuar madje deri te letërsia dhe shkrimet gazetareske. Por, me sa duket, hë për hë edhe ne jemi në një mendje me të huajt - që ajo është e papërfillshme.

Pylli i bukur i Ajlenridit e kufizon Hanovërin nga jugu e nga veriu dhe aty na ndodhi një incident, në të cilën Harisi zuri një vend të dukshëm.

Të hënën pasdite po ngisnim biçikletat përmes këtij pylli në shoqërinë e shumë çiklistëve të tjerë, sepse ai është vendi më i dashur i

hanoverianëve në ditët me diell dhe shtigjet e tij të hijezuar mbushen plot me njerëz të hareshëm. Mes tyre ishte edhe një vajzë shumë e bukur, e cila ngiste një biçikletë të sapo blerë. Dukej që ishte fillestare. Instinktivisht, e ndjemë se do të vinte një çast që të kishte nevojë për ndihmë dhe, Harisi, si njeri fisnik që është, na tha se do të bënim mirë t'i qëndronim pranë. Ai, siç na thotë ndonjëherë mua dhe Xhorxhit, ka edhe vetë vajza, ose që të jem më i saktë, një vajzë, e cila zakonisht praktikohet me biçikletë në kopshtin e shtëpisë. Një ditë edhe ajo do të bëhet një zonjushë e bukur dhe e respektuar. Ky duhet të jetë shkaku që vajzat e moshës tridhjetë e pesë vjeç e lart e tërheqin aq shumë Harisin. Ato i kujtojnë, siç thotë edhe vetë, shtëpinë.

Kishim bërë rreth dy milje, kur në një shesh të vogël, ku kryqëzoheshin pesë rrugë, pamë një burrë që po lagte rrugët me një zorë. Zorra, e cila në çdo nyje kishte nga një palë rrotka të vogla, përdridhej prapa tij si një krimb gjigand me gojë të hapur. Ai e kishte mbërthyer me të dyja duart dhe ajo ngrihej e ulej, duke derdhur një shatërvan të fortë uji.

- Çfarë metode e shkëlqyer! Njëmijë herë më e mirë se e jona! – thirri Harisi i ngazëllyer. Ai është kundërshtar i të gjithë institucioneve britanike. – Sa e thjeshtë dhe sa ekonomike! Me këtë metodë një njeri i vetëm është në gjendje të lagë kaq shumë sipërfaqe rruge, saqë neve, me mjetet tona ngordhalaqe, do të na duhej më shumë se një orë.

Xhorxhi, që ishte prapa meje në biçikletën dyshe, i tha:

- Veçse me këtë metodë një njeri i vetëm është në gjendje të bëjë një turmë të tërë njerëzish të thyejnë qafën.

Ndryshe nga Harisi, Xhorxhi e ndjen veten anglez deri në palcë. Më kujtohet se si u nxeh njëherë me Harisin për gijotinën në Angli. “Ajo është vepër kasapësh!” – i tha Harisi. “Punë e madhe, - ia ktheu

Xhorxhi. – Unë jam anglez dhe varja për mua është një gjë shumë e mirë.”

- Mjeti ynë mund të ketë dobësitë e veta, - vazhdoi Xhorxhi, – por ai vetëm sa të lag pak nga këmbët dhe kësaj i bëhet derman. Kurse me këtë lloj mjeti, një njeri mund të të ndjekë nëpër qoshe e nëpër shkallë.

- Pikërisht kjo gjë më mahnit mua, - ia ktheu Harisi. - Ata janë më të zotë. Kam parë njëherë një burrë në një qoshe në Strasburg, që lagte çdo pëllëmbë të një sheshi të mbushur me njerëz, por pa çërkatur qoftë edhe një njeri të vetëm. Është e mrekullueshme mënyra se si e llogarisin largësinë...

- Prit një minutë! – tha Xhorxhi.

- Pse? – e pyeta unë.

- Po shkoj të fshihem prapa asaj pemës, që ta shoh të gjithë shfaqjen prej andej. Harisi ka të drejtë: me siguri që këtij rreshtit do t'i ngjasë diçka. Ky artist tani s'e ka mendjen, sepse po lan atë tabelën. Do ta pres derisa të mbarojë.

- Broçkulla! – i tha Harisi. – Ai s'ka për ta lagur.

- Ja, për këtë s'jam i sigurt unë, - i tha Xhorxhi që zbriti nga biçikleta dhe shkoi poshtë një peme vidhi, ku filloi të mbushte llullën e vet. Edhe unë shkova pas tij dhe e mbështeta biçikletën te trungu. Harisi shfryu nëpër dhëmbë se ne ishim turpi i vendit që na lindi, dhe vazhdoi rrugën.

Në atë çast dëgjova thirrjen e dëshpëruar të një gruaje. Pashë se atë thirrje e kishte lëshuar zonjusha e re dhe elegante që përmenda pak më parë, e cila, gjatë kohës që ne po flisnim për larësin e rrugëve, na kishte dalë fare nga mendja. Ajo po shkonte me biçikletë drejt e te dushi i ujit që dilte nga zorra. Dukej krejt e paralizuar dhe s'po mundte ta kthente biçikletën për t'u shmangur. Ndërsa ajo lagej, burri me zorrën

në dorë, që s'ishte as i pirë dhe as i paralizuar, vazhdonte ta mbante atë drejt saj me indiferencë. Mbi të ranë një lumë mallkimesh, por ai nuk e çau kokën.

Harisi, tek i cili në atë çast u ngjall natyra atërore, bëri gjënë më të mençur që mund të bëhej në ato rrethana. Po të kishte vepruar më me gjakftohtësi do të dilte prej atij incidenti si hero i ditës. Por, përkundrazi, pas asaj që ndodhi, ai u mbulua nga të sharat dhe e vuri kokën në rrezik. Pa hezituari fare, ai e drejtoi biçikletën nga burri dhe iu hodh përsipër, duke u përpjekur t'ia hiqte zorrën nga duart.

Po të kishte vënë në punë logjikën, mjaftonte sa të mbyllte rubinetin. Pastaj, po të donte mund të luante me burrin futboll, me shpata, volejboll apo ç't'i donte qejfi, dhe ata njëzet a tridhjetë vetë që nxituan t'i vijin në ndihmë, vetëm sa do ta kishin duartrokatur. Ideja e tij, siç na e shpjegoi më vonë, kishte qenë që t'ia hiqte zorrën nga duart atij idioti dhe, si ndëshkim, t'ia kthente atij vetë. Por, me sa dukej, edhe lagësi i rrugëve kishte pasur të njëjtën mendje me të, për ta përdorur zorrën si armë për të lagur Harisin. Veçse, si përfundim, ata lagën çdo gjë të gjallë a të vdekur në një distancë prej pesëdhjetë jardësh, përveç vetes së tyre. Një burrë i inatosur, që ishte bërë qull dhe s'donte t'ia dinte më nga uji, kërceu në arenën e tyre për t'iu dhënë një dorë ndihmë. Të tre së bashku e ngritën zorrën lart dhe uji zbriti nga qielli mbi njerëzit në formën e një stuhie ekuinoksi. Pastaj e ulën poshtë dhe uji kërceu si rrebesh në këmbët e tyre, duke i lagur deri në palcë.

Asnjërit syresh s'i shkoi mendja të mbyllte rubinetin. U dukej sikur po luftonin me ca forca primitive të natyrës. Për dyzet e pesë sekonda, siç tha Xhorxhi që e kishte llogaritur kohën duke parë orën, ata e kishin spastruar krejt zonën nga çdo gjë e gjallë, përveç një qeni që çurgonte si një nimfë uji dhe rrotullohej nga presioni i ujit sa në njërën anë në tjetrën, duke luftuar trimërisht kundra këtyre forcave të ferrit.

Burrat dhe gratë i braktisën biçikletat e ia mbathën të fshiheshin në pyll. Prapa çdo peme përgjonin koka të lagura dhe të zemëruara.

Më në fund në skenë mbërriti një burrë me mend. Ai iu afrua me guxim rubinetit prej hekuri dhe e uli poshtë. Në atë çast, nga dyzet pemë dolën dyzet qenie njerëzore, të qullura deri në palcë. Secila prej tyre kishte diçka për të thënë.

Fillimisht m'u duk më e arsyeshme të përdornim ndonjë barelë apo kosh rrobash për të çuar në hotel ato që mbante veshur Harisi. Por pastaj u desh ndërhyrja e Xhorxhit për t'i shpëtuar jetën Harisit. Meqenëse ishte i thatë dhe i kthjellët, ai nxitoi atje para se të mbërrinte turma. Harisi u përpoq t'i shpjegonte se si ndodhi, por Xhorxhi ia preu shkurt:

- Merre këtë, - i tha duke i zgjatur biçikletën, - dhe mbathja këmbëve! Ata nuk e dinë që jemi bashkë, por sido që të shkojë puna, ti nuk duhet t'i nxjerrësh emrat tanë. Ne po vijmë prapa me ngé. Po të qëlluan, ec me zigzage!

Unë jam i bindur që ndodhitë e këtij libri janë dhënë me saktësi dhe pa asnjë lloj teprimi, por Harisi është i mendimit se kjo histori është e ekzagjeruar, ngaqë beson se shumë-shumë mund të ketë “cërkitur” vetëm nja dy vetë. Unë i thashë ta provonim, duke ia kthyer atij një zorrë llastiku në një distancë prej njëzet e pesë jardësh, pastaj le të jepte opinionin e tij në mund të quhej “cërkitje”, por ai e refuzoi provën. Edhe për numrin e njerëzve që morën pjesë në atë katastrofë, ai këmbëngul se nuk ishin më shumë se gjysmë duzine, pasi dyzeta ishte një shifër tepër e ekzagjeruar. Prapë jam i gatshëm të kthehem në Hanovër për të bërë hetimet e duhura, por ai përsëri nuk pranon. Unë jam i bindur se versionin im mbi këtë ngjarje kujtohet në Hanovër me mllef edhe sot e kësaj dite.

Po atë mbrëmje e lamë Hanovërin dhe mbërritëm në Berlin në kohën e darkës. Berlini është një qytet i mërzitshëm, me qendrën e mbipopulluar dhe periferinë e shkretë. E vetmja rrugë e famshme, Unter der Linden, është një përpjekje për të kombinuar Oksford Strit me Shamps Elizenë. Në teatrot e tij të zgjedhur dhe të mrekullueshëm luhen vazhdimisht pjesë të suksesshme, por asnjëherë pa ndërprerje, kështu që brenda një jave mund të shihni përnatë diçka të re. Koha që frekuentohen më shumë kafenetë dhe restorantet e Berlinit, është nga mesnata deri në orën tre të mëngjesit. Dhe shumica e njerëzve që i frekuentojnë ato, të nesërmen shkojnë në punë që në shtatë të mëngjesit. Me sa duket, berlinasi e ka zgjidhur me sukses çështjen më madhore të jetës moderne: duke qenë në gjendje të bëjë edhe pa fjetur fare, ai është i përgatitur për përjetësinë.

Personalisht, unë nuk njoh asnjë qytet tjetër ku të jenë në modë orë të tilla, kaq të vona, përveç Petrogradit. Por petrogradasi nuk ngrihen herët në mëngjes. Sallonet e muzikës atje, të cilat janë në modë menjëherë pas teatrove, nuk hapen kurrë para orës dymbëdhjetë. Trenat më të pëlqyer për udhëtarët janë ata që nisen në orë pesë të mëngjesit dhe është shumë e vështirë të çash rrugën për t'u futur brenda tyre. Këta trena i shpëtojnë rusët nga e keqja e zgjimit herët në mëngjes. Në atë kohë rusi u uron shokëve të tij “natën e mirë” dhe shkon në tren, pa i rënë fare në qafë shtëpisë së vet.

Xhorxhi me Harisin e dëgjuan këshillën time dhe nuk deshën të qëndronin më në Berlin, por të shkonin në Dresden. Berlini mund të t'i tregojë gjetiu shumicën e atyre që ka për të rrëfyer, kështu që ne vendosëm të bënim një shëtitje me pajton nëpër qytet. Portieri i hotelit na prezantoi një karrocier të zotin dhe na siguroi se ai ishte i aftë që, brenda pak kohe, të na tregonte gjithçka që ia vlente ta shihje. Burri, i cili na zgjoi në nëntë të mëngjesit, ishte pikërisht ai që na duhej: i

qeshur, inteligjent dhe e njihte Berlinin saktësisht. Ne e kuptonim gjermanishten e tij dhe, veç kësaj, ai dinte edhe pak anglisht, aq sa na duhej për ndonjë rast të veçantë. Për burrin nuk kishe ç'thoshe, por kali i tij ishte kafsha më e shëmtuar që më kishin zënë sytë.

S'i pëlqyem që kur na pa për herë të parë. Unë dola i pari nga hoteli. Ai ktheu kokën dhe më pa njëherë nga koka te këmbët me një palë sy të xhamtë e të ftohtë. Pastaj e hodhi vështrimin te një kalë tjetër, një shoku i tij që i qëndronte përkarshi. E dija se ç'i tha. Turinjtë e tij ishin shumë shprehës dhe nuk bëri as përpjekjen më të vogël për ta fshehur atë që ndjente. I tha: “Çfarë qyfyresh ndodhin në verë, ë?!”

Pas meje doli Xhorxhi. Kali ktheu prapë kokën dhe e pa. Nuk kam parë kurrë kalë më mendjemadh se ai. Edhe sikur të më kishte vështruar që poshtë këmbëve të pasme, vështirë se do të isha habitur aq shumë. Po me sa dukej Xhorxhi e zbaviti më shumë se unë, sepse u kthye përsëri nga shoku i tij: “I jashtëzakonshëm, ë? Jam shumë kureshtar të mësoj se ku rriten kësi krijesash!”

Dhe trembi me bisht mizat që i kishin qëndruar në vithe. Mendova se, me siguri, do të kishte humbur të ëmën që në vogëli dhe do ta kishin rritur si mace.

Unë me Xhorxhin u ngjitëm në pajton dhe pritëm Harisin. Ai erdhi pas pak. Kishte veshur një xhaketë fanellate njujorkeze, të cilën e kishte marrë për çiklizëm në mot të nxehtë. Kapela i ishte prishur, por prapëseprapë e bënte punën e vet, se të ruante nga dielli.

Kali, me ta parë, tha: “*Gott in Himmel!*”¹ dhe u nis gjithë gjallëri drejt Fridri Shtrases, duke i lënë Harisin dhe karrocierin në trotuar. I zoti i thirri të ndalonte, por ai s'ia vuri veshin. Ata na ndoqën me vrap dhe na arritën atje ku kthehej Dorothin Shtrase. Nuk arrita ta dëgjoj plotësisht se ç'i tha burri kalit, por më zuri veshi vetëm:

¹ O Perëndi! (gjerman.) (Shën. i përkth.)

“Nuk e di ti se në këtë mënyrë unë siguroj jetesën?”

“E kush të pyeti se ç’mendon ti?”

“Ah, po ty aq të bën, mjaft sa të mbllaçitesh.”

Kali ia la fjalën përgjysmë dhe u kthye, në hesap të tij, për nga Dorothin Shtrase, sikur donte t’i thoshte:

“Boll tani, qepe gojën! Na lër të mbarojmë punë e të kthehemi!”

Kur mbërritëm në Branderburgër Thor, karrocieri tërhoqi frerët, zbriti nga pajtoni dhe erdhi të na shpjegonte ato që ishin përreth nesh. Pastaj na tregoi me gisht Dhirgartenin dhe na shpuri përpara ndërtesës së Rajshtagut. Aty na informoi me saktësi për lartësinë, gjerësinë dhe gjatësinë e saj, sipas stilit të guidave. Më pas u përqendrua te Porta. Na tha se ajo ishte bërë prej guri, duke imituar Panteonin e Athinës.

Në atë çast, kali, i cili, ngaqë s’dinte ç’të bënte, po lëpinte këmbët e veta, ngriti kokën. Nuk tha asgjë, vetëm sa na pa.

Burri nisi të fliste përsëri me nervozizëm. Kësaj here ai tha: “*Panterenën*”.

Kali nuk e zgjati më, por u nis më drejtim të Lindenit dhe s’kishte burrë nëne që t’ia kthente më mendjen të ndalej. Burri iu hakërrua, por ai vazhdoi të ecte me trokth. Ndërsa ecte, shpatullat i dridheshin dhe m’u bë sikur donte të thoshte:

“A nuk e panë Portën? Boll tani! Pastaj as ti s’di se ç’flet dhe as këta nuk të kuptojnë. Ti po flet gjermanisht.”

E njëjta gjë ndodhi edhe përgjatë Lindenit. Kali pothuajse nuk na la të shihnim asgjë. Burri i ra shkurt, gjatë kohës që pajtoni lëvizte me shpejtësi.

“Këta djelmosha, - dukej sikur fliste me vete kali, - duan vetëm që të shkojnë në shtëpi dhe t’u mburren njerëzve që i panë këto gjëra. Po të jenë të interesuar vërtet për to dhe po të jenë më të mençur nga ç’duken, ata mund të marrin informacion më të saktë se ai që po u jep

ky hajvani im nga ndonjë libër guide. E kujt i duhet se sa e gjatë është një kambanore?! Edhe po e mësove, atë do ta harrosh pas pesë minutash, dhe, po qe se e mban mend për pesë minuta, kjo ndodh ngaqë s'ke ç'të bësh tjetër. Ah, ma bëri kokën dauille me gjithë ato broçkulla! E pse nuk i bie shkurt e të na lërë të shkojmë të hamë drekën?”

Të thuash të drejtën, kafsha plakë nuk ishte krejt pa logjikë. Sa për guidat, do të doja ta linin me kaq. Por meqë skocezët thonë: “Mëshirë për mëkatarët!”, atë ditë e mallkuam kalin e gjorë në vend që ta bekonim.

KREU VII

Përsiatjet e Xhorxhit. – Dashuria e gjermanëve për rregullin. – “Banda e Zogjve të Zinj të Shvarcvaldit”. – Qeni kinez. – Superioriteti i tij ndaj qenve të tjerë. – Gjermani dhe sistemi

diellor. – Një vend i rregullt. – Si duhet të jetë lugina malore sipas idesë gjermane. – Si zbresin nga malet përrenjtë në Gjermani. – Skandali i Dresdenit. – Harisi jep një shfaqje. – Ajo nuk vlerësohet. – Xhorxhi dhe halla e tij. – Xhorxhi, jastëku dhe tre zonjushat.

Në një vend midis Berlinit dhe Dresdenit, Xhorxhi, i cili kishte rreth çerek ore që shihte i përqendruar nga dritarja, tha:

- Ç'është ky zakon në Gjermani për të vendosur kutitë postare në majë të pemëve? Pse nuk i vendosin përpara dyerve, si e gjithë bota? Për mua do të ishte gjëja më e urrejtshme të kacavaresha nëpër pemë për të marrë letrat që më kanë dërguar. Puna e postierit këtu qenka puna më e rrezikshme, sidomos gjatë netëve me stuhi. S'e kuptoj, kur i vënë në pemë, pse s'i ulin të paktën pak më poshtë, por i vënë gjithnjë në degët më të larta? – vazhdoi ai, por ndërkaq u duk sikur i erdhi ndërmend diçka tjetër. – Mbase gjermanët, që janë përpara nesh në shumë drejtime, do të kenë shpikur ndonjë postë të mrekullueshme me pëllumba. Por, sado të zotë të jenë, s'e besoj të kenë arritur deri aty sa t'u mësojnë zogjve t'i shpërndajnë letrat në tokë. Marrja e letrave prej atyre kutive duhet të jetë një punë me kokë në torbë edhe për vetë gjermanët në moshë mesatare.

Unë i hodha sytë andej nga shihte ai dhe i thashë:

- Ato nuk janë kuti postare, por fole zogjsh. Ti nuk e kupton fare këtë komb, Xhorxh. Gjermani i do zogjtë, ama vetëm zogjtë e rregullt. Po ta lësh zogun ta ndërtojë vetë folenë, ai e ndërton ku t'i dojë qejfi atij. Pastaj, ajo nuk është as e bukur, ashtu siç e do gjermani. Ajo s'ka penelata, apo ndonjë imazh prej allçie ose flamur. Me të mbaruar folenë, zogu fillon të jetojë siç e ka për zakon: ai i flak mbi bar pa kujdes gjërat e tij: glasa, mbeturina krimbash, turli gjërash. Ai ushqen

fëmijët, grindet apo bën dashuri hapur fare me gruan e vet, në sytë e njerëzve. Gjermani shtanget prej atyre që bën ai. Ai i thotë zogut: “Ti më pëlqen për shumë gjëra. Vërtet që më pëlqen kur të shoh ty. Por, nuk më pëlqen fare mënyra jote e jetesës. Merre këtë kutizë dhe hidhi brenda saj plehrat e tua, që të mos i shoh unë. Dil jashtë saj sa herë që të teket të këndosh, por gjërat e tua vetjake dua që t’i lësh në territorin tënd. Mbajti në kuti dhe mos ma fëlliq mua kopshtin!”

Gjermanët janë të dashuruar me rregullin dhe zogjtë gjermanë nuk u kanë bërë naze kutive, duke i parë me përbuzje ata pak të paqytetëruar që vazhdojnë t’i ngrenë çerdhet e tyre nëpër pemë apo gardhe. Me kalimin e kohës, zogu gjerman do të ketë vendin e tij në një kor të rregullt. Cicërimat e ngatërruara, që s’kanë lidhje me të tjerat, e nervozojnë mendjen precize gjermane. Ai nuk gjen dot asnjë metodë për të. Por gjermani që e do muzikën, do t’ia gjejë ilačin edhe kësaj! Ca zogj të bëshëm, me një fyt të veçantë, janë në gjendje të dirigjojnë, kështu që, në vend të humbë kohën kot në pyll, që në katër të mëngjesit, ai mund të zbavitet duke kënduar në një birrari të hapur, i shoqëruar nga një piano. Kështu po shkojnë gjërat.

Gjermani e do natyrën. Ai i kushton kujdes të madh kopshtit të tij. Kështu ai mbjell shtatë gëmusha trëndafilash nga veriu e shtatë nga jugu dhe, në qoftë se nuk rriten të gjitha njëlloj, forma e tyre e shqetëson aq shumë, saqë nuk e zë gjumi gjithë natën. Çdo lule e lidh me një shkop. Kjo e shëmtton disi pamjen e lules, por ai është i kënaqur, duke e ditur se ajo është atje dhe vazhdon të rritet vetë. Kur uji i shatërvanit të tij merr ngjyrën e zinkut, ai e merr me vete njëherë në javë, e shpie në kuzhinë dhe e kruan mirë e mirë. Në qendrën gjeometrike të parcelës, e cila ndonjëherë është sa një mbulesë tavoline dhe në përgjithësi e rrumbullakët, ai vendos një qen kinez. Gjermanët janë të dhënë shumë pas qenve, por si rregull preferojnë qentë prej

porcelani. Qeni prej porcelani nuk rrëmon kurrë në oborr për të gjetur kocka dhe nuk i prish kurrë lulet me këmbët e pasme. Nga këndvështrimi i një gjermani, ai është qeni ideal! Sepse rri gjithmonë atje ku e lë ti dhe s'të vjen kurrë pranë atëherë kur s'e do. Qen më të përsosur nuk ke ku gjen. Vetëm ai i shkon për shtat tekave të tua. Veç kësaj, qenin prej porcelani mund ta porosisni me ngjyrën që dëshironi, blu ose bojë karafili. Madje po të doni mund të porosisni edhe një qen me dy koka.

Në një datë të caktuar në vjeshtë, gjermani i mbjell fidanët e luleve a shkurreve të tij në tokë dhe i mbulon me rrogoz. Dhe po në një datë të caktuar në pranverë, ai i zbulon dhe i ngre në këmbë përsëri. Në qoftë se ndodh që të bëjë vjeshtë e papritur, ose pranvera të jetë e vonuar, në qafë paçin veten bimët e gjora! Asnjë gjerman i vërtetë s'do të lejonte që të fuste hundët në punët e tij një gjë e çrregullt si sistemi diellor.

Nga pemët gjermani preferon plepin. Kombet e tjerë të çrregullt mund t'i thurin himne hijeshisë së lisit shkatarraq, gështenjës së hardallosur, apo vidhit të çakërdisur, por gjermanit pemë të tilla kryeneçe, që bëjnë një jetë të çrregullt, i vrasin sytë. Vetëm plepi rritet atje ku e mbjell dhe ashtu siç e mbjell. Ai nuk ka ide të vetat, të shthurura. Ai nuk ka maninë të shpërhapet e kolovitet si t'i dojë qejf. Ai rritet drejt, ashtu siç i ka hije një peme gjermane; prandaj gjermani po i shkul nga rrënjët të gjithë pemët e tjera dhe po i zëvendëson ato me plepa.

Gjermani e do fshatin, por e do atë sa më të veshur. Kur shkon në një restorant, atij i pëlqen të ecë përmes drurëve. Por rrugën që të shpie atje, ai nuk e do të pjerrët, ajo duhet të ketë anash kanale të ndërtuar me tulla, ku të rrjedhin ujërat, dhe, në çdo njëzet jardë, të ketë një stol, ku të ulet të pushojë e të fshijë ballin, sepse një gjerman mund

të mendojë të ulet në bar po aq sa mund të ëndërrojë një peshkop anglez të rrokulliset që nga maja e një kodre. Atij i pëlqen pamja që shpaloset nga maja e një mali, por do të donte që atje të gjente ndonjë tabelë ku të ishte shkruar se çfarë duhej të shihte dhe ndonjë tryezë e karrige, ku të ulej e të pinte birrën që ka marrë me vete. Dhe po të gjente edhe ndonjë shënim të policisë, të ngulur në ndonjë pemë, që i ndalon atij të bëjë diçka a gjësendi, kjo do t'i jepte një ndjenjë më të fortë sigurie.

Gjermanit i pëlqejnë peizazhet e egra, me kusht që të mos jenë shumë të egra. Po ta konsiderojë si të egër, ai do t'i hyjë menjëherë punës për ta zbutur. Më kujtohet një luginë e ngushtë që pashë njëherë në rrethinat e Dresdenit, e cila zbriste tatëpjetë në drejtim të Elbës. Rruga gjarpëronte pranë një rrëkeje mali, e cila për disa milje përplasej me zhurmë mbi shkëmbinjtë që mbulonin brigjet me drurë. E ndoqa atë i magjepsur, derisa, duke u kthyer në një qoshe, u përballa me një grup prej tetëdhjetë punëtorësh. Ata po e rregullonin atë lëndinë me qëllim që të disiplinonin rrëkenë. Punëtorët hiqnin me kujdes gurët që i ndryshonin asaj drejtimin dhe ia vinin anash. Nga të dyja anët e saj po ndërtonin një mur me çimento dhe tulla, po shkulnin të gjitha pemët dhe shkurret, hardhitë dhe bimët kacavjerrëse, dhe po i sistemonin. Pak më tutje, mbërrita atje ku kishte mbaruar puna dhe pashë përpara meje një luginë malore sipas idesë gjermane. Aty ujërat rridhnin të plogështa dhe nuk ndiheshin fare, në një shtrat të bërë enkas për to, midis dy maleve. Çdo njëqind jardë zbrisnin butë tre platforma të cekëta gurësh. Hapësira nga të dyja anët ishte pastruar dhe, në një largësi të barabartë njëri nga tjetri, ishin mbjellë plepa. Çdo fidan ishte i mbrojtur nga mburoja thuprash dhe ishte vendosur në shkopinj hekuri. Me siguri që, brenda pak vitesh, këshilli lokal do ta ketë rregulluar krejt atë luginë. Atje tani duhet të ketë nga një stol çdo pesëdhjetë jardë, një shënim policor në çdo njëqind jardë dhe një restorant në çdo gjysmë milje.

Në Gjermani nuk bëhet shaka me natyrën e shpenguar. Atje natyra duhet të jetë e përgjegjshme për sjelljen e saj dhe nuk duhet t'i japë shembull të keq fëmijëve. Një poeti gjerman nuk do t'i falej kurrë që t'i përshkruante ujërat që zbresin nga malet duke përdorur aliteracione në vargjet e veta. Ai duhej të vraponte e t'i padiste në polici. Kështu shkuma dhe tallazitja e tyre nuk do ta kishin të gjatë.

“Ej, ej, ç'bëhet këtu? – do t'u thoshte ujërave zëri i autoritetit gjerman. – Ne nuk i lejojmë gjëra të tilla, harruat?! Zbrisni poshtë pa zhurmë! Harruat që këtu jeni në Gjermani?”

Dhe këshilli lokal gjerman do të çonte atje tuba zinku, postafë druri dhe një shkallë në formë spirale, për t'u treguar atyre se si të zbrisnin poshtë sipas mënyrës gjermane.

Toka gjermane është tokë e rregullt.

Ne shkuam në Dresden të mërkurën në mbrëmje dhe qëndruam atje deri të dielën. Një pasdite Harisi ndërmori një “theqafje” vetëm. Në mbrëmje, kur ishim ulur për të dëgjuar bandën e Belvederes, Harisi tha:

- Këta gjermanët s'kanë haber fare nga humori.

- E ç'të shtyn të mendosh kështu? – e pyeta unë.

- Po ja, sot pasdite doja të shihja qytetin dhe hyra në një nga ato tramvajet elektrikë. Qëndrova jashtë në atë platformën e vogël... Si quhet ajo?

- *Steplac*? – i sugjerova unë.

- Pikërisht, - tha Harisi. – Ti e di se si të flakin ato tramvajet, ndaj sa herë që nisen ose ndalojnë, duhet të kesh mendjen e të mbahesh në ndonjë qoshe.

Unë e miratova me kokë.

- Në tramvajin ku hipa unë, kishte një duzinë me njerëz. Sigurisht, unë nuk kam fare përvojë në to. Tramvaji u nis papritur dhe unë rashë mbi një burrë të bëshëm, që ishte prapa meje. Me sa dukej,

edhe ai s'e kishte mendjen, sepse ra mbi një djalë që mbante një trombë në një valixhe jeshile. Asnjëri prej tyre nuk qeshi, por të dy varën buzët. Unë doja t'ju kërkoja ndjesë, po sa u bëra gati të hap gojën, tramvaji ndaloi dhe unë rashë mbi një zotëri flokëthinjur, që më hodhi një vështrim prej profesori. As ai nuk qeshi, madje nuk i lëvizi asnjë muskul në fytyrë.

- Mbase do ta ketë pasur mendjen gjetiu, - hamendësova unë.

- Po kjo s'ka se si të ndodhë me të gjithë. Gjatë asaj rruge, unë rashë nga tre herë mbi secilin prej atyre që ishin atje. Në fakt, - shpjegoi Harisi, - ata e dinin se ku do të kthehej tramvaji dhe mbaheshin fort, por unë që isha i huaj, nuk kisha nga ta dija. Mënyra se si përpiquesha, duke u kapur me thonj sa te njëri e sa te tjetri, që të mos rrëzohesha, duhet të ketë qenë me të vërtetë për të qeshur. Por asnjëri prej gjermanëve nuk shihte ndonjë gjë për të qeshur aty. Mbi një burrë të imët, që ishte pranë meje, rashë nja pesë herë; po, po, i numërova mirë! Të paktën herën e pestë ai duhej ta vinte buzën në gaz, por ai vetëm sa më shihte me një pamje të lodhur. Sa budallenj që janë!

Edhe Xhorxhi pati një aventurë në Dresden. Në Altmarkt ishte një dyqan i vogël, në vitrinën e të cilit kishin nxjerrë për shitje jastëkë. Jastëkët ishin të mrekullueshëm. Sa herë që na binte rruga andej, Xhorxhi ndalej t'i shihte. Ai tha se, me siguri, hallës së tij do t'i pëlqente shumë njëri prej tyre.

Gjatë atij udhëtimit, Xhorxhi s'e harroi për asnjë çast hallën e vet. I shkruante përditë nga një letër të gjatë dhe, nga çdo qytet që qëndronim, i niste një dhuratë. Për mendimin tim, ai po e tepronte dhe ia thashë këtë më shumë se njëherë. Si nip që ishte, ai po e mësonte hallën shumë keq, sepse halla e tij do të takonte halla të tjera dhe kjo do të na vinte të gjithëve në siklet. Por ai s'ma vuri veshin.

Kështu, atë të shtunë, pasi hëngrëm drekën, na tha se do të shkonte tek ai dyqani që të blinte një nga ato jastëkët për hallën e tij. Na u lut ta prisnim se nuk do të vonohej.

Por mua m'u duk sikur kaloi një kohë shumë e gjatë. Kur erdhi nuk kishte asgjë në duar dhe rrinte i ngrysur. E pyetëm se ku e kishte jastëkun. Na tha se kishte ndërruar mendjen dhe se me siguri që as halla nuk do të donte për dhuratë një jastëk. Por dukej që diçka nuk shkonte. U përpoqëm t'ia nxirrnim me grepa se si qëndronte puna, por ai s'donte të fliste.

Megjithatë, në mbrëmje, kur ishim vetëm për vetëm, ai e hapi vetë bisedën.

- Këta gjermanët janë shumë të çuditshëm për ca gjëra, - tha.

- Për çfarë? – e pyeta unë.

- E kam fjalën për atë jastëkun.

- Jastëkun e hallës?

- Pse, ç'të keqe ka këtu? – ma ktheu. S'kam parë kurrë njeri të dhënë aq shumë pas hallës së vet. – Ç'të keqe ka po t'i dërgoj si peshqesh një jastëk hallës sime?

- Mos ma merr për keq! – i thashë. – Nuk ka asnjë të keqe po t'i bësh hallës dhuratë një jastëk.

Ai u zbut dhe vazhdoi:

- Ishin katër jastëkë në vitrinë dhe, në qoftë se të kujtohet, në secilin prej tyre ishte vënë një etiketë, ku ishte shkruar çmimi: njëzet marka. Tani unë nuk pretendoj se e flas shumë mirë gjermanishten, veçse e kuptoj shumë mirë se për çfarë bëhet fjalë kur dikush më drejtohet mua. Kështu shkova tek ai dyqani dhe m'u afrua një vajzë shumë e bukur, por pak e ndrojtur. Nuk ma priste mendja kurrë që ajo të bënte gjëra të atilla. Kjo është çudia më e madhe që mund të më ketë ngjarë ndonjëherë.

- Çfarë çudie? – e pyeta unë.

Xhorxhi e ka zakon që, me të nisur një histori, shkon përnjëherë në fund të saj.

- Kjo pra, që po të tregoj ty. Ajo më pyeti, duke buzëqeshur, se ç'dëshiroja. Këtë e kuptova mirë. Deri këtu nuk kishte asnjë keqkuptim. Unë vura njëzet marka mbi banak dhe i thashë në gjermanisht se doja një jastëk. Ajo më pa sikur t'i kisha kërkuar një shtrat me pupla. M'u duk sikur nuk e dëgjoi dhe ia përsërita me zë të lartë. Edhe po t'ia kisha përveshur me dackë turinjve nuk do të më kishte parë me aq inat. Më tha se po bëja një gabim të madh. Unë i thashë se këtu nuk kishte asnjë gabim. I tregova njëzet markat e mia dhe i thashë për të tretën herë se doja “një jastëk njëzetmarkësh”.

Ndërkohë aty erdhi një vajzë më e madhe dhe vajza e parë i tregoi se ç'kërkoja unë. Vajza e dytë më pa njëherë nga koka deri te këmbët dhe i tha se unë nuk dukeshja nga ata lloj njerëzish që donin një jastëk. Për t'u siguruar, ajo më pyeti vetë:

- Mos thatë se donit një jastëk?

- E thashë tre herë, - iu përgjigja unë, - dhe po e përsëris: dua një jastëk!

- Punë që s'bëhet.

Kësaj here u nxeha keq. Po të mos kishin jastëkë, nuk do ta zgjasja fare dhe do të dilja menjëherë nga dyqani, por jastëkët ishin vënë në vitrinë për t'u shitur. Nuk po e kuptoja pse s'po ma jepnin.

- Nuk shkulem prej këndeje po nuk mora një jastëk! – i thashë me vendosmëri.

Erdhi edhe një vajzë e tretë dhe, me sa dukej, së bashku përfaqësonin gjithë forcën e dyqanit. Kjo e fundit ishte më e qeshur dhe më e hedhur se dy të tjerat. Në një rast tjetër do të më pëlqente shumë, por në atë çast ardhja e saj m'i ngriti nervat më keq.

Dy vajzat e tjera nisën t'i shpjegojnë se si qëndronte puna dhe, pa arritur akoma deri në gjysmën e historisë, ajo nisi të kukurisej. Ishte nga ato lloj vajzash që janë gjithnjë gati t'ia plasin gazit. Pastaj filluan të molloisnin me njëra-tjetrën, duke parë herë pas here nga unë, dhe, sa herë që më shihnin, vajza e tretë s'e mbante dot gazin. Pastaj filluan të kukurisen që të tria. Po më dukej vetja si kloun cirku.

Pastaj, vajza e tretë erdhi tek unë, duke u zgërdhirë, dhe më tha:

- Po ta marrësh, a do të ikësh?

Në fillim nuk e kuptova mirë, ndaj ajo ma përsëriti pyetjen:

- Po ta marrësh jastëkun, a do të ikësh që këndeje në çast?

Unë mezi prisja të ikja. Kështu i thashë. Por shtova se nuk do të ikja pa marrë jastëkun. E kisha ndarë mendjen që të mos largohesha, edhe sikur të qëndroja gjithë natën në dyqan.

Ajo shkoi përsëri te dy të tjerat. Mendova se do të më jepnin jastëkun dhe ajo punë do të mbyllej me aq. Por, përkundrazi, atëherë ndodhi gjëja më e çuditshme që më ka bërë vaki ndonjëherë. Dy vajzat e tjera i dolën nga pas, duke u kukurisur, një drejt e di se për çfarë, dhe e shtynë atë drejt meje. Para se të kuptoja se ç'po ndodhte, ajo m'i vuri duart në qafë, u ngrit në majë të gishtave dhe më dha një të puthur. Pastaj, e bërë lulëkuqe në fytyrë, mbuloi fytyrën me përparëse dhe ia dha vrapit, e ndjekur nga vajza e dytë. Vajza e tretë hapi derën, duke më bërë shenjë të dilja, dhe, unë, nga hutimi, dola duke harruar njëzet markat atje. Nuk është se më erdhi keq për puthjen, edhe pse nuk e kërkoja, por unë doja të merrja jastëkun. Nejse, tani s'kam ndërmend të kthehem më në atë dyqan. Nuk e kuptoj fare këtë histori.

- Çfarë doje atje? – e pyeta unë.

- Një jastëk, - tha ai.

- E di se çfarë doje, por po të pyes se ç'fjalë përdore në gjermanisht?

- *A kuss*, - ma ktheu ai.

- Atëherë këtu qëndron gabimi. *A kuss* i ngjet *cushion*, që do të thotë puthje. I ke ngatërruar këto dy fjalë. Gabim që e kanë bërë edhe të tjerë përpara teje. Ti i ke kërkuar një puthje njëzetmarkëshe dhe, nga përshkrimi që i bëre vajzës, ka qenë një çmim shumë i arsyeshëm. Nejse, këtë nuk do t'ia tregoj Harisit, se, me ç'di unë, edhe ai ka një hallë.

Xhorxhi ishte në një mendje me mua.

KREU VIII

Mister dhe misis Xhonsët nga Mançesteri. – Bekimet e kakaos. – Aluzion mbi shoqatën për paqe. – Dritarja si një argument mesjetar. – Rikrijimi i krishterë. – Gjuha e guidës. – Si të

riparosh dëmet e kohës. – Xhorxhi provon një shishe birra. – Fati i pijanecit gjerman. – Lloji i pazakontë i statujës. – Harisi dhe shokët e tij. – Parajsa e pa bombarduar. – Gratë dhe qytetet.

Ishim rrugës për në Pragë dhe po prisnim në stacionin e madh të Dresdenit. Xhorxhi, që po kundronte vitrinën e librave në një kioskë, u kthye te ne, duke parë vëngër rreth e qark. Ai tha:

- E pashë.

- Çfarë pe? – e pyeta unë.

Ishte gjithë ankth.

- Është këtu. Po vijnë këndeje, që të dy. Po t'i presësh, do t'i shohësh edhe ti. Nuk po tallem, është e vërtetë.

Meqenëse në atë periudhë nëpër gazeta po shkruhej mbi gjarprin e ujit, mendova se do ta kishte fjalën për të. Megjithatë m'u duk e pamundur që një gjë e tillë të ndodhte këtu, në Evropë, treqind milje larg nga bregdeti. Por para se ta hapja gojën, që ta pyesja më shumë, ai më mbërtheu krahun.

- Shikoje! – tha. – Hë, po tani, e teproj?

Ktheva kokën dhe pashë atë që pak anglezëve u ka rastisur ta shohin: udhëtarin britanik të veshur sipas idesë *evropiane*, të shoqëruar nga e dashura e tij. Po vinin drejt nesh; ishin prej mishi e gjaku; nuk ishte ëndërr, ata ishin të gjallë e konkretë. “Ledi” dhe “Milordi” anglez, ashtu siç ishin portretizuar për gjenerata të tëra në shtypin komik evropian. Ishin të përsosur në çdo detaj. Burri ishte i gjatë e thatim, me flokët ranorë, hundë të madhe dhe baseta. Mbi kostumin me çërka mbante një pardesy të lehtë, që i arrinte deri te thembrat. Borsalinën e bardhë e kishte zbukuruar me një vello të gjelbër; mbante një palë syze operash dhe, në duart e veshura me dorashka, mbante një shkop më të

gjatë nga shtati i tij. Vajza ishte e gjatë dhe eshtake. E kam të vështirë të përshkruaj fustanin e saj; mbase vetëm gjyshi im do të mund ta përshkruante, sepse ai do të ishte më i familjarizuar me të. Kapela e saj më kujtoi misis Hemansin, por edhe atë e kam të pamundur ta përshkruaj. Edhe ajo mbante një shkop në dorë (në Dresden nuk kishte asnjë mal për qindra milje), si dhe një çantë të vogël e të zezë në kyçin e dorës tjetër. Dhëmbët i dilnin jashtë si dhëmbë lepuri dhe ngjante si një jastëk në majë të dy patericave.

Harisi vrapoi të merrte aparatin fotografik, por sigurisht që nuk e gjeti; ai s'e gjen atë asnjëherë kur i duhet. Sa herë që e shohim Harisin duke u hedhur përpjetë si ndonjë qen i humbur dhe duke bërtitur: “Ku është aparati im?”, “Ku dreqin e futa aparatin?”, atëherë e kuptojmë menjëherë se na ka shpëtuar pa fotografuar diçka e mrekullueshme. Pastaj i kujtohet se e ka në çantë; i vetmi vend ku nuk i shkon kurrë mendja në raste të tilla.

Ata dukeshin krejt të pakënaqur me çfarë po shihnin aty. Këtë e shënuan në një letër. Në çdo hap që hidhnin, hapnin sytë mirë ku hidhnin këmbët. Në duar mbanin një libërth me shprehje në gjuhë të huaja. Flisnin me njëri-tjetrin një frëngjishte që s'e kuptonte dot askush dhe një gjermanishte që as vetë s'ishin në gjendje ta përkthenin. Zonjës i ndrinë sytë, kur pa diku një reklamë kakaoje dhe tha: “Skandaloze!”, duke kthyer kokën nga ana tjetër.

Këtu është e nevojshme të ndalemi pak. Siç ndodh gjithandej, edhe në Angli një zonjë që pi kakao duket sikur nuk kërkon asgjë tjetër nga kjo jetë. Por tek *Evropa*, përveç kakao, që të jep idenë se është edhe ushqim edhe pije, me të cilën ajo plotëson të gjitha nevojat jetike, të njëjtën ide të japin edhe rrobat që ka veshur.

Padyshim që ata u bënë përnjëherë qendra e vëmendjes. Meqë m'u dha rasti t'i ndihmoja, pata fatin të bisedoja pesë minuta me ta.

Xhentëlmeni më tregoi se quhej Xhons dhe se ishte nga Mançsteri, ndonëse nuk e kishte idenë se ku binte Mançsteri. E pyeta se ku po shkonte, por ai as këtë nuk e dinte. Tha se kjo varej. E pyeta pse nuk kishte gjetur diçka më të shkurtër se ai shkop aq i gjatë, për të ecur përmes një qyteti aq të rrëmujshtë, dhe ai m'u përgjigj se e kishte gjetur rastësisht rrugës. E pyeta pse nuk kishte gjetur diçka më të përshtatshme se ajo vello e ngatërruar dhe ai m'u përgjigj se e mbronte shumë mirë nga mizat. Pastaj pyeta zonjën nëse e bezdiste era e ftohtë që sapo kishte filluar të frynte, dhe ajo m'u përgjigj se kishte filluar ta ndjente këtë, sidomos në qoshet e rrugëve.

Kisha kohë që vrisja mendjen se a janë të vërteta fantazmat, por tani isha i bindur për këtë. Kur i tregova për çiftin një burri në Frankfurt, ai më tha se i kishte parë para tre javësh në Paris. Ndërsa një anglez, që udhëtonte për ca punë të vetat, të cilin e takuam në Strasburg, na tha se sapo i kishte parë në Berlin. Kështu dola në konkluzionin se ata punonin në interes të paqes botërore. Zyra e Punëve të Jashtme franceze, duke dashur të qetësonte mërinë e parisianëve që kërkonin luftë me Anglinë, i kishte dhënë një shpurë çiftit, që ta ruante ndërsa sorollatej nëpër qytet. Kombi francez, kur i pa këta qytetarë anglezë – jo në karikatura, por në realitet – megjithëse ishte në kulmin e zemërimit, ia plasi së qeshurës. Për shkak të suksesit të tyre në ngadhënjimin e paqes, më vonë shërbimin e tyre do ta kërkonte edhe qeveria gjermane.

Qeveria jonë duhet të nxjerrë mësimë prej tyre. Kur ta sjellë rasti që punët të shkojnë aq keq sa të kërcënohet të shpërthejë ndonjë luftë, do të bënte mirë të nxirrte në rrugë ndonjë francez shkurtabiq barkmadh, që mbledh supet duke ngrënë sandviç, ose ndonjë skërfyell thatanik gjerman, që ecën në rrugë, duke tymosur me një llullë të gjatë, dhe thotë: “Ë?”. Njerëzit do të shpërthenin në të qeshura dhe do të thoshin: “Luftë me këta?! S’do të kishte gomarllëk më të madh”. Por

meqë e kam të pamundur t'ia rekomandoj qeverisë, të paktën do t'ua rekomandoja shoqatave paqësore.

Vizita jonë në Pragë nuk zgjati shumë. Praga është një ndër qytetet më interesantë të Evropës. Çdo gur i saj është i mbuluar me lavdi dhe romancë; në çdo rrethinë të saj duhet të jetë bërë një betejë. Por gjysma e Pragës duhet të ketë shpëtuar nga trazirat vetëm për shkak të dritareve të saj të ngushta dhe mjaft të volitshme. Katastrofa e parë filloi me hedhjen prej atyre dritareve të shtatë këshilltarëve katolikë mbi majën e kangjellave të Husajteve poshtë tyre. Më vonë sinjali i së dytës u dha me hedhjen e këshilltarëve perandorakë nga dritaret e Burgut të vjetër në Hradskin. Që nga ajo kohë, në Pragë janë vendosur mjaft çështje të tjera fatale. Dritarja, e përdorur si një argument, me sa duket ka qenë gjithnjë një tundim mjaft i fortë për të gjithë të lindurit në Pragë.

Në Pragë, unë e Harisi i punuam Xhorxhit një rreng. Kishim vënë re se Xhorxhi filloi të jepej shumë pas birrës “Pilsner”. Kjo birrë gjermane është një pije mjaft tinëzare, sidomos në mot të nxehtë, por ka një të mirë, se nuk të bie keq në kokë dhe nuk mund të pish shumë, sepse të fryn barkun. Ndërsa po hynim në Gjermani, unë i thosha vetes vazhdimisht: “Nuk do të pi birrë gjermane. Do të pi vetëm verë të bardhë fshati me ujë të gazuar, ose, shumë-shumë, edhe ndonjë gotë potásh. Ama, birrë gjermane, çfarëdo që të ndodhë, nuk do të vë kurrë në gojë.”

Ishte një vendim që ia rekomandoja të gjithëve. Veçse uroja që ta zbatoja edhe vetë. Por Xhorxhi nuk ma vuri veshin. Ai tha se birra gjermane ishte me të vërtetë shumë e mirë.

- Një gotë në mëngjes, - tha, - dhe një në mbrëmje. Mbase edhe dy. Kaq nuk do t'i bënte keq askujt.

Mbase kishte të drejtë. Por kur e pamë të pinte mbi gjysmë duzine kriklla birre, unë me Harisin u bëmë merak për të.

- E kanë si punë trashëgimie, të paktën kështu ma shpjegoi mua, - i thashë Harisit. – Me sa duket familja e tij ka qenë gjithë kohës e etur.

- Uji i gazuar, - ma ktheu Harisi, - po t'i shtiesh edhe pak limon brenda, nuk të sjell asnjë dëm. Të them të drejtën, gjithë hallin e kam te paraqitja e tij. Kam frikë se kështu ai do të humbasë elegancën natyrale.

Që të dy bëmë një plan. Sapo ishte vendosur një statujë e re për të zbukuruar qytetin, por nuk më kujtohet se e kujt ishte statuja. Mbaj mend vetëm që, në thelb, ishte një statujë e zakonshme e një burri po të zakonshëm, të hipur mbi një kalë nga ata të zakonshmit: nga ata kuaj që ecin gjithmonë me këmbët e prapme, ndërsa të parat i ngrenë lart, për të rrahur kohën. Por burri kishte edhe disa gjëra të veçanta. Në vend të shpatës apo bastunit ai mbante në dorë një kapelë me pupla, ndërsa kali, në vend të bishtit si ujëvarë, kishte një si zorrë të hollë që sikur ia ulte ca kapadaillëkun. Një kalë me një bisht të atillë nuk kish se si t'i ngrinte shumë lart dy këmbët e para.

Ai qëndronte në një shesh të vogël, jo larg nga Karlsbruke, por, me sa dukej, vetëm përkohësisht. Përpara se të vendosnin përfundimisht se ku do ta vendosnin, autoritetet e qytetit po provonin se ku dukej më mirë. Kështu ata kishin bërë tre kopje prej druri të statujës. Njërin prej tyre e kishin vënë në Franc Jozefsbruke, të dytën në sheshin para teatrit, ndërsa të tretën në qendër të Vencelsplacit.

- Me siguri, Xhorxhi nuk do t'i ketë parë këto statuja, - tha Harisi. – E lashë në hotel, duke i shkruar një letër hallës së tij. Meqë nuk e di se si qëndron puna e këtyre statujave, besoj se, që sonte në mbrëmje, me ndihmën e tyre do ta bëjmë një burrë më të pashëm dhe më të mirë.

Kështu që, atë mbrëmje, pasi hëngrëm darkën dhe dolëm jashtë e provokuam dhe mësuam se ai nuk i kishte parë fare statujat. Fillimisht e çuam atje ku ishte statuja e vërtetë. Xhorxhi e pa kalimthi dhe donte të largohej, por ne këmbëngulëm që ai ta shihte me vëmendje. I ramë katër herë përqark statujës dhe ia treguam nga të gjitha anët. I treguam historinë e burrit që ngiste kalin, emrin e artistit që kishte bërë statujën, sa peshonte dhe ç'përmasa kishte. I folëm aq shumë për statujën dhe e lamë të largohej prej aty vetëm pasi vendosëm që, kur të ktheheshim përsëri në mëngjes, do ta shihnim më mirë. U siguruam vetëm atëherë kur e pamë ta mbante shënim në bllokun e tij.

Pastaj e shoqëruam në birrarinë e tij të preferuar dhe iu ulëm pranë, duke i treguar anekdota për burra, të cilët, meqë ishin të pamësuar me birrën gjermane dhe pinin shumë, ishin çmendur dhe kishin zhvilluar maninë e vrasësit. Pastaj i folëm për burra që kishin vdekur të rinj, ngaqë kishin pirë birrë gjermane, apo për të dashuruar, që birra gjermane i kishte ndarë përgjithmonë nga vajzat e tyre të bukura. Në orën dhjetë u ngritëm për t'u kthyer në hotel. Ishte një natë e vrenjtur. Harisi tha:

- Unë them të mos kthehemi nga rruga që erdhëm. Le t'i biem nga lumi! Andej është shumë bukur natën.

Pastaj tregoi një histori të trishtuar për një burrë që kishte njohur dikur, i cili përfundoi në çmendinë. Iu kujtua ajo histori, sepse kishte qenë një natë njëlloj si kjo kur kishte shëtitur për herë të fundit me djalin e ngratë. Ndërsa zbrisnim tatëpjetë Tamizit, tha Harisi, ai djali i kishte kallur datën, teksa këmbëngulte se po shihte statujën e Dukës së Uellingtonit në cep të urës së Uestminsterit, kur të gjithë e dinë mirë se ajo ndodhet në Pikadilli.

Pikërisht në atë çast mbërritëm atje ku ishte kopja e parë e statujës prej druri. Ajo ishte vendosur në qendër të një sheshi të vogël,

pak më sipër nesh, në anën tjetër të rrugës. Xhorxhi u ndal papritmas dhe u mbështet te muri i molit.

- Ç'ke? – e pyeta unë. – T'u morën mendtë?

- Po, - tha ai. – Le të pushojmë pak këtu.

Ai ia nguli sytë statujës. Pastaj foli me një zë të mekur:

- Meqë e kishim fjalën te statujat, habitem se sa shumë që ngjajnë me njëra-tjetrën.

- Unë nuk jam plotësisht dakord me ty, - ia ktheu Harisi. – Ndryshon puna me pikturat. Ato ngjasin vërtet me njëra-tjetrën. Por statujat ndryshojnë shumë nga njëra-tjetra. Fjala vjen, ajo statuja që pamë sot para se të shkonim në berrari, - vazhdoi Harisi, - paraqiste një burrë të hipur në kalë. Në Pragë ka plot statuja kalorësish mbi kalë, por asnjëra nuk i ngjan asaj.

- E ke gabim, - i tha Xhorxhi. – Ato janë të gjitha njëlloj. Gjithmonë është i njëjti kalë dhe i njëjti kalorës. Janë e njëjta gjë. Është budallallëk të thuash që nuk janë.

U duk sikur u nxeh me Harisin.

- Për ç'arsye mendon kështu? – e pyeta unë.

- Për ç'arsye? – tha Xhorxhi duke u kthyer nga unë. – Shikoje pak atë gjënë e mallkuar atje!

- Cilën gjë të mallkuar?

- Atë atje. Shikoje, shikoje! Është i njëjti kalë, me gjysmë bishti, që rri mbi këmbët e pasme, dhe i njëjti kalorës, me kapelën në dorë. I njëjti...

- Mos e ke fjalën për atë statujën që pamë në Ringplac? – e pyeti Harisi.

- Jo, - i tha Xhorxhi. – Po flas për atë statujën aty.

- Cilën statujë?

Xhorxhi ia qepi sytë Harisit. Por Harisi është aq i zoti sa, po të kishte dashur, do të ishte bërë aktor i famshëm. Fytyra e tij shprehte një dashamirësi të sinqertë për shokun e vet, të përzier me alarm. Xhorxhi e ktheu kokën nga unë. Unë bëra të pamundurën të imitoja shprehjen që mori fytyra e Harisit, madje e pashë edhe me qortim.

- Mos ke nevojë të marrim ndonjë pajton? – e pyeta i merakosur.
– Po shkoj të gjej ndonjë pajton.

- E për çfarë ta dua pajtonin? – u përgjigj ai i fyer. – Me ju s'bën dot as shaka. Më silleni si ndonjë çift pleqsh, - tha dhe eci përpara mbi urë, duke pritur që ta ndiqnim.

- Hë pra, ashtu thuaj, – i tha Harisi, - që paske dashur të bësh shaka! Sepse më kujtohet një rast që filloi...

- Oh, ti je gomar fare! – e ndërpreu Xhorxhi. – Bën sikur i di të gjitha.

Por tani e kishte humbur sigurinë.

Ne e shpumë nga ana e teatrit. I thamë se andej ishte edhe rruga më e shkurtër. Dhe në fakt ashtu ishte. Në sheshin e vogël prapa teatrit qëndronte fantazma e dytë prej druri. Xhorxhi e pa i shtangur.

- Si është puna? – e pyeti Harisi me dashamirësi. – Mos je gjë sëmure?

- S'e besoj të jetë kjo rruga më e shkurtër, - tha Xhorxhi.

- Të jesh i sigurt për këtë! – këmbënguli Harisi.

- E po, unë po shkoj nga ajo tjetra, - tha Xhorxhi dhe u kthye.

Ne e ndoqëm ashtu si më parë. Ndërsa ecnim në Ferdinand Shtrase, unë me Harisin po flisnim për çmendinat private, që sipas tij në Angli kishin një organizim të dobët. Ai tha se një shoku i tij, që ishte pacient në një çmendenë...

- Me ç'po shoh unë, ti paske shumë shokë nëpër çmendina, - e ndërpreu Xhorxhi.

Ai foli në një mënyrë të atillë fyese sikur donte të nënkuptonte që atje gjendej shumica e shokëve të Harisit. Por Harisi e ruajti gjakftohtësinë. Ai ia ktheu me zë të butë:

- Është me të vërtetë e çuditshme, por herët a vonë shumë njerëz e marrin atë udhë. Kjo më nervozon kur e mendoj.

Te qoshja e Vencelplacit, Harisi, që ishte vetëm disa hapa përpara nesh, ndaloj.

- Sa rrugë e bukur, ë?! – tha duke futur dorën në xhep dhe duke parë lart me admirim.

Unë me Xhorxhin e ndoqëm. Dyqind hapa përpara nesh, në qendër të rrugës, dukej statuja e tretë fantazmë. Për mendimin tim, ajo ishte më e mira nga të tria, sepse ishte më e gënjeshtërtë. Ajo kishte një pamje krenare. Kali qëndronte mbi këmbët e prapme me atë bishtin e hollë, ndërsa burri me kokën qerose tregonte hënën me kapelën e tij me pendë.

- Tani, - tha Xhorxhi me një zë të dridhur, ku nuk i kishte mbetur më asnjë gjurmë agresiviteti, - kam frikë se më duhet me të vërtetë ajo karroca.

- E pra, thashë unë që ti kishte një pamje të çuditshme, - i tha Harisi me të butë. – S'je mirë nga koka, apo jo?

- Mbase, - ia ktheu Xhorxhi.

- Po, po, e vura re, - i tha Harisi, – por nuk të thashë gjë. Po sheh gjëra që nuk ekzistojnë, apo jo?

- Jo, jo, s'është ashtu! – i tha Xhorxhi me të shpejtë. – Nuk e di se ç'është.

- E di unë, - i tha Harisi. – Dhe ja ku po ta them: gjithë fajin ta ka ajo birra gjermane. Më kujtohet një rast kur një burrë...

- Mos ma trego, jo, të paktën jo tani, - iu lut Xhorxhi. – Edhe sikur të jetë e vërtetë, nuk dua ta dëgjoj tani.

- E keqja është se ti s'je mësuar me birrën gjermane, - i tha Harisi.

- Nuk do ta vë më kurrë në gojë, - i tha Xhorxhi. – Ti ke të drejtë, ajo më bën shumë keq.

E çuam në shtëpi dhe e shtrimë në shtrat. Tani ai nuk bënte më as qëndresën më të vogël.

Natën tjetër, pasi ngamë gjithë ditën biçikletat dhe hëngrëm një darkë të shkëlqyer, ne i zgjatëm një cigare dhe ia treguam dredhinë tonë, duke i thënë se e kishim bërë vetëm për të mirën e tij.

- Sa kopje të statujës mendoni që pamë? – na pyeti Xhorxhi pasi mbaruam së foluri.

- Tre, - ia ktheu Harisi.

- Vetëm tre? Jeni të sigurt?

- S'do mend, - i tha Harisi. – Po pse pyet?

- Kot.

M'u duk sikur nuk e besoi Harisin.

Nga Praga shkuam në Nurenberg, duke i rënë nga Karlsbedi. Thonë se gjermanët e mirë shkojnë në Karlsbed njëlloj si shkojnë në Paris amerikanët e mirë. Kjo ndodh ngaqë ai është një vend i vogël dhe njerëzit janë të paktë. Megjithatë në të mund të dëgjosh po aq gjuhë sa edhe në Kullën e Babelit. Çdo dymbëdhjetë jardë do të shihni çifutë polakë dhe princër rusë, mandarinë kinezë dhe pashallarë turq, norvegjezë që duken sikur kanë dalë nga dramati e Ibsenit, gra bulevardesh, kontesha angleze dhe fisnikë spanjollë, malësorë nga Mali i Zi dhe milionerë nga Çikagoja.

Nurenbergu, sa për paraqitjen e tij mesdhetare, të zhgënjën. Qoshe arkaike, pamje piktoreske gjen sa të duash, por ato janë të rrethuara ngado me modernen dhe, nga ana tjetër, gjithçka që është e lashtë, nuk është edhe aq e lashtë sa mund ta mendoje. Tekefundit, një

qytet i ngjet grave dhe është aq i vjetër aq sa duket. Dhe Nurenbergu i ngjan një gruaje që mbahet mirë dhe është e vështirë të përcaktosh moshën e tij, për shkak të bojës së re dhe dritës së llambave elektrike. Por po ta shohësh më nga afër, do të vësh re muret e plasaritur dhe kullat e përhirta.

KREU IX

Harisi shkel ligjin. – Xhorxhi nis karrierën e krimit. – Ata për të cilët Gjermania do të ishte një bekim ose lehtësi. – Mëkatari anglez; zhgënjimet e tij. – Përparësitë e tij të jashtëzakonshme. – Çfarë nuk duhet të bësh me shtratin tënd. – Një ves i pakushtueshëm. – Qeni gjerman dhe të mirat e tij. – Sjellja e keqe e brumbullit. – Njeriu që duhet të shkojë në rrugë të mbarë. – Djali i vogël gjerman; dashuria e tij për ligjin. – Studenti gjerman; kryeneçësia e tij.

Midis Nurenbergut dhe Pyllit të Zi, të tre, për arsye të ndryshme, u ngatërruam keq.

Harisi desh e pësoi në Shtutgart, sepse ofendoj rëndë një zyrtar. Shtutgarti është një qytet magjepsës, mjaft i pastër dhe i çelur, një Dresden i vogël. Në të ka gjëra mjaft interesante për t'u parë: galeri pikturash, muze të vegjël antikash, ku mund t'ia kalosh shumë mirë. Harisi nuk e dinte se ai, që po ofendonte, ishte një zyrtar i lartë. Ai e mori për zjarrfikës (ai dukej tamam si zjarrfikës) dhe e quajti “*dummer Esel*”. Në Gjermani është e ndaluar t'i thuash “trap” një zyrtari, por, të thuash të drejtën, ky njeri i çuditshëm ishte i tillë. Ja se si ndodhi: Kur ishte në Stadgarten, nga padurimi për të dalë jashtë, duke parë derën e hapur përpara tij, Harisi shkeli mbi një shirit në rrugë. Ai pretendonte që nuk e pa fare shiritin, mirëpo, padyshim, te shiriti ishte varur një shënim: “*Durchgang Verboten!*”². Burri, i cili në atë çast po rrinte te dera, e ndali Harisin dhe i tregoi me gisht shënimin. Harisi e falënderoi dhe shkeli mbi të. Burri e ndoqi dhe i shpjegoi se ishte e ndaluar të tregohej aq i shkujdesur. Harisi duhej të kthehej prapa, t'i binte rreth e rrotull shiritit në kopsht dhe të kalonte. Ai ia tregoi shënimin burrit, duke i thënë: “Po shkoj nga ana tjetër, ku nuk ndalohet”, dhe, pasi hyri përsëri në kopsht, e shkeli ligjin për të dytën herë. Burri, kur e pa që Harisi u ngatërrua keq, për ta ndihmuar i tha se duhej të kthehej përsëri në kopsht, nga hyrja e lejuar, e cila ishte pas qoshes, dhe, paskëtaj, të dilte përsëri nga e njëjta derë. Në atë çast Harisi e quajti “trap”. Për këtë arsye ne u vonuam plot një ditë dhe ajo i kushtoi Harisit dyzet marka.

Po atë ditë unë desh e pësova në Karlsruhe, sepse vodha një biçikletë. Nuk kisha ndërmend ta vidhja; e bëra pa dashje. Në çastin që treni po bëhej gati të nisej, më zuri syri në vagon biçikletën e Harisit.

² Ndalohet kalimi! (Gjerman.) (Shën. i përkth.)

Nuk kisha askënd pranë që të më ndihmonte, kështu që u detyrova të kërceja në vagon dhe ta nxirrja jashtë në kohë biçikletën e tij. I kënaqur me veten, që u tregova aq i shkathët, e mora biçikletën përdore dhe shkova ta vija pranë ca kutive me qumësht. Por në atë çast pashë biçikletën e Harisit. Biçikleta që kisha zbritur nga treni ishte e dikujt tjetër. M'u drodhën gjunjët nga frika. Po të kisha qenë në Angli do ta çoja te polici i stacionit dhe do t'i tregoja se si ndodhi. Por në Gjermani nuk mund ta kalosh kaq lehtë këtë gjë: ata të shpien në një qoshe dhe do të duhet t'ua shpjegosh të paktën nga gjashtë vetëve se qysh ndodhi. Dhe nëse vetëm njëri prej tyre nuk të zë besë, ose nuk ka kohë që të dëgjojë, ata e kanë si rregull që të mbyllin në birucë dhe ta shtyjnë për ditën tjetër shpjegimin tënd. Prandaj mendova t'i bija shkurt dhe ta lija biçikletën ku të mundesha, pastaj të ecja një copë herë në këmbë. Pashë një stol druri dhe m'u duk vend i përshtatshëm për ta lënë atje. Por në çastin që e mbështeta pas stolit, më pikasi një punonjës hekurudhe me kapelë të kuqe dhe pamjen e një oficeri të dalë në pension, i cili m'u afrua.

- Ej, ç'po bën me atë biçikletën? – më tha.

- Po e vendos te ky stoli, që të mos i zërë rrugën të tjerëve, - i thashë duke u përpjekur të flas me një ton të atillë që ta bëja punonjës të hekurudhës të më falënderonte. Por s'ndodhi ashtu.

- Biçikleta jote është ajo? – më pyeti ai.

- Hëm... jo tamam.

- E kujt është? – më pyeti duke më zhbhiruar me sy.

- Nuk e di, - iu përgjigja. – Nuk e di se e kujt është.

- Ku e gjete?

Në tonin e tij kishte një lloj dyshimi që të fyente.

- E gjeta, - i thashë duke u përpjekur të ruaj qetësinë dhe dinjitetin, - e gjeta në tren... Të them të drejtën, - vazhdova me sinjeritet, - kam bërë një gabim.

Ai s'më la të vazhdoja më. Më tha se edhe ai këtë gjë kishte menduar dhe i fryu përnjëherë bilbilit. Ajo që ndodhi më pas nuk ishte për të qeshur. Por isha me fat që ky incident ndodhi në Karlsruhe, ku kam një shok me pozitë. Shpëtova për një qime. Shoku im në atë kohë ishte në shtëpi. Megjithatë nuk shpëtova dot pa një njollë në karakter, sepse në rrethet policore të atij vendi emri im vazhdon edhe sot e kësaj dite të figurojë si shkelës i ligjit.

Por më e keqja fare i ndodhi Xhorxhit. Incidenti i biçikletës na ngatërroi aq keq, sa humbëm Xhorxhin. Më vonë, ai na tregoi se kishte pritur për ne para stacionit të policisë, por ne nuk e dinim. Ne menduam se mbase ai do të kishte shkuar vetëm në Baden dhe, ashtu të stresuar siç ishim, duke dashur të largoheshim sa më parë nga Karlsruhe, ne hipëm në trenin tjetër. Kur Xhorxhi, i lodhur nga pritja e gjatë, u kthye në stacion, pa se ne me gjithë bagazhet kishim ikur. Biletën e tij e kishte Harisi. I kishim lënë në xhep vetëm disa të shkoqura. I katandisur në atë gjendje, ai i hyri një karriere krimi që, kur e lexuam më vonë në shkresat zyrtare, na i ngriti leshrat përpjetë, si mua dhe Harisit.

Udhëtimi në Gjermani është pak i koklavitur. Blen një biletë në stacionin prej nga do të nisesh. Ti do të mendosh se ajo të mjafton të shkosh atje, por ja që s'është kështu. Kur sheh të vijë treni yt kërkon të kacavaresh në të, por një roje të pret rrugën. Me se do të udhëtosh? Ti i tregon biletën. Ai të shpjegon se, vetëm me të, nuk mund të shkosh kurrkund; me të, sapo ke bërë hapin e parë drejt udhëtimit, kështu që duhet të shkosh në biletari dhe të marrësh një biletë shtesë, e cila quhet "*schnellzug ticket*." Pasi e merr, ti mendon se me kaq mbaruan kusuret. Kësaj here të lënë të hysh në tren. Por me të nuk mund të ulesh

asgjëkund; jo vetëm që s'lejohej të qëndrosh në këmbë, por s'duhet as të sillesh vërdallë nëpër tren. Pra, duhet të marrësh një biletë tjetër, që kësaj here quhet "*platz ticket*", në të cilën shënohet vendi ku duhet të ulesh për një largësi të caktuar. Se ç'mund të bëjë një njeri që e ka ndarë mendjen të udhëtojë vetëm me një biletë, për këtë e kam vrarë mendjen shpesh. Mos duhet ta bëjë udhëtimin prapa trenit? Po për atë që blen vetëm biletën "*shnellcug*", sepse refuzon me kokëfortësi ose nuk ka para me vete për të blerë biletën "*plac*", mos kanë ndërmend ta lënë të varet jashtë dritares?

Por le të kthehemi përsëri te Xhorxhi: ai kishte para vetëm sa për të blerë një biletë treni të klasit të tretë për në Baden. Për t'iu shmangur rojës, ai priti derisa treni u nis dhe u hodh brenda tij.

Ja cili ishte mëkati i tij i parë:

- (a) Hyri në tren kur ai ishte në lëvizje.

Mëkati i dytë:

- (b) Udhëtonte në një klas më të lartë nga ai që kishte biletën.
 (b) Refuzoi të paguante diferencën që i kërkoi konduktori.
 (Xhorxhi thotë se ai nuk refuzoi. Ai vetëm sa i tha se s'kishte para ta paguante.)

Mëkati i tretë:

- (a) Zuri vendin dhe nuk pagoi për të.
 (b) U soll vërdallë nëpër korridor. (Pasi nuk e lanë të ulej, sepse nuk kishte të paguante, ai s'dinte ç'të bënte tjetër).

Por shpjegimet merren gjithnjë si justifikime në Gjermani dhe udhëtimi i tij nga Karlsruhe në Baden ishte më i shtrenjti që mbahet mend.

Në Gjermani mund të futesh kaq lehtë në bela, saqë ky vend do të ishte me të vërtetë i bekuar për një të ri anglez. Për studentët e mjekësisë, për ata që e hanë darkën në tempull, apo për shumë të tjerë,

jeta në Londër është tepër e mërzitshme. Anglia është një vend pa rregulla dhe anglezi nuk gjen asnjëfarë kënaqësie. Çfarëdo që të bëjë atje, ai nuk gjen gëzim. Për të do të ishte diçka e jashtëzakonshme po të gjendej në ngatërresa të tilla. Anglia i ofron atij mundësi shumë të vogla dhe i duhet të këmbëngulë shumë që të gjendet në ngatërresa të këtij lloji.

Një ditë folëm rreth kësaj teme me një kujdestar kishe. Ishte mëngjesi i datës 10 nëntor dhe të dy po i hidhnim një sy, disi me ankth, disa raporteve policorë. Grupi i zakonshëm i të rinjve kishte bërë rrëmuajt e zakonshme natën përpara provimeve. Atje ishin edhe emrat e djemve të mikut tim, kujdestarit të kishës, dhe një nipit tim që studionte në Londër për inxhinieri, të cilin ma kishin ngarkuar si detyrë ta shihja herë pas here. Ne nuk e dinim se ç’kishin bërë të paraburgosurit dhe filluam të bënim moral mbi budallallëkun dhe shthurjen e rinisë së sotme.

- Është për t’u habitur, - më tha kujdestari, miku im, - po nata para provimeve ka qenë gjithnjë e tillë. Kështu e mbaj mend, që kur isha i ri: mbrëmja do të mbyllej gjithnjë me një shamatë.

- Ke të drejtë, - ia ktheva unë.

- Sa gjë monotone, - vazhdoi të fliste me një shprehje ëndërrimtare në fytyrën e tij gjithë rrudha. – Nuk ka gjë më të mërzitshme se të ecësh nga Çirku Pikadilli deri te Gjykata e Lartë. E ç’mund të bësh tjetër? Asgjë fare. Ndonjëherë mund të prishësh ndonjë llambë, por menjëherë vjen ndokush dhe e rregullon përsëri. Po të fyesh ndonjë polic, ai bën sikur nuk e dëgjon. Madje duket sikur nuk e ka marrë vesh fare që e kanë fyer, ose, edhe po e mësoi, nuk e çan kokën fare. Edhe po të provosh të zihesh me ndonjë portier, te tregu i vjetër i Londrës, as ai s’do t’ia dijë. Në ndonjë rast të veçantë ai mund ta shfrytëzojë këtë për të të zhvatur pesë shilinga.

Megjithatë unë për veten time kam bërë të pamundurën. Njëherë u përpoqa të ngisja një pajton të bukur. Ishte diçka që shihej si kulmi i *Tom dhe Xherrit* modern. Ishte vonë pas mesnate, kur e vodha nga një shtëpi publike në Din Strit dhe, e vetmja gjë që më ndodhi, ishte se më ndaloj një grua plakë me tre kalamaj në Golden Skuer; dy qanin dhe i treti ishte gjysmë i përgjumur. Para se të mundja t'ia mbathja, ajo m'i rrsi kalamajtë në pajton, më pagoi një shilingë më tepër mbi çmimin e zakonshëm, siç më tha, dhe më drejtoi te një adresë pak më tutje, që quhej North Kensington. Të thuash të drejtën, ai vend ishte në anën tjetër të Uillesdenit. Kali ishte i lodhur dhe udhëtimi ynë zgjati mbi dy orë. Nja dy herë që u përpoqa të bindja kalamajtë të ktheheshin përsëri te zonja, me të hapur derën-kurth të pajtonit, ai më i vogli fillonte të këlthiste aq fort, sa më oshtinin veshët; dhe kur u kërkoja djemve të tjerë të shkëmbenim vendet dhe ta ngisnin ata karrocën, që të dy ma kthenin me vargjet e një kënge shumë të njohur asokohe: "*Oh, Xhorxh, a nuk të duket se po e tepron pak?*" Një burrë më premtoi se do t'i shpinte gruas sime ndonjë amanet të fundit, në qoftë se kisha, ndërsa një tjetër më dha fjalën se do të organizonte një festë, kur të më nxirrnin nga varri në pranverë. Kur hipa në karrocë e imagjinoja veten sikur po shoqëroja ndonjë kolonel gjaknxehtë në ndonjë rajon të vetmuar, ku nuk shkonin karroca, rreth gjysmë milje larg nga vendi ku donte të shkonte ai, dhe, paskëtaj, do ta lija të betohej në trotuar. Dhe se si do të shkonte udhëtimi, kjo varej vetëm nga koloneli. Por nuk më shkonte mendja kurrë se do të udhëtoja në periferi, duke pasur në ngarkim ca fëmijë të pafajshëm.

- Oh, - psherëtiu miku im, - Londra nuk ofron asnjë mundësi për dashuruesit e gjërave të jashtëligjshme!

Kurse në Gjermani ndodh ndryshe: atje mund të ngatërrohesh qoftë edhe duke pyetur. Në Gjermani ka shumë gjëra që s'duhën bërë,

ndërkohë që është shumë e thjeshtë t'i bësh. Anglezëve të rinj, që digjen nga dëshira për të hyrë në telashe, por që në vendin e tyre e kanë të pamundur, unë do t'i këshilloja që mjaft sa të marrin ndonjë biletë për në Gjermani dhe do ta shohin se brenda muajit do të ngatërrohen keq.

Në guidën policore të saj, ai do të gjejë një listë me gjëra që, po t'i bëjë, do ta entuziazmojë tej mase. Në Gjermani nuk duhet ta varësh shtratin tënd jashtë dritares. Ai do t'ia fillonte me këtë. Kështu që do të ngatërrohej para se të hante mëngjesin. Po të ishte në shtëpi, ai mund të varej vetë jashtë dritares dhe kjo nuk do t'i bënte përshtypje askujt, mjaft që të mos i binte në qafë ndonjë kalimtari poshtë saj.

Në Gjermani nuk duhet të vishesh me shumë imagjinatë, kur del në rrugë. Një malësor anglez që erdhi të kalonte dimrin në Dresden, e kaloi ditën e parë në një rajon policie, duke iu përgjigjur pyetjeve të pafundme. E pyetën se ç'po bënte me ato rroba. Ai s'ishte ndonjë tip i afrueshëm. U tha se i kishte veshur. Ata e pyetën se përse i kishte veshur. Ai iu përgjigj që të mos mërdhinte. Ata i thanë me përzemërsi se nuk e besonin dhe e kthyen në pajtonin e tij. U desh ndërhyrja e një ministri anglez, që i siguroi autoritetet gjermane se ajo ishte veshja tradicionale e malësorëve britanikë.

Një gjë tjetër që nuk duhet të bësh në rrugët e Gjermanisë është të mos ushqesh kuajt, mushkat ose gomarët që i përkasin ndokujt tjetër. Po të hipi në kokë që të ushqesh gomarin e ndokujt tjetër, duhet të lësh takim me kafshën dhe t'i japësh tagjinë në ndonjë vend të autorizuar. Nuk lejohet të thyhesh enë qelqi ose porcelani në rrugë, madje në asnjë vend publik. Dhe në qoftë se e bën këtë, duhet të mbledhësh të gjitha copërat e thyera. Por se ç'duhet të bësh me copërat e thyera, pasi i ke mbledhur të gjitha bashkë, këtë s'di ta them. E vetmja gjë që e di me siguri është se nuk lejohet t'i lini ato gjëkund, apo t'i merrni me vete.

Pra, duhet t'i mbani, derisa të vdisni e të varroseni me to ose, mbase, ju lejohet t'i gëlltisni.

Në rrugët e Gjermanisë nuk duhet të gjuani me shigjetë. Ligjvënësi gjerman nuk e ka hallin te gabimet apo krimet që mund të bëjë ndonjë i ri. Jo, ai është i shqetësuar teksa imagjiron se ç'mund të bëjë një maniak endacak. Në Gjermani nuk ka asnjë ligj për ndokënd që i teket të qëndrojë me kokë në mes të rrugës. Atyre nuk u ka shkuar ndërmend një gjë e tillë.

Në Gjermani duhet ta përmbani veten e të mos hidhni sende nga dritarja. Kjo gjë nuk lejohet as për macet. Javën e parë të qëndrimit tim në Gjermani u zgjova në mes të natës nga zhurma që bënin macet. Një natë ato më çmendën fare. Grumbullova te dritarja një arsenal të vogël: tre copa qymyri, ca dardhë të forta, dhjetë bishta qirinjsh të djegur, një vezë të madhe që e gjeta në tavolinën e kuzhinës, një shishe bosh që kishte qenë me ujë të gazuar dhe ca gjëra të tjera të kësaj natyre. Pastaj hapa dritaren dhe i flaka andej nga vinte zhurma. S'besoj se godita gjë. S'ka bërë vaki ndonjëherë që ndokush të ketë goditur një mace, edhe në rast se e sheh mirë atë. Mbase vetëm rastësisht, në qoftë se merr nishan diçka tjetër. Kam parë nishanxhinj të përkryer, fitues të çmimit të Mbretëreshës, që u shtinin maceve me çifte pesëdhjetë jardë larg dhe nuk u preknin asnjë qime.

Sidoqoftë ato u larguan. Mbase prej vezës. E vura re që në fillim se nuk ishte vezë e mirë. Pastaj u shtriva përsëri në shtrat, duke menduar se, më në fund, incidenti e pat me aq. Dhjetë minuta më vonë dëgjova zilen e derës. Bëra sikur nuk e dëgjova, por ajo vazhdonte të binte me këmbëngulje. Kështu që u detyrova të ngrihem nga shtrati, veshë robdëshambërin dhe zbrita poshtë te dera. Atje po më priste një polic. Ai i kishte mbledhur të gjitha sendet e hedhura prej meje nga dritarja, duke bërë një kapiçë me to përpara derës sime. Mungonte vetëm veza.

- Të tuat janë këto sende? – më pyeti.

- Ishin të miat, por tani kam hequr dorë prej tyre. Mund t’i marrë kush të dojë. Edhe ti mund t’i marrësh!

Por ai nuk i pranoi.

- Ti i hodhe këto gjëra nga dritarja?

- Po, - i thashë. – Unë i hodha.

- E pse i hodhe ato nga dritarja? – më pyeti ai. Një polic gjerman ka kodin e tij të pyetjeve. Ai nuk e ndryshon kurrë atë.

- Ua hodha ca maceve, - iu përgjigja unë.

- Cilave mace? – pyeti ai.

Ishte një pyetje tipike e një polici gjerman. Unë iu përgjigja, duke i dhënë zërit një ton sarkastik, se më vinte turp t’i thosha që nuk e dija se cilave mace. Ato ishin të huaja për mua, por në rast se policia do t’i mblidhte të gjitha macet e asaj zone, me siguri që do t’i njihja nga zëri.

Polici gjerman nuk e kupton shkanë dhe e dija mirë se mund të haje një gjobë të rëndë po të bëje shaka me uniformën gjermane. Kjo quhej “fyerje ndaj një zyrtari”. Ai më shpjegoi se nuk ishte detyra e policit të më ndihmonte të gjeja macet. Detyra e tij ishte të më gjobiste për gjërat që kisha hedhur nga dritarja.

Unë e pyeta se ç’duhej të bënte në Gjermani dikush që zgjohej në mes të natës nga mjaullimat e maceve dhe ai më shpjegoi se mund të ngrija një padi për të zotin e maceve. Policia do ta paralajmëronte dhe, në rast se ai nuk merrte masa, macja do të vritej. Se kush do ta vriste dhe se çfarë do të bënte macja gjatë këtij procesi, ai nuk ma shpjegoi.

Unë e pyeta se si ta zbuloja të zotin e maces. Ai u mendua pak, pastaj më sugjeroi që ta ndiqja macen deri në shtëpi. Unë e lashë me aq, sepse kisha frikë mos thosha gjësendi që do ta katranoste punën më keq. Si përfundim, ai sport nate më kushtoi dymbëdhjetë marka dhe asnjëri

prej oficerëve gjermanë, që më morën në intervistë në lidhje me këtë çështje, nuk pa aty diçka për të qeshur.

Por gabimi më i madh, që mund të bëjnë njerëzit në Gjermani, është kur shkelin barin. Bari në Gjermani është i shenjtë. Të vendosësh këmbën në bar është një sakrilegj aq i madh, njëlloj sikur të vallëzoje në një xhami. Madje edhe qentë e respektojnë barin gjerman. Një qen gjerman do të ëndërronte të vendoste pak putrën në të. Po t'ju zërë syri ndonjë qen që sorollatet mbi bar në Gjermani, të jeni të sigurt se ai do të jetë qeni i ndonjë të huaji mëkatar. Në Angli, kur duam që të ruajmë ndonjë vend nga qentë, ne e rrethojmë me një rrjetë telash me gjemba, gjashtë këmbë të lartë. Në Gjermani mjaftohen duke vendosur një pllakë në mes të vendit, "*Hunden verboten!*"³, dhe qeni, të cilit i rrjedh ndër deje gjak gjerman, e sheh shënimin dhe bën tutje. Në një park gjerman pashë njëherë një kopshtar që ecte mbi bar me kujdesin më të madh, për të hequr prej andej një brumbull, të cilin e vendosi më pas mbi zhavorr. Dhe qëndroi për të parë se mos brumbullit i shkrepse të kthehej përsëri në bar. Brumbulli i turpëruar vrapoi përgjatë vijës së ujit dhe u kthye te një shteg ku ishte vënë një tabelë ku shkruhej "*Ausgang!*"⁴.

Në parqet gjermanë ka rrugë të veçanta për kategori të ndryshme njerëzish dhe, cilido person, sido që ta ketë hallin, e ka të ndaluar rreptësisht të shkojë në rrugën e një personi tjetër. Ka rrugë të veçanta për ata që shkojnë me biçikleta dhe të tjera për ata që shkojnë në këmbë, ka shëtitore për kalorësit, rrugë për makina të lehta, për makina të rënda, rrugë për fëmijë dhe rrugë për "zonja të vetmuara". Është për t'u çuditur se si nuk kanë bërë akoma rrugë për qerosët, apo për beqarët.

³ Ndalohen qentë! (Gjerman.) (Shën. i përkth.)

⁴ Lejohet shëtitja! (Gjerman.) (Shën. i përkth.)

Njëherë, në Grose Garten, në Dresden, pashë një zonjë plakë që qëndronte në mes të një kryqëzimi prej shtatë rrugësh. Në secilën prej tyre kishte nga një shënim kërcënues, që paralajmëronte cilindo të mos kalonte në shtegun që s' ishte për të.

- A mund të më ndihmoni? – më tha zonja kur mësoi se unë flisja anglisht dhe lexoja gjermanisht. – A mund të më tregoni se çfarë jam unë dhe në cilën rrugë duhet të shkoj?

Unë e këqyra me vëmendje nga koka deri te këmbët. Dola në përfundimin se ajo ishte “e rritur” dhe “këmbësore”. Pastaj i tregova rrugën se ku duhej të ecte. Ajo e pa e zhgënjyer.

- Po unë s'kam punë andej, - tha. – Nuk mund të shkoj këndej?

- Jo, jo, o Zot, ç'thua ashtu, zonjë? Ajo rrugë është e rezervuar për fëmijët.

- Po unë s'do t'u bëj keq atyre, - tha plaka duke buzëqeshur. S' dukej nga ato që mund t'i bënte keq fëmijëve.

- Zonjë, - i thashë unë, - po të ishte në dorën time do të lija të shkoje në atë rrugë, edhe sikur të ishte djali im në fund të saj. Por ja që të tilla janë ligjet e këtij vendi. Po të guxosh të shkosh në atë rrugë, të pret një gjobë e sigurt, në mos burgu. Ja tek është rruga jote, kjo duket qartë. Dhe po të dëgjosh këshillën time, nxito sa s' është vonë, se nuk lejohet të rrish këtu e të ngurrosh.

- Po ajo nuk shkon në drejtimin nga dua të shkoj unë.

- Ajo shkon në drejtimin nga DUHET të duash të shkosh, - i thashë unë dhe u ndamë.

Në parqet gjermanë ka stola të veçantë me etiketa “Vetëm për të rriturit” (*Nur für Erwachsene*) dhe djali i vogël gjerman, kur e lexon atë shënim, tmerrohet edhe ta mendojë të ulet aty, ndaj fillon të kërkojë ndonjë stol ku lejohen të ulen fëmijët. Dhe kur e gjen, ulet në të me kujdesin më të madh që të mos e prekë drurin me këpucët e tij të

përbaltura. Po çfarë do të ndodhte, sikur të vinin ndonjë stol me etiketën “Vetëm për të rritur!” në Rexhents, ose në parkun Sent Xhejms, në Angli? Çdo fëmijë, në një rreze prej pesë miljesh rreth e qark, do të bënte të pamundurën të ulej në atë stol, madje do të përpiquej të zbonte prej aty fëmijën që i kishte zënë vendin. Vetëm ndonjë i rritur do ta kishte të pamundur të ulej aty. Ndërsa, kur i ndodh fëmijës gjerman të ulet rastësisht në një stol të tillë, pa vënë re shënimin, me t’i treguar gabimin që ka bërë, brof në këmbë me kokën ulur, i skuqur nga turpi deri në rrënjë të flokëve.

Nuk është puna se qeveria prindërore e ka lënë në harresë fëmijën gjerman. Po për të ka vende të caktuara në kopshtet apo parqet publike gjermane. Para secilit prej tyre ka nga një kopicë balte, me të cilën mund të luajë sa të kënaqet, duke bërë petulla apo duke ngritur kështjella. Për një fëmijë gjerman, një petull e bërë nga ndonjë lloj balte tjetër e jo prej saj, do t’i dukej petull imorale. Ajo nuk do t’i falte asnjë lloj kënaqësie. Shpirti i tij do të ndihej i revoltuar ndaj saj. “Ajo petull, - do t’i thoshte vetes, - nuk është e rregullt, sepse nuk është bërë nga qeveria për këtë qëllim. Vetëm të këqija mund të presësh prej saj. Ajo është baltë e jashtëligjshme.”

Dhe do të vazhdojë ta turbullojë ndërgjegjja, derisa babai i tij të paguajë gjobën që i takon dhe ai të marrë dackën që meriton.

Në Gjermani nuk duhet ta lësh kurrë hapur derën e jashtme pas orës dhjetë të natës, si dhe nuk duhet t’i biesh pianos në shtëpinë tënde pas orës njëmbëdhjetë. Në Angli mua nuk më ka shkuar mendja kurrë t’i bie pianos apo të dëgjoj kur i bie ndokush tjetër pas orës njëmbëdhjetë. Megjithatë atje vështirë se të thotë ndokush të mos e bësh diçka të tillë. Kurse në Gjermani nuk më shkon mendja kurrë të dëgjoj piano para orës njëmbëdhjetë. Paskëtaj më pëlqen të ulem e të dëgjoj me kënaqësi “Lutjen e Virgjëreshës” ose uverturën e “Zampias”. Për

dashuruesit e muzikës në Gjermani, pas orës njëmbëdhjetë muzika pushon së qeni e tillë. Ajo shndërrohet në mëkat dhe nuk i jep më gjermanit asnjë lloj kënaqësie.

I vetmi individ në të gjithë Gjermaninë që ëndërron për lirinë është studenti gjerman. Nga ana tjetër, ai është i vetmi që gëzon privilegje, edhe pse këto janë të kufizuara. Për shembull, studenti gjerman mund të pijë e të flejë në ndonjë kanal, pa paguar ndonjë gjobë, përveç ndonjë ryshfeti të vogël për policin që e gjeti dhe e çoi në shtëpi. Për këtë qëllim, atij i duhet të zgjedhë kanalet anës rrugës. Studenti gjerman, i ndërgjegjshëm për afrimin e shpejtë të harresës, mbledh të gjitha forcat për të shkuar deri te qoshja e rrugës, ku mund të bjerë pa ndjenja pa asnjë lloj merak. Në ndonjë zonë të caktuar ai mund t'i bjerë edhe ziles. Qiraja e apartamentit në periferi është më e ulët se në brendësi të qytetit. Por e keqja është se atje familjet përdorin një kod sekret brenda tyre kur i bien ziles. Në qoftë se shkon në ndonjë nga këto shtëpi në mes të natës, duhet ta njohësh me domosdo këtë kod, përndryshe do të hash kokës ndonjë kovë me ujë.

Gjithashtu studentit gjerman i lejohet të ndezë drita, por jo shumë. Atij i lejohet të bërtasë e të këndojë rrugës për në shtëpi, deri në dy e gjysmë të natës. Veç kësaj, atij i lejohet t'i zërë për mesi zonjushat. Për këtë qëllim, kamerieret e restoranteve që frekuentohen nga studentët, zgjidhen gjithnjë gra plaka.

Gjermanët janë njerëz që e duan rregullin.

KREU X

Badeni nga këndvështrimi i vizitorit. – Bukuria e mëngjesit herët, e parë pasdite vonë. – Largësia e matur me kompas. – Ndryshon puna po ta matësh me këmbë. – Xhorxhi në hesap me ndërgjegjen e tij. – Një biçikletë dembele. – Të ngasësh biçikletën si në poster: ecje e pafundme. – Çiklisti i posterit:

kostumi i tij; metoda e tij. – Grifini si kafshë shtëpiake. – Qeni që ka respekt për veten. – Kali me të cilin abuzohet.

Nga Badeni, për të cilin mjafton të thuhet vetëm që është një vend i këndshëm, ne nisëm me të vërtetë nga çiklizmi. Planifikuam një udhëtim dhjetëditor, i cili do ta plotësonte udhëtimin në Pyllin e Zi, duke përfshirë edhe një rrotullim nga Donau-Thali që, për njëzet milje nga Tutlingeni në Sigmaringen, është mbase lugina më e bukur në Gjermani. Aty Danubi ngushtohet dhe kalon përgjatë fshatrave të virgjër me manastire të lashtë, mes kullotave të gjelbra, ku ka fretër këmbëzbathur dhe kokërruar me një gjalmë të bardhë lidhur në mes të veladonit, barinj me kërraba në duar në mes të tufave me dele, pyje, shkëmbinj, fortesa të rrënuara, kisha. Në malet e Vosgesit gjysma e popullsisë të shoh me përbuzje po t'i flasësh frëngjisht, ndërsa gjysma tjetër ndihet e fyer po t'i flasësh gjermanisht; dhe të dyja bashkë të shohin me neveri po dëgjuan prej teje ndonjë fjalë anglisht.

Por ne nuk patëm fat ta realizonim plotësisht programin tonë, ngaqë e thëna nga e bëra janë shumë larg njëra-tjetrës. Është e thjeshtë të thuash dhe të besosh në orën tre pasdite që: “Ne do të ngrihem në orën pesë, do të fusim diçka në gojë në pesë e gjysmë dhe do të nisemi në gjashtë.”

“Kështu që, kur të fillojë të shtrëngojë vapa do të kemi bërë goxha rrugë,” – thotë një tjetër.

“Në këtë stinë s’ka gjë më të bukur se të udhëtosh herët në mëngjes. Po ju, si thoni?” – shton një tjetër.

“Oh, padyshim!”

“Atëherë bën fresk.”

“Dhe drita e diellit nuk është shumë e fortë.”

Por kur vjen mëngjesi, gjithçka është ndryshe. Të gjithëve u del gjumi në pesë e gjysmë. Nuk dëgjohet asnjë pipëtimë. Ngrihen me sytë e buhavitur. Atmosfera është e acaruar. Dëgjohet zëri i Tunduesit:

“Ora më e mirë për t’u ngritur është ora gjashtë.”

Zëri i mekur i Virtytit proteston: “Po vendimi i marrë?”

Tunduesi ia kthen: “Vendimet janë bërë për njerëzit dhe jo njerëzit për vendimet.”

Djalli mund ta përdorë shkrimin e shenjtë për qëllimet e tij.

“Veç kësaj, do të ngrinim në këmbë gjithë hotelin. Pse nuk mendon pak për punonjësit e gjorë?”

Zëri i Virtytit përsëri kundërshton, edhe pse akoma më i dobët se më parë:

“Po ne s’do t’u kërkojmë asgjë atyre të gjorëve! Le ta hamë mëngjesin në orën gjashtë e gjysmë! Kështu nuk do t’i biem në qafë askujt.”

Dhe Mëkati i maskuar në petkat e Zotit na thotë të jemi të mëshirshëm për të tjerët e ta shtyjmë zgjimin për në orën gjashtë. Ndonjëherë mëshira e shtyn madje deri në shtatë.

Edhe largësia e matur me kompas nuk është e njëjtë me atë që matet me këmbë.

“Po të ecim me dhjetë milje në orë, pas shtatë orësh do të kemi bërë shtatëdhjetë milje. E thjeshtë fare!”

“Po sikur thatë që na duhet të ngjisim ca kodra shumë të thyera?”

“Po, por pastaj do t’i zbresim. Atëherë le të bëjmë hesap tetë milje në orë. Kështu që do të bëjmë dyzet e dy milje. Gott in Himmel! Nuk ka turp më të madh po nuk bëmë as tetë milje në orë.”

Kështu duket në letër. Por në orën katër pasdite dëgjon se si zëri i Detyrës nuk tingëllon më me aq vendosmëri:

“E po erdhi koha të vazhdojmë përsëri.”

“Mirë, po s’është nevoja të ngutemi. Sa pamje e bukur kjo, që këtu, ë?!”

“Shumë. Mos harro se duhet të bëjmë edhe njëzet e pesë milje që të mbërrijmë në Sent Blasien.”

“Sa the?”

“Rreth njëzet e pesë milje, mbase diçka më shumë.”

“Mos do të thuash që deri tani kemi bërë tridhjetë e pesë milje?”

“Pikërisht.”

“Broçkulla. Nuk e besoj atë hartën tënde.”

“Nuk ka mundësi. Kemi që në pikë të mëngjesit, duke ecur pa pushuar fare.”

“S’është ashtu. Ne u nisëm pas orës tetë.”

“Në tetë pa një çerek.”

“Pastaj kemi pushuar në çdo dymbëdhjetë milje.”

“E ke gabim, kemi pushuar vetëm sa për të parë peizazhin.”

“Veç kësaj, kodrat që ngjitëm ishin shumë të thyera.”

“Shto edhe që sot bënte shumë vapë.”

“Mirë, mirë, po mos harroni që deri në Sent Blasien janë edhe njëzet e pesë milje për t’u bërë.”

“A ka më kodra?”

“Po, janë edhe dy. Për t’i ngjitur dhe për t’i zbritur.”

“Po ti sikur the që deri në Sent Blaisen e gjithë rruga ishte e tatëpjetë.”

“Vetëm dhjetë miljet e fundit. Ne jemi njëzet e pesë milje larg.”

“Nuk ka ndonjë vend tjetër për të qëndruar para Blaisenit?”

“Jo, nuk ka. Pastaj është shumë e rrezikshme të fillosh të mendosh gjëra të tilla.”

“Më e rrezikshme është po të stërmundohesh. Më bëhet sikur pashë në hartë një fshat të vogël, Titisi a diçka e tillë. Me siguri që atje duhet të jetë shumë bukur.”

“Mirë thua. Edhe unë them të qëndrojmë atje. Ishit ju djem që thatë të shkonim deri në Sent Blaisen.”

“Oh, e ç’të duam në Sent Blaisen? Një vend i vogël dhe i fshehur në fund të një lugine. Me siguri që ky Titisiya duhet të jetë më i bukur.”

“Sa larg ishte?”

“Pesë milje.”

Të gjithë në kor: “SHKOJMË NË TITISI.”

Që ditën e parë të udhëtimit Xhorxhi zbuloi se sa shumë ndryshonte teoria nga praktika.

- Unë mendoja, - tha Xhorxhi (ai ngiste biçikletën teke, ndërsa unë me Harisin dyshen), - se vetëm do të stërviteshim ca poshtë e përpjetë këtyre kodrave.

- Ashtu është, - tha Harisi. – Sepse trenat nuk shkojnë në çdo kodër të Pyllit të Zi.

- Edhe unë dyshoja për këtë, - rënkoi Xhorxhi dhe për një copë herë nuk foli asnjëri.

- Sidoqoftë, - tha Harisi që e kuptoi se ku rrihte çekani, - ne nuk prisnim që e gjithë rruga të ishte e tatëpjetë. Edhe ashtu nuk ka lezet. Ndonjëherë duhet të vuajmë pak.

Përsëri nuk foli askush. Pas pak, heshtjen e prishi Xhorxhi:

- More djem, mos kini gjë merakun tim?

- Ç’do të thuash? – e pyeti Harisi.

- Dua të them, - iu përgjigj Xhorxhi, - se në qoftë se atyre kodrave ngjitet ndonjë tren, mos ju nuk doni të shkoni me të ngaqë druheni se mos më mbetet hatri mua? Jo, por ta dini, po jua them hapur se unë e kam ndarë mendjen të shkoj me atë tren. Tekefundit u bë një javë që ngrihem pa gdhirë dhe e meritoj të çlodhem pak. Prandaj mos kini merakun tim!

Ne i premtuam se këtë do ta kishim parasysh dhe vazhduam rrugën pa folur, derisa heshtjen e theu prapë Xhorxhi:

- Si më the për këtë biçikletën?

Harisi ia tregoi. Harrova të them se sa biçikletë e veçantë ishte: e palëndët.

- Je i sigurt? – këmbënguli Xhorxhi.

- S' do mend. Pse si është puna me të?

- Epo nuk i ngjaka fare asaj të posterit.

- Cilit poster?

- Atij posterit që e reklamonte, - i shpjegoi Xhorxhi. – E pashë të ngjitur në një qoshe në Slon Strit, nja dy ditë para se të niseshim. Aty paraqitej një burrë që e ngiste këtë biçikletë, duke mbajtur në dorë një flamur. Dukej sheshit që ai s'po bënte asgjë; vetëm sa ishte ulur dhe po thithte ajër. Biçikleta ecte në hesap të saj dhe e bënte vetë punën për mrekulli! Kurse kjo plaçka që bleve ti, ma lë mua të gjithë punën. Çfarë dembeleje! Po të mos e luash ti, ajo rri në vend.

Të thuash të drejtën, të pakta janë biçikletat që u ngjajnë atyre të posterave. Më kujtohet vetëm një rast në një poster, ku çiklisti me të vërtetë po e bënte punën e tij. Por në atë poster, atij burrit i ishte vënë nga pas një buall. Në përgjithësi, puna e artistit kërkon të bindë njerëzit që sporti i çiklizmit do të thotë se mjafton të rri në majë të biçikletës dhe ajo lëviz me shpejtësi në drejtimin që dëshiron të shkosh ti, e shtyrë nga ca forca misterioze.

Madje, në përgjithësi, çiklistja është një zonjushë dhe atij që sheh posterin, i krijohet ideja se të ngjisësh një kodër me biçikletë, është njëlloj si të marrësh një sy gjumë në një dyshek deti. Kostumi i saj është ideal për mot të nxehtë. Atë nuk do ta pëlqenin vetëm gratë jashtë mode. Por ajo nuk do t'ia dijë fare për to. Ajo i ngjit dhe i zbret kodrat me zhdërvjelltësinë e një maceje dhe duket sikur lundron në sipërfaqen e rrugës. Ka pamjen e një nimfe të ngeshme me flokët që ia valëvit era, me njërën këmbë mbi shalën e biçikletës dhe me tjetrën të varur në fenerin e saj. Ndonjëherë, ajo ulet poshtë shalës, duke e vënë këmbën mbi ndenjësë, ndez një cigare dhe tund në majë të kokës ndonjë fener kinez.

Prallëherë ndodh që çiklisti të jetë mashkull. Ai nuk është akrobat aq i shkëlqyer sa zonjusha, por bën ca marifete të tjera, si për shembull kolovit flamuj, pi birra ose supë, duke ngarë biçikletën, etj. Por edhe ai duhet të merret me diçka, sepse nuk është e lehtë për një burrë aktiv të kalojë orë të tëra pa bërë asgjë. Kjo është arsyeja që ai ngrihet mbi pedale, sikur kërkon t'i thurë himne diellit apo vendit rreth e rrotull tij.

Gjëja që më mahnit më shumë në Gjermani, është qeni gjerman. Në Angli ka vetëm raca të vjetra qensh, që të gjithë i njohin mirë: mastifi, qeni dalmat, langoi terrier (i zi, i bardhë, apo pullali, si ta sjellë rasti, por gjithnjë grindavec) dhe qeni i stanit skocez. Asnjëherë ndonjë gjë të re. Kurse në Gjermani ka shumë varietete. Ngado të sheh syri raca që s'i ke parë apo dëgjuar kurrë më parë. Po të mos i dëgjosh të lehin, nuk do ta besosh kurrë se janë qenë. Në Sigmaringen, Xhorxhi na tregoi një qen për të cilin ishte i mendimit se qe një përzierje e qenit pudëll me merlucin. Harisi u përpoq ta fotografonte, por ai kaloi një gardh dhe u zhduk në ca shkurre.

Sidoqoftë, gjermani nuk i duron gjërat e gjalla që janë dembele. Atij i pëlqejnë qentë që punojnë dhe, me të vërtetë, qentë gjermanë e duan punën. Jeta e qenit anglez për të do të ishte një mjerim i madh. Imagjinoni një qenie të fortë, aktive, inteligjente, me një temperament jashtëzakonisht energjik, e dënuar të kalojë njëzet e katër orë në ditë pa bërë absolutisht asgjë. Po juve si do t'ju dukej?

Përkundrazi, qeni gjerman merret me shumë gjëra. Ai është gjithmonë i zënë dhe mjaft i rëndësishëm. Shiheni kur ecën i lidhur anës karrocës së qumështit! Nuk ka peshkop që t'i japë rëndësi vetes sa ç'i jep ai! Në fakt, ai nuk bën ndonjë punë kushedi se çfarë: njeriu shtyn karrocën, kurse ai leh. Veçse, për të, kjo është rraskapitëse. Ai thotë me vete: “Plaku nuk di të lehë, por vetëm të shtyjë. Hëm!”

Nuk ka gjë më të bukur se ta shihni me ç'krenari ecën dhe se sa me të madh e mban veten. Në qoftë se atypari kalon rastësisht ndonjë qen tjetër dhe bën ndonjë vërejtje për ajkën e qumështit, ai ndalet në vend dhe as që do t'ia dijë për trafikun.

- Pa përsërite edhe njëherë atë që the për qumështin tonë!

- S'thashë gjë për qumështin, - ia kthen qeni tjetër me një ton pafajësie. – Unë thashë vetëm se sot është një ditë shumë e bukur dhe pyeta për çmimin e gëlqeres.

- Aha, paske pyetur për çmimin e gëlqeres, ë? Do ta dish se sa është?

- Po, faleminderit. Mendova se me siguri që ti duhej ta dije.

- I re në të. Sigurisht që e di...

- Hajt tani, jepu këmbëve! – i thotë plaku i lodhur që mezi pret të kthehet në shtëpi.

- Hëm, s'e dëgjove se ç'tha për qumështin tonë?

- Oh, s'prish punë! Shpejto se erdhi tramvaji!

- S'prish punë për ty, por prish për mua. Ai pyeti për çmimin e gëlqeres dhe do ta mësojë shumë shpejt. Është njëzet herë më i lartë se...

- Mjaft, se na plase! – i hakërrehet plaku. – Oh, ç'm'u desh që të mora me vete?! Më mirë të kisha lënë në shtëpi.

Tramvaji për pak sa s'i shtypi. Një karrocier u gërthet me sa ka në kokë, ndërsa një shëmtaraqe e kolme shtyn një karrocë me një kalama që këlthet me një zë të hollë pizgë; pra, aty po mblidhet një turmë e vogël dhe një polic po vrapon drejt tyre.

- Është, - thotë qeni i qumështit, - njëzet herë më e lartë se kur ta kem ndrequr unë qejfin...

- Kush, ti? Pa provoje njëherë!

- Ja, tani ke për ta parë, more spurdhjak pudëlli francez, more ngrënës lakrash...

- Lëre me kaq, - i thotë shpërndarësi i gjorë i qumështit. – Të lutem, lëre me kaq!

Por tani ai nuk ia vë më veshin se është i zënë me punë. Pas pesë minutash, pasi trafiku është liruar dhe polici i ka marrë shënim emrat dhe adresat e të gjithë atyre që ndodheshin aty në rrugë, ai begenis të kthejë kokën.

- Mbase u mërzite pak, - i thotë duke u shkundur; pastaj vjen në qejf dhe shton: - Por, më në fund, ia tregova çmimin e gëlqeres. Herë tjetër nuk do të guxojë t'i fusë më hundët në punët tona.

- Oh, s'dyshoj për këtë, - i thotë plaku duke parë i dëshpëruar rrugën që zbardh nga qumështi i derdhur.

Po sporti që i pëlqen më tepër, është të presë në majë të ndonjë kodre për ndonjë qen tjetër, pastaj të bëjnë garë me njëri-tjetrin, se kush do ta zbresë kodrën më shpejt. Në këto raste, qenit tjetër i pëlqen të

mbajë në gojë artikuj të ndryshëm, si copa buke, kokë lakrash ose këmisha. Kur arrin në rrëzë të kodrës, ai ndalet dhe pret shokun e tij.

- Çfarë gare, ë? – i thotë shokut duke gulçuar, ndërkohë që njeriu afrohet drejt tyre. – Do ta kisha fituar, po të mos më kishte penguar ai idioti, ai djali i vogël që më doli përpara kur po kthehesha te qoshja. PSE, NUK E VURE RE TI? Kafsha! Po tani, ç'ka që ulërin ashtu? NGAQË E RRËZOVA POSHTË DHE SHKELA MBI TË? Po ai, pse më doli përpara? Fajin e kanë ata që i lënë kalamajtë të sorollaten vetëm e t'u zënë rrugën të tjerëve. Bobo! Nga na dolën gjithë këto gjëra? Nuk i merrje dot më me kujdes? AHA, NUK TA PRISTE MENDJA SE DO TË LËSHOHESHA RROKAKËMBTHI TATËPJETË KODRËS ME NJËZET MILJE NË ORË, Ë? E po, ti më njeh mua; s'do t'ia falja kurrë vetes po të ma kalonte pa u lodhur një qen Shnajder. Je i sigurt se i more të gjitha? ASHTU SHPRESON? Po të isha në vendin tënd, do të kthehesha dhe do t'i ngjitesha kodrës prapë për t'u siguruar. JE SHUMË I LODHUR? Oh, mirë, mirë! Por, mos ma hidh mua fajin po të mungoi gjësendi!

Ai ka shumë besim te vetja. Në qoftë se i mbushet mendja që kthesa e duhur është ajo e dyta djathtas, s'ka burrë nëne t'ia kthejë mendjen se është e treta. Po kështu, në qoftë se i thotë mendja se ata mund ta kalojnë rrugën në kohë, nuk ka burrë nëne ta bindë derisa të përmyset karroca. Atëherë do të fillojë të mbrohet, sigurisht. Po ç'dobi ka? Meqenëse, zakonisht, ai ka forcën dhe përmasat e një bualli të vogël dhe, njeriu që e shoqëron, në përgjithësi është ndonjë plak a plakë e drobitur, ose ndonjë djalë i vogël, ai bën ç't'i thotë mendja. Dënimi më i madh që mund t'i japë i zoti i tij është ta lërë vetëm në shtëpi. Por gjermanët janë shumë zemërbutë dhe këtë nuk e bëjnë shpesh.

Mënyra sesi gjermanët i fyejnë kafshët të shtang. Kam parë njëherë një gjerman që qëndronte përballë kalit të tij dhe e thërriste në

të gjitha emrat që përmbante gjuha e tij. Por kali nuk e prishi qejfin. Pastaj më kujtohet një gjerman tjetër që, pasi u lodh duke e sharë kalin e tij, i thirri gruas që të vinte e ta ndihmonte. Kur ajo erdhi, ai i tregoi se ç'kishte bërë kali. Recitali i tij ia ngriti nervat edhe gruas dhe, që të dy, e vunë në mes kalin e ngratë, duke e sharë për vdekje. Ata e shanë nga e ëma që i kishte vdekur, i ofenduan babanë, e shanë për paraqitjen e tij, për inteligjencën, moralin dhe dobësitë si kalë. Kafsha duroi sa duroi, por, në fund, bëri gjënë më të mirë që mund të bënte në ato rrethana: u largua qetë-qetë, duke ruajtur gjakftohtësinë. Gruaja u kthye të lante rrobat, ndërsa burri vazhdoi ta ndiqte në rrugë duke e sharë.

Mizoria ndaj kafshëve ose fëmijëve është diçka e panjohur në Gjermani. Për ta kamxhiku është një instrument muzikor, sepse frushullima e tij dëgjohej nga mëngjesi në mbrëmje. Por njëherë pashë një italian që e përdori atë në rrugët e Dresdenit dhe për pak desh u linçua nga një turmë e revoltuar. Gjermania është i vetmi vend në Evropë ku mund të ulesh i qetë në pajton, pa pasur merak fare se kali i saj do të trajtohet me mizori.

KREU XI

Shtëpia e Pyllit të Zi. – Aroma e saj. – Xhorxhi nuk pranon të rrijë në shtrat pas orës katër të mëngjesit. – Rruga që s'mund ta humbësh. – Instinkti im i veçantë. – Një festë e pahijshme. – Harisi si shkencëtar. – Besimi i tij në vetvete. – Fshati: ku ishte

dhe ku duhej të ishte. – Xhorxhi: plani i tij. – Një shëtitje alla frënga. – Të fjeturit dhe zgjimi i karrocierit gjerman. – Burri që i mëson gjithë botës gjuhën angleze.

Një natë ndiheshim shumë të lodhur dhe ishim larg nga çdo qytet a fshat, kështu që u detyruam të flinim te një fermë në Pyllin e Zi. Në shtëpitë e Pyllit të Zi të bën përshtypje harmonia që kanë me njëritjetrin njerëzit dhe kafshët. Lopët janë në dhomën tjetër, kuajt janë në katin e sipërm, rosat dhe patat janë në kuzhinë, ndërsa derrat, fëmijët dhe zogjtë e pulës, rrinë ku t'u dojë qejfi.

Ndërsa vishesh, dëgjon një kërritje prapa derës.

“Mirë mëngjes! Mos të kanë zënë gjë sytë këndeje ndonjë lëvozhgë patateje? Ah, jo, e shoh që s’paska. Mirupafshim!”

Pastaj dëgjon një kakarisje dhe në një qoshe sheh qafën e një pule plakë.

“Sa kohë e bukur sot, ë? A mund ta ha këtu këtë krimbin? Në këtë shtëpi është e vështirë të gjesh një vend ku ta shijosh ushqimin vetëm. Fatkeqësisht, unë ha pak ngadalë dhe të tjerët s’më lënë kurrgjë. Ja, edhe tani, të gjithë duan pak nga ky krimbi im. Si thua, të mbetet hatri po të futem pak në shtratin tënd? Mbase vetëm aty nuk do të më shohin.”

Ndërsa ti vazhdon të vishesh, te dera zgjaten herë pas here koka të ndryshme. Me sa duket vijnë të hedhin një sy se ç’bëhet në këtë dhomë. S’mund t’i dallos në janë koka çunash apo gocash. Nuk ia vlen ta mbyllësh derën, sepse jo vetëm që nuk ka ndonjë lloz, por me t’i kthyer shpinën, do ta hapin përsëri. Gjatë kohës që ha mëngjesin, vijnë të bëjnë shoqëri nga dy derra, ndërsa nga dera të qorton një tufë patash plaka. Po të gjykosh nga mënyra se si pëshpëritin dhe se si të shohin të shtangur, me siguri që ato po thonë gjëra skandaloze për ty. Pas tyre do

të kalojë ndonjë lopë që begenis të shohë me bisht të syrit këndeja nga dhoma.

Mbase nga kjo Arkë e Noes vjen edhe ajo era e çuditshme e Pyllit të Zi. Është një kundërmim si përzierje trëndafilash, djathi dhe vaji flokësh, shqope dhe qepësh, pjeshkash dhe sode rrobash, me ajër deti dhe erë kufome të dekompozuar. Ju nuk jeni në gjendje të dalloni ndonjë aromë të veçantë, por aty i gjeni të gjitha aromat që janë zbuluar deri më sot në botë. Banorëve të kësaj shtëpie u pëlqen shumë ky kundërmim. Ata nuk i hapin kurrë dritaret nga frika se mos humbet ndonjëra prej këtyre aromave. I mbajnë dyert dhe dritaret të vulosura. Po t'ju shkojë mendja për ndonjë aromë tjetër, mund të dilni jashtë e të nuhasni erën e vjollcave apo të pishave. Por, po të rrish brenda për pak kohë, mësohesh me erën e shtëpisë dhe e ke të pamundur të flesh në ndonjë atmosferë tjetër.

Ditën tjetër kishim planifikuar të bënim një udhëtim të gjatë, kështu që donim të ngriheshim herët, madje që në orën gjashtë, në qoftë se mund t'ia dilnim pa ngritur në këmbë gjithë shtëpinë. Ia treguam planin tonë të zonjës së shtëpisë dhe ajo na tha se ishte punë që bëhej. Në fakt ajo vetë nuk do të ishte në shtëpi në atë kohë, sepse do të shkonte në qytet, i cili ishte rreth tetë milje larg, dhe e kishte të pamundur të kthehej aty para orës shtatë, por mbase këtë punë mund ta bënte burri i saj ose djemtë, që do të ktheheshin në shtëpi në atë orë. Sidoqoftë, ajo na dha fjalën se do të gjendej dikush që të na zgjonte dhe të na përgatiste mëngjesin.

Por siç shkuan punët, nuk patëm nevojë të na ngrinte njeri. U ngritëm vetë që në katër të mëngjesit. U ngritëm për shkak të poteres dhe zallahisë së atyshme. Nuk e di se në ç'orë ngrihen në verë fshatarët, por na u duk sikur ata ishin zgjuar gjithë natën. Dhe me t'u ngritur, gjëja e parë që bën fshatari i Pyllit të Zi, pasi vesh një palë çizme të

forta me taka druri, është një shëtitje rreth e qark shtëpisë. Po të mos i ngjisë dhe zbresë shkallët e shtëpisë nga tri herë, atij nuk i mbushet mendja që është zgjuar. Pasi i ka dalë gjumi përfundimisht, ngjitet te stallat dhe zgjon njërin kalë (zakonisht, shtëpitë e Pyllit të Zi ngrihen në faqen e ndonjë kodrine të thyer dhe dysHEMEJA gjendet në majë, ndërsa kulla e barit në fund). Kështu që duket sikur kali po bën një shëtitje në dhomat e sipërme. Kurse burri, gjatë kësaj kohe, ngjit shkallët dhe shkon në kuzhinë të presë dru. Dhe pasi ka prerë aq sa i duhen, ia merr këngës i kënaqur me veten. Siç shkuan punët, dolëm në përfundimin se do të bënim mirë të ndiqnim edhe ne shembullin e tij. Madje, edhe Xhorxhit s'i pritej sa të ngrihej atë mëngjes!

Futëm diçka në gojë në orën katër e gjysmë dhe u nisëm në pesë. Rruga jonë kalonte prapa një mali dhe dukej nga ato lloj rrugësh që ishte e vështirë ta ngatërroje. Jam i sigurt se e kuptoni se për ç'lloj rruge e kam fjalën! Në përgjithësi, ajo të shpie prapë atje ku u nise dhe, nëse jo, ti uron që të ndodhte kështu, sepse të paktën kështu e di se ku ndodhesh. Unë e parashikova të keqen që në fillim dhe, pa bërë as dymbëdhjetë milje, e kuptuam se si qëndronte puna. Rruga ndahej në tre degëzime. Një tabelë rruge e kalbur tregonte se ajo në të majtë të shpinte në një vend që nuk e kishim dëgjuar kurrë; madje ai nuk ishte as në hartë. Krahu i mesit tregonte drejtimin e rrugës së mesit, që kushedi se nga zhdukej. Ndërsa për rrugën në të djathtë që të tre ishim në një mendje se të kthente përsëri në fshat.

- Plaku na e tha qartë, - na kujtoi Harisi: - Shkoni drejt, duke i rënë kodrës rrotull.

- Cilës kodër? - pyeti Xhorxhi.

Përpara nesh kishte shumë kodra; ca të mëdha e ca të vogla.

- Ai na tha, - vazhdoi Harisi, - se do të mbërrinim te një pemë.

- Nuk dyshoj për këtë, - tha Xhorxhi, - po cilën rrugë do të marrim?

Në fakt, të gjitha kodrat ishin mbuluar nga pyje të dendur.

- Pastaj ai na tha, - mërmëriti Harisi, - se do të mbërrinim në majë të kodrës për një orë e gjysmë.

- Pikërisht, - tha Xhorxhi, - këtu fillova të mos ia kem besën.

- E po ç'të bëjmë atëherë? - tha Harisi.

Në atë çast unë fillova ta kuptoj se ku ndodheshim. Nuk është ndonjë zotësi; është thjesht një instinkt kafshëror që nuk e ndal dot. Por në qoftë se rastësisht na presin rrugën male, humnera, lumenj, për këtë nuk e kam unë fajin: instinkti im është mjaft i saktë, por nuk është e saktë toka! Unë i udhëhoqa ata në rrugën e mesit. Por ja që ajo rruga e mesit ishte pa karakter, sepse pas çerek miljeje nuk vazhdonte në të njëjtin drejtim. Kështu që, pas nja tre miljesh, lart e poshtë kodrës, ajo mbaronte papritmas te një fole grerëzash. Në qoftë se rruga e mesit shkonte në drejtimin nga duhej të shkonim ne, ajo me siguri që do të na kishte nxjerrë atje ku donim të shkonim; për këtë isha i bindur.

Sidoqoftë, unë do të kisha vazhduar ta përdorja këtë instinkt, që e kam dhunti, për të zbuluar ndonjë rrugë të re, e cila mund të na nxirrte përpara ndonjë shpirt shpëtimtar, pikërisht në çastin e duhur. Por unë nuk jam engjell; këtë e pranoj me sinqeritet, kështu që në çaste të tilla s'e prish gojën. Veç kësaj, vështirë se Harisi me Xhorxhin do të më kishin ndjekur më tej në atë aventurë. Kështu që u detyrova të hiqja dorë.

- Hë, - më tha Harisi, - a u kënaqe me këtë që na bëre?!

- Si jo, - i thashë unë që nga maja e gurëve ku kisha hipur, - ju solla si kokrra e mollës deri larg. Do t'ju çoja akoma më larg, por s'ka artist që të punojë po nuk i dha zemër askush. Me ç'po shoh unë, ju jeni të pakënaqur me mua, ngaqë nuk e dini se ku ndodheni. Por, kushedi,

mbase jeni pikërisht atje ku deshët të shkonit. Megjithatë, po e lë me kaq dhe po heq dorë. Nuk pres falënderime nga ju. Shkoni ku të doni! Unë s'merrem më me ju.

Mbase u tregova pak i vrazhdë, por nuk e përmbaja dot më veten. Nuk kisha dëgjuar një fjalë të mirë gjatë gjithë asaj ruge të lodhshme.

- Mos na keqkupto! – më tha Harisi. – Pa ndihmën tënde, unë me Xhorxhin nuk do të kishim ardhur kurrë këtu ku jemi tani. Për këtë ta dimë për nder. Por instinkti të mashton. Unë propozoj ta zëvendësojmë atë me shkencën, e cila është shumë e saktë. Tani, pa më thoni, ku është dielli?

- Po sikur, - tha Xhorxhi, - të kthehemi në fshat dhe të marrim ndonjë djalosh të vogël e t'i japim një markë që të na tregojë rrugën? Kjo do të na kursente shumë kohë.

- Kështu do të humbnim disa orë, - tha Harisi. – Ma lini mua në dorë. Unë kam lexuar shumë.

Ai nxori orën dhe u rrotullua rreth vetes.

- Kjo është e thjeshtë si buka që hamë, - vazhdoi ai. – Akrepin e vogël kthejeni në drejtim të diellit, pastaj hiqni një segment midis dymbëdhjetës e akrepit të madh dhe në atë drejtim është veriu.

Ai u rrotullua edhe pak, pastaj ndaloi.

- Kaq ishte, - tha. – Veriu është andej nga ajo foleja e grerëzave. Tani, ma jepni pak hartën!

Ne ia dhamë dhe, pasi u kthye me fytyrë nga foleja e grerëzave, filloi ta këqyrë hartën me vëmendje.

- Prej këtu, jugperëndimi është nga ana e Todmusit.

- Ç'do të thuash me *prej këtu*? – e pyeti Xhorxhi.

- Prej këtu ku jemi tani.

Kjo e vuri në siklet Harisin për ca kohë, por pastaj ai u çel.

- Nuk ka rëndësi se ku jemi, - tha. – Kudo që të jemi, Todmusi është nga jugperëndimi. Jepuni këmbëve tani, mjaft u vonuam!

- S'e di se nga do të na degdisni tani, - tha Xhorxhi duke hedhur çantën e shpinës krahaqafë, - por, sido që të shkojë, kemi dalë për qejf dhe po ia kalojmë shumë bukur.

- Mos ki merak! – ia ktheu Harisi i entuziazmuar. – Do të arrijmë në Todmus para orës dhjetë. Kur të shkojmë atje, do të hamë.

Pastaj tha se i hahej një bërçollë e shoqëruar me omëletë. Xhorxhi tha se, pa arritur në Todmus, do të përpiquej të mos mendonte gjëra të tilla. Ne ecëm për afro një orë, pastaj, përmes një të çare, pamë fshatin ku kishim qenë në mëngjes. Atje ishte një kishë e çuditshme, me një shkallë të jashtme që rrotullohej si spirale deri në majë të saj.

Pamja e tij më trishtoi. Kishim tre orë e gjysmë që ecnim pa u ndalur dhe kishim bërë mbi katër milje. Por Harisi ndihej i lumtur.

- Më në fund, - tha, - e dimë se ku ndodhemi.

- Kurse mua m'u bë sikur the të mos bëhem merak, - e kujtoi Xhorxhi.

- Ashtu është, - ia ktheu Harisi, - të paktën tani jemi të sigurt. Tani kam më shumë besim te vetja.

- Pra, ia paska vlejtur mundimi, ë?! – mërmëriti Xhorxhi.

Po Harisi nuk e dëgjoi.

- Tani jemi me fytyrë nga lindja e diellit, - vazhdoi Harisi, - dhe Todmusi është në jugperëndimin tonë. Pra, në qoftë se...

Befas pushoi.

- Sidoqoftë, - tha, - a e mbani mend atë segmentin që ju thashë se ndante veriun nga jugu?

- Ti the se ai drejtohej nga veriu, - ia ktheu Xhorxhi.

- Je i sigurt? – këmbënguli Harisi.

- Si s'jam?! – ia ktheu Xhorxhi, - por mos u ngatërro në llogaritë e tua. Deri tani vetëm ke gabuar.

Harisi u mendua pak. Pastaj i shkëlqeu fytyra.

- Ke të drejtë, - i tha. – Sigurisht, nga veriu. Andej duhet të jetë. S'ka se si të jetë nga jugu. Tani duhet të shkojmë nga perëndimi. Ejani!

- Me gjithë qejf, - i tha Xhorxhi. – Ngado që të shkojë kompas, për mua e njëjta gjë është. Veçse tani po ecim në drejtim të lindjes.

- E ke gabim, - ia ktheu Harisi. – Ne po shkojmë nga perëndimi.

- Të jesh i bindur se po shkojmë nga lindja, - i tha Xhorxhi.

- Mjaft e përsërite këtë! – i tha Harisi. – Ti po më ngatërron.

- Më mirë kështu se të shkoj në drejtim të gabuar, - i tha Xhorxhi. – Po të them se ne po shkojmë në drejtim të lindjes.

- Çfarë flet? – u nxeh Harisi. – Nuk e sheh diellin?

- Diellin e shoh që ç'ke me të, - ia ktheu Xhorxhi. – Ai është atje ku duhet të jetë, pavarësisht nga ty dhe shkenca jote. Por unë di se, kur ishim poshtë në fshat, ajo kodra e veçuar me atë shkëmbin e çuditshëm në majë të saj ishte nga veriu ynë. Kurse tani e kemi nga lindja.

- Ke të drejtë, - i tha Harisi. – Harrova që ne u kthyem rrotull.

- Po të isha në vendin tënd, do ta mbaja shënim, - i tha Xhorxhi. – Kjo gjë ka për të ndodhur përsëri, më shumë se njëherë.

Ne u kthyem dhe ecëm në drejtim tjetër. Pasi u ngjitëm për dyzet minuta dhe pamë përsëri, përmes një të çare, fshatin që ndodhej nën këmbët tona. Kësaj here ai ishte nga jugu ynë.

- Kjo është e jashtëzakonshme! - tha Harisi.

- Unë nuk shoh ndonjë gjë të jashtëzakonshme këtu, - tha Xhorxhi. – Po të ecësh gjithë kohës rreth e qark fshatit, s'do mend që do ta shohësh herë pas here. Po, tekefundit, jam i lumtur që nuk e kemi humbur përfundimisht.

- Duhet të jetë nga ana tjetër, - tha Harisi.

- Për të dalë atje, do të na duhet rreth një orë, - i tha Xhorxhi.

Unë s'flisja. Ata të dy ma kishin sjellë në majë të hundës. Por isha i lumtur të shihja Xhorxhin të korrigjonte Harisin. Ishte absurde që Harisi të gjente rrugën me anë të diellit.

- Kurse unë mendoja se e dija mirë që vija ndarëse tregon veriun ose jugun.

- Ja, për këtë duhej të më kishte shkuar mendja që në fillim! - tha Xhorxhi. - Kjo është shumë e rëndësishme.

- Është e pamundur të jetë veriu, - tha Harisi, - dhe ta them unë pse.

- Çfarëdo që të thuash, - i tha Xhorxhi, - unë jam i përgatitur të mos e besoj.

- Po ti sapo the që ashtu ishte.

- Nuk thashë asgjë të tillë, - tha Xhorxhi. - Ti the që ishte... diçka ndryshe. Por nëse mendon se s'është ashtu, atëherë le të shkojmë nga ndonjë rrugë tjetër. Tekefundit, ajo do të jetë ndryshe.

Harisi nisi t'i bënte llogaritë nga e kundërta; u zhytëm përsëri në pyll dhe, përsëri, pasi ngjitëm për gjysmë ore një të përpjetë të thyer, na u shfaq përpara i njëjti fshat. Në fakt, tani ishim pak më lart se më parë dhe, kësaj here, ai ndodhej midis nesh dhe diellit.

- Unë mendoj, - tha Xhorxhi duke e parë nga lart, - se kjo është pamja më e bukur e tij, nga gjithë ato që kemi parë deri tani! Na ka mbetur vetëm një pikë pa e parë. Pas kësaj, jam i mendimit që të zbresim atje dhe të çlodhemi.

- Mbase s'është i njëjti fshat, - tha Harisi. - Është e pamundur të jetë ai.

- E po, atë kishën s'kemi si ta ngatërrojmë, - ia ktheu Xhorxhi. - Mbase është e njëjta gjë, si me atë statujën e Pragës. Ndoshta autoritetet e këtushme do të kenë bërë ca modele të tjera të gjalla të atij fshati dhe i

kanë vendosur në pika të ndryshme të pyllit, për të parë se ku rrinë më bukur. Nejse, po tani, nga do të shkojmë?

- Nuk e di, - tha Harisi, - dhe as që dua t'ia di. Unë bëra të pamundurën. Ju s'keni bërë asgjë, përveçse lllomotitët aq shumë, sa më ngatërruat fare.

- Mbase, - i tha Xhorxhi, - por pa shihni pak atë gjënë që duket që këtu ku jam unë! Mbase do të jetë ndonjë insekt, që kërkon të na shpjerë tek ajo foleja e grerëzave në mes të pyllit.

- Unë s'i ndaloj dot grerëzat të ngrenë fole në pyll, - ia ktheva unë.

- Kush të tha t'i ndalosh? – më tha Xhorxhi. – S'po them se ke ndonjë faj. Vetëm sa po të tregoj ca fakte të pakundërshtueshme. Kurse ai tjetri, që po na prin rrugën në kodra për orë të tëra i udhëhequr nga instinkte shkencore, nuk dallon dot veriun nga jugu dhe s'është asnjëherë i sigurt në kemi bërë ndonjë kthesë apo jo. Unë për veten time nuk jam shkencëtar. Dy fusha më tutje po shoh një burrë që po kosit barin. Po shkoj tek ai dhe do t'i jap një markë e gjysmë që të më tregojë rrugën për në Todmus. Ju djem, po deshët, ejani me mua! Përndryshe, përpikuni të përdorni ndonjë sistem tjetër dhe bëjeni vetë gjithë punën!

Plani i Xhorxhit ishte sa origjinal, aq edhe praktik. Kështu që ne e ndoqëm pa folur. Për fat të mirë nuk ishim larg nga vendi ku kishim marrë drejtim të gabuar. Kështu që, me ndihmën e burrit me kosë, e gjetëm shpejt rrugën dhe mbërritëm në Todmus katër orë më vonë nga ç'e kishim planifikuar.

Nga Todmusi bëmë plan të zbrisnim në Rin, por, meqë ndiheshim të lodhur nga stërmundimi i mëngjesit, morëm një pajton të tërhequr nga një kalë që e kishte trupin si fuçi, krahasuar me karrocierin thatanik.

Në Ualdshut, një qytet i vogël i shekullit XVI, përmes të cilit Rini rrjedh në shtratin e tij të vjetër, ne u përballëm sërish me objektin e *Evropës*: udhëtarin britanik në kulmin e dëshpërimit, ngaqë të huajt s'ishin në gjendje të kuptonin anglisht.

Kur hymë në stacion, ndeshëm një anglez flokëverdhë që po i shpjegonte për të dhjetën herë një hamalli faktin e thjeshtë se donte të shkonte me tren në Donaueshigen, për të parë burimin e Danubit, i cili nuk ishte atje, ndonëse thoshin se ishte atje, dhe donte që biçikletën t'ia shpinin në Engen, ndërsa çantën në Konstancë, ku ta priste derisa të vinte ai. Ai ishte i nxehur, ngaqë nuk arrinin të kuptonin edhe një gjë kaq të thjeshtë. Hamalli ishte një djalë i ri, por në atë çast dukej si ndonjë plak i shushatur. U përpoqa ta ndihmoja. Të tria rrugët, shpjegoi hamalli, ishin mjaft të ndërlikuara dhe kishin nevojë për ndryshime e ndryshime të tjera. Nuk kishim kohë për shpjegime nga ato të gjatat, sepse treni im nisej për disa minuta. Burri ishte gojështhurur, ndërsa hamalli mezi priste të mbaronte punë me të. Pas dhjetë minutash, ndërsa isha ulur në tren e po e mendoja me qetësi këtë çështje, i dhashë të drejtë hamallit i cili thoshte se e mira ishte që biçikleta të shkonte në Imendingen. Por më doli nga mendja t'i jepja ca udhëzime se si ta niste nga Imendingeni. Po të isha natyrë pesimiste, do të besoja se çanta e tij do të ketë mbetur në Imendingen edhe sot e kësaj dite. Por unë prirem të shoh anën pozitive të gjërave. Mbase hamalli do të jetë kujtuar, ose do të ketë ndodhur ndonjë mrekulli dhe biçikleta do t'i ketë rënë në dorë përsëri të zotit, para se të mbarojë udhëtimin e tij. Çantën e nisëm në Radolfzell dhe, padyshim, kur autoritetet e hekurudhës të shohin se nuk do t'i dalë askush për zot, do ta kenë nisur për në Konstancë. Por kjo s'ka të bëjë me moralin që dua të jap unë në lidhje me incidentin. Unë u habita me zemërimin e britanikut pse një hamall gjerman nuk dinte anglisht.

- Nuk ka gjë më të thjeshtë, - thoshte ai: – Unë dua të shkoj në Donaueshingen me tren. Nga Donaueshingeni dua të shkoj në këmbë deri në Geisengen. Në Geisengen do të marr trenin për në Engen dhe nga Engeni do të shkoj me biçikletë deri në Konstancë. Po çantën s'dua ta marr me vete. Dua që, kur të shkoj në Konstancë, ta gjej atje. U bënë dhjetë minuta që po përpiqem t'ia shpjegoj këtij idioti, por meazallah se i hyn në kokë!

- Fatkeqësisht, - e mbështeta unë, - disa nga këta punëtorë nuk dinë gjuhë tjetër, përveç gjuhës së tyre.

- Nuk lashë gjë pa provuar, - vazhdoi burri. – U përpoqa t'ia shpjegoja me pantonimë, por as ashtu nuk kuptonte gjë prej gjëje.

- E marr me mend, - i thashë.

Harisi u zemërua me burrin. Ai donte ta qortonte për budallallëkun që udhëtonte në një vend të huaj pa pasur asnjë libër me vete, ndërkohë që nuk dinte asnjë fjalë nga gjuha e vendit. Por unë e qetësova dhe i vura në dukje se ç'punë të madhe e të dobishme bënte ai, pa e ditur as vetë.

Shekspiri dhe Miltoni nuk kanë bërë pothuajse asgjë për përhapjen e gjuhës angleze në Evropë. Njutoni dhe Darvini e kanë përdorur gjuhën e tyre vetëm për të huajt mendimtarë dhe të shkolluar. Por njeriu që e ka përhapur anglishten nga kepi i Sent Vinçentit deri në malet Urale është anglezi që, megjithëse nuk është në gjendje të mësojë qoftë edhe një fjalë të vetme në ndonjë gjuhë tjetër, udhëton cep më cep kontinentit plak. Ka nga ata që mund të tromaksen prej injorancës së tij, apo të zemërohen me vetëbesimin e tij. Por faktet janë fakte: ai është njeriu që po e anglicizon Evropën. Fshatari zviceran shkon përmes dëborës në mbrëmjet dimërore për të ndjekur kursin e anglishtes, vetëm e vetëm që të merret vesh me anë të saj. Karrocieri dhe roja, shërbyesi dhe rrobalarësja, studiojnë me vëmendje gramatikën angleze dhe librat

me bashkëbisedime, vetëm që të merren vesh me anë të saj. Çdo dyqanxhi e tregtar i çon djemtë apo vajzat në qytetet angleze, për të studiuar anglishten, që të merren vesh me anë të saj. Ai është shkaku pse në çdo hotel apo restorant të huaj vendoset njoftimi: “Vetëm për ata që zotërojnë gjuhën angleze”.

Tani që racat anglikane e kanë bërë zakon të mos flasin më gjuhë tjetër, përveç anglishtes, progresi i mrekullueshëm i gjuhës angleze anembanë botës vështirë se do të ndalet ndonjëherë. Anglikani qëndron midis të huajve dhe u tringëllon floririn e tij: “Ja shpërblimi për ata që flasin anglisht!”

Ai është mësuesi më i madh në botë. Nga ana teorike, ju mund të qeshni me të, por në praktikë, ne duhet t’i heqim kapelën. Ai është misionari i gjuhës angleze.

KREU XII

Ne jemi të pakënaqur nga instinktet tokësore të gjermanit. – Një pamje e bukur pa asnjë restorant. – Opinioni evropian për anglezin. – Pse ai nuk del jashtë në shi. – Vjen një udhëtar i lodhur me një tullë. – Qeni që e ndjek. – Qëndrimi i një fëmije të padëshiruar. – Një zonë e pafrytshme. – Një shpirt i gëzuar i ngjitet kodrës. – Xhorxhi, i alarmuar ngaqë është vonë, zbret nga ana tjetër. – Harisi e ndjek që t'i tregojë rrugën. – Unë s'dua të rri vetëm, prandaj ndjek Harisin. – Shqiptimi i veçantë për të huajt.

Ajo që e pezmaton shpirtin e lartë anglosakson, është instinkti tokësor i gjermanit për të ngritur një restorant aty ku pushon, në çdo ekskursion. Gjithnjë do të gjeni ndonjë restorant: në ndonjë majë mali, në ndonjë grykë të bukur, në ndonjë kalim të vetmuar apo pranë ndonjë ujëvare. E si mund të flasësh me entuziazëm për pamjen e natyrës, i rrethuar nga tavolina gjithë pllanga birre? A mund të kridhesh në ëndërrime historike mes aromës së rostos së viçit dhe spinaqit?

Një ditë, ne u ngjitëm nëpër një pyll të korkolepsur, të zhytur në mendime.

- Me siguri që në majë, - tha Harisi duke gulçuar, ndërsa u ndalëm të mbusheshim me frymë dhe liruam rripat edhe një vrimë më tepër, - do të ketë ndonjë restorant të rrëmuajshëm, ku njerëzit hanë biftekë dhe pinë verë rushi të bardhë.

- Ashtu thua? – i tha Xhorxhi.

- Është e sigurt, - u përgjigj Harisi, - ti ua di huqin. Ata s'lenë rrëke të vetmuar apo lartësi për dashuruesit e natyrës pa e përdhosur me materializëm.

- Sipas hesapeve të mia, - thashë unë, - po nuk u hallavitëm, do të jemi atje pak përpara orës një.

- *Mittagstisch*-i, - rënkoj Harisi, - do t'i ketë bërë gati për ne ato troftat blu që kanë kapur këndej rrotull. Me sa duket, gjermanët e kanë të pamundur të bëjnë pa ushqim dhe pije. Çfarë çmendurie!

Ne vazhduam të ecnim dhe bukuria e vendit na bëri ta harronim indinjtën. Doli që unë i rashë në të, sepse në orën një pa një çerek Harisi, që printe rrugën, tha:

- Edhe pak dhe arritëm. Ja ku duket maja.

- A sheh ndonjë gjurmë restoranti? – e pyeti Xhorxhi.

- Ende jo, - ia ktheu Harisi, - por të jesh i sigurt se atje do të jetë.

Pas pesë minutash dolëm në majë. Pamë nga veriu, nga jugu, nga lindja dhe nga perëndimi. Pastaj pamë njëri-tjetrin.

- Pamje madhështore, ë? – tha Harisi.

- E mahnitshme, - e miratova unë.

- E mrekullueshme, - shtoi Xhorxhi.

- Hera e parë që janë treguar me mend, - tha Harisi, – dhe nuk kanë ngritur ndonjë restorant që të zinte pamjen.

- Me siguri që do ta kenë fshehur, - tha Xhorxhi.

- Kjo është e sigurt, - e mbështeta unë.

- Sa do të doja të dija se ku e kanë fshehur, - tha Xhorxhi.

- Po sikur ta kërkojmë? – tha Harisi i frymëzuar.

Dukej ide interesante. Edhe unë u bëra kureshtar. Që të tre ramë dakord që të kërkonim në drejtime të ndryshme, pastaj të ktheheshim e të takoheshim përsëri në majë të kodrës e të raportonim se ç'kishim parë.

Pas gjysmë ore u takuam përsëri. S'ishte nevoja të flisnim. Fytyrat tona e tregonin qartë se më në fund kishim zbuluar një copë të natyrës gjermane të papërlyer nga makutëria e ndyrë për ushqim dhe pije.

- Kjo është e pabesueshme, - tha Harisi.

- Do të thosha, - thashë unë, - se, me siguri, ky do të jetë i vetmi vend në të gjithë Gjermaninë që s'ka asnjë restorant.

- Dhe ne jemi tre të huaj që e gjetëm pa asnjë lloj mundimi, - tha Xhorxhi.

- Ishim me fat, - e mbështeta unë. – Më në fund mund të sodisim natyrën me shqisat të pa shqetësuar nga natyra jonë e ulët. I shihni sa të mrekullueshme janë ato çukat atje?

- Meqenëse po flasim për natyrën, - tha Xhorxhi, - si thoni, cila është rruga më e shkurtër për të zbritur poshtë?

- Rruga në të majtë, - ia ktheva unë pasi pashë më parë hartën, - për dy orë na shpie në “Goldener Adler”. Rruga në të djathtë është më e gjatë, por ka pamje më të bukura.

- Pamjet janë pak a shumë njësoj, - tha Harisi. – Nuk ju duken edhe ju kështu?

- Unë për veten time, - tha Xhorxhi, - do të shkoj nga rruga e majtë.

Unë me Harisin e ndoqëm. Por nuk zbritëm aq shpejt sa ç'e prisnim. Në këto zona moti ndryshon shpejt dhe, pasi ecëm rreth çerek ore, zuri një shi i rrëmbyer, kështu që s'na mbeti tjetër veçse të kërkonim ndonjë strehë për të futur kokën, përndryshe do ta kalonim gjithë ditën me rrobat e bëra qull. Kështu që zgjodhëm një pemë, e cila, në ato rrethana ku ndodheshim, na u duk vendstrehimi më i përshtatshëm. Por në Pyllin e Zi stuhitë e shiut nuk janë diçka e rrallë. Fillimisht e ngushëlluam njëri-tjetrin, duke thënë se një shi i tillë, kaq i rrëmbyer, nuk do të mbante gjatë. Por pastaj e ngushëlluam veten, duke thënë se së shpejti do të qulleshim aq shumë, saqë nuk do të kishim më frikë se mos lageshim.

- Kështu si shkuan punët, - tha Harisi, - do të isha i lumtur po të kishte ndonjë restorant këtu pranë.

- Kurse mua më duket e kotë të zgjedh mes shiut dhe urisë, - tha Xhorxhi. – Do të pres edhe pesë minuta dhe do të shkoj.

- Këta male të vetmuar, - thashë unë, - janë vërtet tërheqës në mot të mirë. Por në ditë me shi...

Në atë çast dëgjuam një zë dhe pesëdhjetë hapa larg nesh pamë një xhentëlmen të bëshëm që mbante në dorë një çadër të madhe.

- Nuk doni të vini brenda? – na pyeti.

- Ku brenda? - e pyeta unë.

Fillimisht e mora për ndonjë nga ata idiotët që duan të qeshin kur s'ka asgjë për të qeshur.

- Brenda në restorant, - u përgjigj ai.

U sulëm me vrap në drejtim të tij. Ishim kureshtarë të mësonim më shumë për të.

- Unë ju thirra nga dritarja, - tha burri kur iu afruam, - po me ç'po shoh, s'më paskeni dëgjuar. Kjo stuhi mund të zgjasë edhe për ndonjë orë. Do të bëheni qull.

Dukej njeri zemërmirë.

- U treguat shumë i mirë që dolët jashtë. Mos na merr për të çmendur! Nuk do të kishim ndenjor gjysmë ore poshtë pemës, po ta kishim ditur që vetëm njëzet jardë larg nesh kishte një restorant të fshehur mes pemëve. S'e dinim që këtu kishte një restorant.

- Ashtu mendova dhe unë, - tha xhentëlmeni, – prandaj erdha.

Me sa dukej, edhe njerëzit e tjerë që ishin në atë bujtinë na kishin parë nga dritaret të habitur pse rrinin poshtë asaj peme me një pamje të mjerë. Po të mos ishte ai xhentëlmeni zemërmirë, ata idiotët do të kishin ndenjor gjithë pasditen duke na parë. Pronari i bujtinës u përpoq të shfajësohej, duke na thënë se ne iu dukëm si anglezë. Ç't'i thoshe?! Në të gjithë Evropën besojnë se anglezët nuk janë në rregull

nga trutë. Ata e besojnë këtë njëlloj, siç besojnë fshatarët anglezë se francezët jetojnë vërtet me bretkosa.

Ai ishte një restorant i vogël dhe i këndshëm, ku gatuhej shumë mirë. Qëndruam atje disa orë, u thamë, hëngrëm e pimë folëm për peizazhin, dhe në çastin që po dëlnim, ndodhi një nga ato incidente që tregojnë sesa i madh është ndikimi i së keqes në këtë botë, në krahasim me atë të së mirës.

Brenda hyri një udhëtar. Ai dukej i rraskapitur. Në dorë mbante një tullë të lidhur me një copë litari. Ai hyri me vrull dhe dukej sikur e ndiqnin. Mbylli derën dhe, pasi u sigurua që ishte vënë llozi, pa nga dritarja për një kohë të gjatë, gjithë frikë. Pastaj psherëtiu i lehtësuar, e vuri tullën te pezuli i dritares pranë tij dhe kërkoi të hante e të pinte.

Se ç'kishte diçka të misterhme. Ç'kishte ndërmend të bënte me atë tullë? Po derën, pse e mbylli me aq merak? Pse kishte parë gjithë ankth nga dritarja? Por ai kishte një çehre aq të vrarë, saqë askush nuk guxoi ta pyeste. Pasi hëngri e piu, u çel në fytyrë dhe psherëtinte më pak. Pastaj shtriqui këmbët, ndezi një cigare që kutërbonte një erë të keqe dhe zuri ta thithte i kënaqur.

Atëherë ndodhi incidenti. Dhe ndodhi aq befasisht, saqë askush nuk është në gjendje ta përshkruajë. Mbaj mend vetëm se nga kuzhina erdhi një zonjushë që mbante në dorë një tigan. Pastaj e pashë t'i drejtohej derës së jashtme. Dhe në çast e gjithë dhoma u duk sikur u përmyt. Ishte si një pantonimë me një skenë resh që lundronin, muzikë të ngadalshme, lule që koloviteshin, e cila transformohej befas në turma policash që ulërinin, klithma foshnjash, pantallona që fluturonin, salsiçe, arlekinë dhe klounë. Me të prekur derën zonjusha me tigan, ajo u hap sikur pas saj të ishin mbështetur të gjithë shpirtrat mëkatarë të kësaj bote. Dy derra dhe një pulë u vërvitën në dhomë; një mace që po flinte mbi një vozë birre kërcëu prej andej e trembur. Zonjusha e flaku

nga dora tiganin dhe u shtri në dysheme. Xhentëlmeni me tullë brofi në këmbë dhe e përmbysi tavolinën që kishte përpara me gjithçka që kishte mbi të.

Shkaktari i gjithë kësaj katastrofe ishte një qen bastard, me veshët me pika dhe me një bisht si të ketrit. Pronari i bujtinës erdhi me vrap nga dera tjetër dhe u përpoq ta nxirrte me shkelma jashtë. Por në vend të tij goditi njërin nga derrat, atë më të dhjamurin. Ishte një shkelm i shëndoshë, me sa i hante këmba, që e zuri mirë. Të gjithëve iu erdhi keq për kafshën e gjorë, por nuk krahasoj me dhembjen që ndjeu ai vetë. Ai e ndali vrapin, u ul në mes të dhomës dhe iu drejtua sistemit diellor të gjykonte mbi këtë padrejtësi që i kishte ndodhur. Ankimin e tij do ta kenë dëgjuar në të gjithë luginat rreth e qark dhe të gjithë do të kenë menduar se kushedi ç'krijesë e mbinatyrshme jetonte atje mes kodrave.

Sa për pulën, ajo u arratis duke kakarisur njëherë e përgjithmonë. Ishte një shpend i mrekullueshëm: ishte në gjendje të ecte me shumë lehtësi nëpër mur dhe, së bashku me macen, hodhën pothuaj poshtë gjithçka që nuk ishte në dysheme. Për më pak se dyzet sekonda, nëntë vetë në atë dhomë po përpiqeshin të shkelmonin qenin. Herë pas here ndodhte që ndonjë ia dilte, sepse qeni pushonte së lehuri dhe fillonte të angullinte. Por kjo nuk e shkurajoi atë. Gjithçka do të shpaguhej, me sa dukej kështu arsyetonte ai, madje edhe derri me pulën kishin për ta parë. Kështu që për të loja ia vlente.

Veç kësaj, ishte i lumtur që për çdo shkelm që hante ai, gjithçka tjetër e gjallë në atë dhomë merrte nga dy. Sa për derrin e pafat, që vazhdonte të vajtonte në mes të dhomës, me siguri që hante nga katër. Të përpiqeshe ta shkelmoje atë qen, ishte njëlloj si të lozje futboll me një top që nuk ekzistonte asgjekund: jo kur doje ta shkelmoje, por pasi e kishe nisur shkelmin dhe e kishe të pamundur të ndaloje, kështu që

shkelmi do të jepej, se s'kishe ç'bëje më dhe e vetmja shpresë që të mbetej, ishte të gjeje diçka të qëndrueshme për ta ndalur, përndryshe do të bije me turinj gjithë zhurmë në dysHEME. Në qoftë se ndokush e godiste qenin, kjo ndodhte rastësisht dhe vetëm atëherë kur nuk pritej; ndërkaq, ai që e shkelmonte binte mbi të. Dhe gjithsecili që ishte aty, çdo gjysmë minute do të binte me siguri mbi derrin, mbi derrin e ngratë që e kishte të pamundur të mos i zinte rrugën cilitdo që ndodhej aty.

Se sa kohë zgjati gjithë kjo kacafytyje, është e pamundur të thuhet. U desh ndërhyrja e Xhorxhit që ajo të përfundonte. Për ca kohë ai u përpoq të kapte jo qenin, por derrin që kishte mbetur në vend dhe i pengonte të gjithë. Xhorxhi ia doli që ta shtynte në një qoshe dhe më në fund ta nxirrte nga dera. Derri fluturoi jashtë, duke lëshuar një piskamë të çjerrë e të gjatë.

Ne duam gjithmonë vetëm atë që s'kemi. Një pulë, nëntë burra dhe një mace, nuk ishin asgjë për qenin, në krahasim me viktimën e gjorë që u zhduk prej aty. Për një çast atë e lanë mendtë dhe u vërsul prapa tij; ndërkaq, Xhorxhi e mbylli derën me të shpejtë dhe i vuri llozin.

I zoti i bujtinës i hodhi një sy katrahurës në dysHEME.

- I yti ishte ai qeni lozonjar? – e pyeti burrin me tullë.

- Jo, - ia ktheu burri me një çehre të vvarë.

- Atëherë i kujt është?

- Nuk e kam idenë se i kujt është.

- Nuk të shkojnë tek unë këto, - i tha i zoti i bujtinës duke ngritur nga dysHEMEJA portretin e perandorit gjerman dhe duke fshirë me mëngë birrën e derdhur mbi të.

- E di që nuk më beson, - ia ktheu burri. – Madje as që pres të më besosh. Më ra goja duke u thënë njerëzve që nuk është qeni im, por askush nuk më beson.

- Po pse shkon me të atëherë, kur nuk është qeni yt? Ç'të tërheq tek ai qen?

- Nuk shkoj unë me të, - i tha burri, - por vjen ai pas meje. Më është qepur si rrodhe, që në orën dhjetë të mëngjesit, dhe nuk më shqitet. Kur erdha këtu, m'u duk se shpëtova prej tij. E lashë duke mbytur një rosë, rreth çerek ore larg prej këndeje. Me siguri që, kur të kthehem, do të më duhet të paguaj edhe për të.

- E ke provuar t'i gjuash me gurë? – e pyeti Harisi.

- A e kam provuar t'i gjuaj me gurë? – i tha burri. - I kam gjuajtur sa më dhemb krahu, por ai kujtonte se ishte lojë dhe m'i sillte gurët prapa. Kam mbi një orë që e mbaj në dorë këtë tullën, me shpresën se do të më afrohet aq sa t'i gjuaj me të, por ai më rri gjithnjë gjashtë hapa larg dhe më shikon gojëhapur.

- Kjo është historia më qesharake që kam dëgjuar deri më sot, - tha i zoti i bujtinës.

- Për të tjerët mbase, - i tha burri, - por jo për mua.

E lamë, duke ndihmuar të zotin e bujtinës, për të mbledhur sendet e thyera dhe u larguam që aty. Rreth dymbëdhjetë hapa më tutje, kafsha besnike po priste mikun e tij. Dukej pak i lodhur, por shumë i kënaqur. Ishte një qen me trille të çuditshme dhe, për një çast, u trembëm se mos i hynim në zemër edhe ne. Por ai na la të kalonim, duke na parë me mospërfillje. Besnikëria e tij ndaj atij burri që nuk ndjente asgjë për të, na preku aq shumë, saqë nuk bëmë asnjë ndërhyrje për ta prishur miqësinë mes tyre.

Pasi u kënaqëm sa deshëm në Pyllin e Zi, udhëtuam me biçikletat tona përmes Alt Breisekut dhe Kolmarit, deri në Munstek. Që aty vendosëm të bëjmë një eksplorim të shkurtër në kreshtat e Vosgesit, që nuk është i populluar nga njerëzit.

Aty nuk njihet zanati i pemëtarit. Frutat rriten në egri dhe, kur piquen, bien vetë në tokë. Të ecësh përmes Vosgesit në një ditë me diell, është e vështirë t'i rezistosh tundimit për të ngrënë fruta. Mjedrat, nga më të shijshmet që kam provuar ndonjëherë, luleshtrydhet, rrushi i tokës rriten anembanë kodrave, ashtu siç rriten manaferrat në shtigjet e Anglisë. Djali i vogël gjerman nuk ka pse hyn fshehurazi në kopsht për të vjedhur fruta. Ato rriten ngado që të hedhësh sytë. Të hysh fshehurazi aty për të ngrënë fruta, do të ishte njëlloj sikur një peshk të përpiquej të hynte pa paguar në një pishinë.

Një pasdite u ngjitëm në një kodër dhe hëngrëm fruta, sa na dhembti barku. E nisëm me ca luleshtrydhe të vona, pastaj kaluam te mjedrat. Harisi gjeti një pemë me ca fruta të gjelbra, që na u dukën të mrekullueshme.

- Është për të ardhur keq, - tha Harisi, - që qenkan pak të rëndë.

- Kam frikë se jemi shumë në veri për ananase, - tha Xhorxhi. – Ah, sa do të më shijonin tani ca ananase të freskët!

- Kurse mua më ka shkuar mendja për gorrica, - tha Harisi.

- Po shoh një burrë që po i ngjitet kodrës, - thashë unë. – Mbase ai do të na tregojë se ku mund të gjejmë gorrica.

- Nga e ecura duket si plak, - vërejti Harisi.

Me aq sa mund të gjykonim në atë largësi, ai dukej në një formë shumë të gëzuar, sepse këndonte e thërriste me sa i hante gurmazi dhe tundte e shkundte krahët si i marrë.

- Sa i lumtur që duket! – tha Harisi. – Ke qejf ta shohësh! Po pse e mban atë shkopin në sup? Pse nuk e përdor për t'iu ngjitur kodrës?

- Mua nuk më duket si shkop, - tha Xhorxhi.

- Po ç'është atëherë?

- Të them të drejtën, - i tha Xhorxhi, - mua më duket si çifte.

- Po sikur të kemi bërë ndonjë prapësi? – tha Harisi. – Mos kemi hyrë gabimisht në kopshtin e ndokujt?

- A ju kujtohet ajo ngjarja e trishtueshme që ndodhi para dy vjetësh në jug të Francës? Një ushtar, ndërsa kalonte pranë një shtëpie, mori ca qershi nga toka. Dhe fshatari, një të dalë te pragu i shtëpisë, dhe e lë thes në vend, pa i thënë asnjë fjalë.

- Por s'besoj që lejohet të vrasësh një njeri se mori ca fruta, qoftë edhe në Francë, - tha Xhorxhi.

- S'do mend, - ia ktheva unë. – Kjo ndalohet rreptësisht. Më vonë edhe ai u shfajësua, duke thënë se ishte i inatosur dhe se i donte shumë ato qershi.

- Tani po më kujtohet edhe mua ajo ngjarje, - tha Harisi. – Paskëtaj, fshati ku ndodhi ky incident, u ndëshkua me një gjobë shumë të rëndë, të cilën duhej t'ia paguante kushërinjve të ushtarit të vdekur.

Xhorxhi tha: - Jam shumë i lodhur nga ky vend. Pastaj u bë edhe vonë.

- Po të vazhdojë të ecë ashtu, - tha Harisi, - me siguri që do të rrëzohet e do të dërmohet nga gjunjët.

Unë fillova të ndihesha i vetmuar, sepse askush nuk po fliste. Veç kësaj, m'u kujtua se edhe kur kam qenë djalë i ri, nuk më ka pëlqyer kurrë të vrapoj tatëpjetë një kodre të thyer.

Atë natë fjetëm në një manastir në Barr, një qytezë e vogël rrugës për në Sent Otilienberg. Ai gjendej mes kodrave dhe aty na pritën ca murgesha të vërteta. Pak përpara darkës, në bujtinë hyri një burrë. Ai dukej si anglez, por fliste një gjuhë që s'ma kishte zënë veshi kurrë më parë. Megjithatë, dukej shumë e këndshme dhe elegante. Hanxhiu kapsalliti sytë; hanxhesha tundi kokën. Burri psherëtiu, por pastaj iu kujtua diçka dhe se ç'tha. Po përsëri nuk e kuptoi askush.

- Ta hajë dreqi! – shau nëpër dhëmbë.

- Aha, qenke anglez! – i tha hanxhiu dhe u çel në fytyrë.

- Dhe zotëria duket i lodhur, - nxitoi t'i thoshte hanxhesha e qeshur. – A doni të hani darkë, mësje?

Që të dy flisnin një anglishte të shkëlqyer, po ashtu edhe gjermanisht dhe frëngjisht; pastaj nxituan t'i rregullonin vendin. Kur po hanim darkën, unë i thashë burrit që ishte ulur pranë meje:

- Më thuaj – isha shumë kureshtar – ç'gjuhë ishte ajo që fole qëparë kur hyre brenda?

- Gjermanisht, - më shpjegoi ai.

- Oh! – i thashë. – Të kërkoj të falur.

- Pse, nuk e kuptove?

- Duhet të ketë qenë për fajin tim. Fatkeqësisht, di shumë pak gjermanisht. Kam mësuar pak këtu e pak atje, por, sigurisht, kjo është tjetër gjë.

- Po as ata nuk e kuptuan, - ma ktheu ai. – Dhe hanxhiu me hanxheshën janë gjermanë.

- Mbase, por midis Alsasës dhe Lorenës në përgjithësi flasin frëngjisht.

- Po unë fola edhe frëngjisht, - tha burri, - dhe as atë nuk e kuptuan.

- Kjo është e çuditshme.

- Është me të vërtetë e çuditshme, - ma ktheu ai. – Nuk arrij ta kuptoj: unë kam një diplomë për gjuhët moderne. Kur isha në shkollë, frëngjishtja dhe gjermanishtja ime mbahej më korrektja dhe më e pastra në të gjithë kolegjin. Por kur mbarova kolegjin dhe u largova prej andej, askush nuk më kuptonte se ç'thosha. A e shpjegon dot këtë?

- Them se po, - iu përgjigja unë. – Nuk është për fajin tënd. A e mban mend se ç'tha skocezi kur provoi uiskin për herë të parë: “Mund të jetë origjinal, por unë s'e pikam dot!” Kështu qëndron puna edhe me

gjermanishten tënde. Po të dëgjosh këshillën time, përpiku ta shqiptosh sa më keq që të mundesh dhe bëj sa më shumë gabime!

Kudo e njëjta gjë: çdo vend ka pronësinë e një shqiptimi të veçantë, e cila nuk kuptohet kurrë nga të huajt dhe që, madje, as ata vetë nuk janë në gjendje ta kuptojnë se kur duhet përdorur. Njëherë dëgjoja një zonjë angleze që përpiquej t'i shpjegonte një francezi se si duhej ta shqiptonte fjalën *have*.⁵

- Duhet ta shqiptosh, - i thoshte zonja duke e qortuar, - sikur të doje të thoshe h-a-v. Por s'është ashtu. Ka një *e* në fund.

- Por mua m'u duk, - ia kthente nxënësi, - sikur nuk e shqiptove *e*-në fundore.

- Ashtu duket, - i shpjegonte mësuesja. – Kjo është ajo që ne e quajmë *e* e shurdhër, dhe që duhet të ushtrojë një ndikim zbutës te zanorja paraprirëse.

Më parë ai e thoshte *have* me shumë inteligjencë, por paskëtaj, sa herë që i duhej të thoshte këtë fjalë, ai ndalej, përqendrohej i tëri dhe prodhonte një tingull të çuditshëm e të pakuptueshëm.

Nuk dua ta krahasoj me vuajtjet e martirëve të vërtetë, por ma do mendja se të rrallë janë ata që kanë vuajtur sa ç'vuajta unë për të mësuar të shqiptoja fjalën “kishë” në gjermanisht: *Kirsche*. Dhe më e bukura ishte se e kisha ndarë mendjen me kohë të mos shkoja kurrë në ndonjë kishë në Gjermani, ndaj s'kisha pse lodhesha aq shumë.

- Jo, jo, - thoshte mësuesi, një xhentëlmen i duruar, - ti e thua sikur shqiptohet *K-i-r-sh-k-e*. Nuk ka *k-ë*. - dhe ma ilustroi për të njëzetën herë atë mëngjes se si duhej shqiptuar. Gjëja më e trishtuar ishte se unë s'isha i aftë të gjeja ndonjë ndryshim midis mënyrës se si e thoshte ai dhe asaj se si e thosha unë. Kështu që ai përpiquej vazhdimisht të gjente ndonjë metodë të re.

⁵ Kam. (angl.) (Shën. i përkth.)

- Ti e thua me grykë, - më shpjegonte ai; dhe kishte të drejtë: ashtu bëja. – Dua që ta shqiptosh këtu poshtë – dhe me gishtin tregues më tregonte se në ç’vend duhej ta shqiptoja. Pas disa përpjekjeve të stërmundimshme, unë arrita të prodhoj ca tinguj, sikur të ndodhesha në ndonjë vend adhurimi. Pastaj i shfajësohesha:

- Oh, kam frikë se nuk e bëj dot. Kam tërë jetën që flas me gojë dhe jo me stomak. Tani është tepër vonë të bëj ndryshe.

Por pasi kalova orë të tëra në qoshe të errëta dhe u ushtrova në rrugë pa njerëz, duke i kallur datën ndonjë kalimtar i kalonte rastësisht andej, më në fund ia dola ta shqiptoj saktë atë fjalë. Mësuesi im ndihej krenar për mua dhe, derisa erdha në Gjermani, edhe unë isha i kënaqur me veten. Por aty nuk më kuptonte askush se ç’doja të thosha. Vetëm pasi e harrova shqiptimin e saktë dhe iu ktheva përsëri shqiptimit të parë të gabuar, njerëzit çelehin në fytyrë dhe më thoshin se kisha ishte pas qoshes, apo në rrugën tjetër, si të rastiste.

Për mendimin tim, një nxënës bën mirë ta mësojë një gjuhë të huaj si t’i vijë për mbarë; dhe jo të marrë prej mësuesit ato kërcime akrobatike që janë sa të pamundura, aq edhe të panevojshme. Ja se çfarë u mësojnë mësuesit njerëzve:

“Ngjeshi mirë bajamet në anën e brendshme të laringut! Pastaj përpiku që, me tipin e gjuhës që ke, të prekësh tiroidet e tua – paksa, por jo shumë – në anën e mysët të qiellzës. Pastaj merr frymë thellë dhe mëshoji gjuhës! Tani, pa i hapur buzët fare, thuaj: “Garu!”

Dhe pasi ta kesh bërë këtë, ata janë gjithnjë të pakënaqur me ty.

KREU XIII

Mbi sjelljen dhe karakterin e studentit gjerman. – Humori i gjërave. – Receta si të bëhesh i paqytetëruar. – Mensur-i

gjerman. - Kneipe.⁶ – Këshilla për të huajt. – Një histori që mund të kishte një fund të trishtuar. – Dy burra dhe dy gra. – Bashkë me një beqar.

Rrugës për në shtëpi, ne vizituam një qytet ku ndodhej një universitet gjerman, duke dashur ta shihnim nga afër jetën e studentit gjerman.

Djali anglez luan deri në moshën pesëmbëdhjetë vjeç dhe studion deri sa mbush të njëzetat. Në Gjermani fëmijët studiojnë, ndërsa të rinjtë luajnë. Në verë djali gjerman shkon në shkollë në orën tetë, ndërsa në dimër në orën nëntë: dhe në të dy rastet studion fort. Në moshën gjashtëmbëdhjetëvjeçare ai ka njohuri të plota mbi klasikët e matematikën, e njeh historinë aq sa mund të bëjë pjesë pa frikë në ndonjë parti politike dhe di një mori gjuhësh moderne. Kështu, tetë semestrat e kolegjit të tij, që zgjasin mbi katër vjet, me përjashtim të të rinjve që synojnë të bëhen profesorë, janë më se të mjaftueshëm për të, edhe pse krejt të panevojshëm. Ai nuk është sportist dhe kjo është për të ardhur keq, por i duhet të bëhet i tillë, madje dhe sportist i mirë. Ai di të luajë pak futboll dhe, akoma më pak, di të ngasë biçikletën; më tepër i pëlqen të luajë bilardo në kafene të mbushura plot. Në përgjithësi i pëlqen të sorollatet nga ta çojnë këmbët. Po të jetë i biri i ndonjë babai të pasur, bashkohet me *Korps*-in. Që t'i përkasësh një *Korps*-i, kushton rreth katërqind sterlina në vit. Në qoftë se i përket klasës së mesme, ai hyn në *Burschenschaft* ose në *Landsmannschaft*, të cilat janë pak më të lira. Këto shoqëri ndahen në rrethe më të vogla dhe kanë për qëllim ruajtjen e nacionalitetit. Në to bëjnë pjesë suevër nga Suevia, frankonianë, pasardhës të frankëve dhe turingjianë nga Turingjia. Për mendimin tim, kjo ndarje synon vetëm në bashkimin e studentëve në

⁶ Pijetore (gjerman.) (Shën. i përkth.)

grupe të caktuara, secili me kapelën e vet dhe ngjyrat e tij të veçanta, dhe, ç'është më e rëndësishmja, në birrarinë e tyre, ku nuk mund të vijë asnjë student tjetër që nuk mban ngjyrat e grupit.

Çështja kryesore e këtyre grupeve rivale studentore është të luftojnë për *Mensur*-in e famshëm gjerman.

Mensur-i është përshkruar shpesh dhe në mënyrë aq të plotë, sa që unë nuk kam ndërmend t'i lodh lexuesit me hollësi të panevojshme rreth tij. Do të jap vetëm mbresat e mia të para për *Mensur*-in, sepse besoj se ato janë më të vërtetat dhe më të rëndësishmet.

Çdo xhentëlmen gjerman që do të takoni në rrugë, vazhdon të ruajë dhe do t'i ruajë deri në varr shenjat e njëzet prej qindra dueleve që ka bërë kur ka qenë student. Gjermanëve u është mbushur mendja se në të nuk ka asgjë vulgare, fyese dhe degraduese. Argumenti i tyre është se ai i mëson të rinjtë gjermanë të jenë gjakftohtë dhe të arsyeshëm. Në fakt, studentit gjerman nuk i pëlqen të luftojë. Ai nuk lufton asnjëherë që të kënaqë veten, por të tjerët. Përleshja i ngjet më tepër një lufte me shpata në shfaqjet e Riçardsonit. Dhoma është e shkretë dhe e fëlliqur, muret janë zhyer gjithë njolla birre, gjaku dhe dylli qirinjsh, tavani është nxirë nga tymi, dyshemeja është mbuluar nga tallashi. Një turmë studentësh që zgërdhihen, pi duhan, llomotit, ca të ulur në dysheme dhe ca të tjerë mbi karrige apo parvaze dritaresh.

Në qendër, përballë njëri-tjetrit, qëndrojnë palët ndërluftuese, që u ngjasin luftëtarëve japonezë. Ata rrinë të matufosur dhe të shushatur, me sytë e zgurdulluar dhe me shalle leshi në qafë, të mbështjellë me batanije të fëlliqura, me krahët si prej dordolecësh, që ngjajnë si zemberekë të prishur.

Qëllimi kryesor i tyre është të marrin sa më shumë plagë. Ato bëhen gjithnjë vetëm në dy vende: në majë të kokës dhe nga faqja e majtë. Ndonjëherë shkulet edhe ndonjë shtëllungë flokësh, ose fluturon

në ajër ndonjë dhëmb i thyer, të cilin i zoti i saj e merr me kujdes dhe e fut në një zarf, që ta tregojë më pas si një provë nga mbrëmjet e hareshme. Dhe nga çdo plagë, sigurisht, derdhet një curril gjaku, që spërkat tavanin, muret ose trupat e luftëtarëve, dhe bën pellgje mbi tallash. Një plagë e hapur është ajo që dëshirohet më shumë nga të gjitha plagët. Të gjithë duan që ajo të mbyllet ngadalë dhe vraga të mbetet gjithë jetën. Një plagë e tillë, kaq e arsyeshme dhe e ndërlikuar, në të ardhmen mund t'i sigurojë zotëruesit me fat një grua me një prike të majme.

Ky është në përgjithësi *Mensur*-i, për të cilin studentët luftojnë gjatë gjithë vitit. E ç'mund të pritet tjetër, kur të rinjtë fillojnë të pinë birra në dhjetë paradite dhe gjithçka mbyllet me një *Kneipe* në katër të mëngjesit tjetër?!

Kneipe është një mbrëmje e zhurmshme dhe pa gra. Një student fton shokët e tij në një kafene dhe i dend me birra e cigare gjithë natën. Edhe këtu, si kudo, ju mund të mahniteni me maninë gjermane për rregull dhe disiplinë. Me të hyrë ndokush nga të ftuarit në derë, të gjithë ata që janë ulur ngrihen në këmbë ta përshëndesin. Kreu i gosisë mban numrin 29.

- Rreshti i parë! – thërret ai dhe të gjithë ndahen dyshe-dyshe, duke mbajtur nga një libër në dorë, ashtu siç mbajnë njerëzit në kishë librin e himneve. Pastaj bie heshtja, derisa kreu i gosisë thërret rreshtin tjetër. Meqë çdo gjerman është një këngëtar i regjur, efekti i këngës të befason.

Sado që mund të duket se po këndojnë ndonjë prej himneve, fjalët e këngës ta ndryshojnë këtë përshtypje. Edhe pse kënga mund të jetë ndonjë baladë sentimentale ose këngë dashurie, e një natyre që mund ta lërë pa mend një anglez, të gjithë këndojnë me seriozitetin më të madh, pa qeshur dhe pa stonuar kurrë. Me të mbaruar kënga, kreu i

gostisë thërret: “*Prosit!*”⁷ Të gjithë ia kthejnë: “*Prosit!*”, dhe gotat boshatisen në çast. Pianisti ngrihet në këmbë dhe bën një përlulje; pastaj hyn kamerieri të mbushë gotat.

Për ndonjë mik të shquar, ata kanë një dolli që quhet *Salamandër*, të cilën e pinë me shumë solemnitet.

- Tani, - thotë kreu i dollisë, - do të pimë Salamandrën (*Einen Salamander leiben!*)

Të gjithë ngrihen në këmbë dhe e shohin të përqendruar, si një regjiment ushtarak.

- A janë të gjithë gati? (*Sind die stoffe parat?*)

- *Sunt!* – i përgjigjen të gjithë njëzëri.

- *Ad exercitium Salamandri!* – thotë kreu i dollisë dhe të gjithë janë gati.

- *Eins!*

Të gjithë i përplasnin gotat me një lëvizje të vetme.

- *Zwei!*

Prapë trokëllijnë gotat; po ashtu edhe te “*Drei!*”

- Pini! (*Bilbite!*)

Gotat zbrazen në çast dhe ngrihen përnjëherë lart.

- *Eins!* – thotë dollibashi.

Gotat mbushen në çast.

- *Zwei!*

Gotat zbrazen me një zhurmë që i ngjet një dallge e cila zmbropset në një bregdet shkëmbor.

- *Drei!*

Gotat përplasen në tavolinë dhe të gjithë ulen në të njëjtën kohë.

Zakonisht, gjatë një *Kneipe* dy studentë fyejnë njëri-tjetrin (sigurisht, për të lozur), pastaj e sfidojnë, duke e ftuar në një duel pijeje.

⁷ *Gëzuar! (Gjerman.) (Shën. i përkth.)*

Caktohet një gjyqtar, mbushen dy gota gjigande dhe burrat ulen kundruall njëri-tjetrit. Të gjithë sytë ngulen mbi ta. Gjyqtari jep sinjalin dhe birra gurgullon në gurmaze. Fitimtar është ai që e përplas i pari gotën e boshatisur.

Të huajt që duan të marrin pjesë në një *Kneipe*, duhet ta bëjnë atë sipas stilit gjerman. Para se të fillojnë lojën, ata duhet të shkruajnë në një pusullë emrin dhe adresën e tyre; pastaj duhet ta mbërthejnë atë në xhepin e jashtëm të kostumit. Studenti gjerman është mjaft i gjendur; ai e kupton në çast kur miqtë e tij kanë nevojë të shkojnë në shtëpi. Por, sigurisht, s'ka sesi ta mbajë mend adresën e tyre.

Më kanë treguar një histori për tre miq anglezë të ftuar në një *Kneipe*, në Berlin, që mund të kishte pasur një fund tragjik. Miqtë u prezantuan, gjë që u prit me duartrokitje, pastaj secili prej tyre shkroi emrin dhe adresën në një pusullë, duke e mbërthyer me gjilpërë në mbulesën e tavolinës përpara tij. Këtu gabuan. Ata duhej ta vinin në xhepin e xhaketës. Edhe sikur të ndodhte që të ndërronin vendet, ata do t'i kishin xhaketat me vete.

Nga fundi i mbrëmjes, dollibashi porositi disa njerëz të shpinin në shtëpi të gjithë ata që u varej koka për gjumë. Midis tyre ishin edhe tre miqtë anglezë. Ia besuan një studenti që ishte esëll. Po të kishin qëndruar në karriget e tyre, gjithçka do të kishte shkuar për mrekulli, por, për fat të keq, ata lëvizën nga vendi gjatë mbrëmjes dhe, paskëtaj, askush nuk e dinte se cilit xhentëlmen i përkiste karta; madje as ata vetë. Në hare e sipër, kjo s'i bëri përshtypje askujt. Nga fundi i mbrëmjes, xhentëlmenët i futën në një pajton, mandej studenti që do t'i shoqëronte, mori në dorë tre kartat me emrat e tyre dhe doli.

Birra gjermane ka një përparësi: ajo nuk të bën xurxull, siç ndodh në Angli. Ai që e pi atë, nuk bën kurrë ndonjë gjë të papëlqyer:

thjesht është i lodhur, s'ka qejf të flasë, do që të rrijë vetëm dhe të flejë. S'ka rëndësi se ku, mjaft të flejë gjëkund.

Studenti e ndali pajtonin në adresën më të afërt. Nxori xhentëlmenin e parë, pastaj, së bashku me karrocierin, e ngjiten nëpër shkallë dhe i ranë ziles. Te dera doli një portier i përgjumur. E futën barrën brenda dhe kërkuan për ndonjë vend ku ta linin. Qëlloi që një derë dhome ishte e hapur: dhoma ishte bosh dhe s'kish si bëhej më mirë. E futën atje dhe e shtrinë në shtrat. Pastaj të dy burrat, të kënaqur që shpëtuan kaq lehtë, u kthyen te pajtoni.

U ndalën tek adresa tjetër. Kësaj here, te dera u doli një zonjë e re e veshur me robdëshambër dhe me një libër në dorë. Studenti pa dy kartat që i kishin mbetur dhe e pyeti a ishte ajo zonja Y. Ndodhi që i ra në të dhe u ndje përsëri me fat. I shpjegoi zonjës se xhentëlmeni që po flinte në karrocë, ishte burri i saj. Iu duk sikur asaj nuk i bëri shumë përshtypje, sepse thjesht sa hapi derën e një dhome dhe shkoi diku në brendësi të shtëpisë. Studenti dhe karrocieri e morën nga pajtoni burrin që flinte dhe e shtrinë në shtrat. S'e morën mundimin as ta zhvishnin, sepse ndiheshin shumë të lodhur. Meqë nuk e panë më zonjën që u kishte hapur derën, u larguan pa e përshëndetur.

Karta e fundit ishte e një beqari që flinte në një hotel. Atë ia dorëzuan rojës së natës.

Po le të rikthehemi tek adresa ku u bë dorëzimi i parë. Ja se ç'ndodhi atje:

Tetë orë më parë, mister X-i i kishte thënë misis X-it:

- Më duket se të thashë, e dashur, që sot më kanë ftuar në një mbrëmje që quhet *Kneipe*, apo jo?.

- Po, po, tani po më kujtohet. Po ç'është kjo *Kneipe*?

- Është një festë beqarësh, e dashur, ku studentët takohen, këndojnë, bisedojnë... pinë duhan, pra, bëjnë gjëra të këtilla.

- Ah, me siguri që do të kënaqesh atje, - i tha misis X-i që ishte një grua e ndjeshme dhe shpirtmirë.

- Të them të drejtën, jam shumë kureshtar të shoh se çfarë do të flasin atje, - vazhdoi mister X-i, - dhe mbase do të vij pak vonë sonte.

- Ç' do të thuash me *vonë*? - e pyeti misis X-i.

- Këta studentët janë pak të qejfit dhe kur mblidhen së bashku... nuk e di se ç'mund të ngjasë. Megjithatë, sapo të më jepet rasti, do të përpiqem të shmangem e të vij herët, pa i mbetur hatri askujt. Por në qoftë se do ta kem të pamundur...

Misis X-i që, siç ju thashë, ishte një grua shpirtmirë, i tha:

- Atëherë do të bëje mirë të merrije çelësin me vete. Unë do të fle me Dollin dhe ti nuk ke për të na shqetësuar, kurdo që të vish.

- Kjo është një ide e shkëlqyer, - e aprovoi mister X-i. - Do të vij pa u ndjerë dhe do të bie drejt e në shtrat.

Andej nga mesi i natës, ose ndaj të gdhirë, Dollit, që ishte motra e misis X-it, i doli gjumi dhe mbajti vesh.

- Xheni, - tha Dolli, - zgjuar je?

- Po, e dashur, - iu përgjigj misis X-i. - Fli, tani!

- Ç'po ngjet kështu? Mos ka rënë zjarr?

- Kushedi. Mbase është Persi. Do të jetë penguar në errësirë dhe do të jetë rrëzuar. Po mos ki merak, e dashur! Fli!

Por me të ndjerë që Dollin e zuri gjumi, misis X-i, që ishte një grua shumë e ndjeshme, donte të shihte në ishte mirë Persi. Kështu, pasi hodhi mbi supe robdëshambërin dhe veshi shapkat, shkoi në dhomën e saj. Të zgjoje xhentëlmenin duhej të binte tërmet. Ajo ndezi një qiri dhe u afrua ngadalë te buza e shtratit.

Nuk ishte Persi. Madje nuk i ngjante fare Persit. Ajo e ndjeu se, në çfarëdo rrethanash që të ndodhej, nuk do të mundte të martohej

kursesi me një burrë të atillë. Në atë gjendje që ndodhej ai, ajo dëshironte vetëm të largohej sa më parë prej aty.

Por se ç'e tërhoqi tek ai. Iu afrua për ta parë nga afër. Pastaj u kujtua. Padyshim që ai ishte mister Y-i, një xhentëlmen tek i cili ajo me Persin kishin ngrënë darkë mbrëmjen e parë që mbërritën në Berlin.

Po ç'donte këtu? Ajo e vendosi qiririn mbi tavolinë dhe e mbështeti fytyrën e menduar në mes të pëllëmbëve. Befas iu kujtua gjithçka. Persi kishte shkuar në atë *Kneipe*-n me këtë mister Y-in. Me siguri që do të kishte ndodhur ndonjë ngatërresë. Mister Y-in do ta kishin sjellë gabimisht në adresën e Persit. Dhe Persi në atë çast...

Papritmas e kuptoi se ç'gjë e tmerrshme kishte ngjarë. U kthye menjëherë në dhomën ku flinte Dolli, u vesh shpejt e shpejt dhe zbriti shkallët me rrëmbim. Për fat të mirë, në atë çast, aty po kalonte një pajton dhe, pasi hipi në të, ajo shkoi në adresën e mister Y-it. I tha karrocierit ta priste dhe ngjiti fluturimthi shkallët e shtëpisë së tij. I ra ziles me padurim dhe derën ia hapi misis Y-i, që kishte veshur një robdëshambër dhe mbante një libër në dorë.

- Misis X-i! – i tha gruaja e habitur. – Ç'të solli këtu?

- Burri im, - vetëm kaq munda të thoshte e gjora në atë çast, - këtu është?

- Si guxon! – ia ktheu misis Y-i, duke drejtuar trupin.

- Të lutem, mos më keqkupto! – i tha misis X-i me një pamje lutëse. – Por ka ndodhur një ngatërresë e tmerrshme. Në vend që ta sillnin te ne, Persin e gjorë do ta kenë sjellë këtu. Të lutem, shko dhe shihe njëherë!

- E dashur, - i tha misis Y-i që ishte një grua më e vjetër në moshë dhe më e përmbajtur, - mos u bëj merak! Atë e sollën këtu para gjysmë ore, por, të them të drejtën, nuk e pashë fare. Ai është brenda.

Ma do mendja se s'do t'i kenë hequr as këpucët. Tani ruaj gjakftohtësinë dhe le të përpiqemi ta zbresim poshtë.

Por misis X-in nuk e mbante vendi. Ajo hyri brenda dhe, pas pak, doli me fytyrën dyllë të verdhë nga tmerri.

- Nuk ishte Persi, - tha. – Po tani, çfarë të bëj?

- Mbase ke gabuar, - i tha misis Y-i dhe u mat të hynte vetë brenda. Por misis X-i e ndaloi.

- Nuk ishte as burri yt, - i tha.

- Broçkulla! - ia ktheu misis Y-i.

- Jam e sigurt. Burrin tënd sapo e lashë duke fjetur në shtratin e Persit.

- Ç'do atje ai?! – klithi misis Y-i.

- E sollën dhe e lanë atje, - i tha misis X-i dhe ia krisi të qarit. – Prandaj mendova se Persin do ta kenë sjellë këtu.

Gratë panë njëra-tjetrën dhe ra një heshtje që prishej vetëm nga gërhitjet e xhentëlmenit matanë derës gjysmë të hapur.

- Atëherë kush është ai aty? – pyeti misis Y-i që e mblodhi veten e para.

- Nuk e di. S'e kam parë ndonjëherë.

Misis Y-it iu morën këmbët.

- Po tani, çfarë të bëjmë? – e pyeti misis X-i.

- Unë e di se çfarë do të bëj. Do të vij me ty të marr burrin tim.

- Nuk do ta zgjosh dot, - i tha misis X-i.

- E di unë se si e zgjoj atë, pasi e kam bërë edhe më parë, - ia ktheu misis Y-i, duke veshur pallton.

- Po Persi, ku është? – i tha misis X-i, kur po zbrisnin shkallët.

- Për këtë, e dashur, do të bëje mirë të pyesje atë vetë.

- Në qoftë se arrijnë e bëjnë gjëra të këtilla, kushedi se ç'do të kenë katranosur në atë mbrëmjen.

- Pyetjet do t'i bëjmë në mëngjes, e dashur, - e ngushëlloi misis Y-i.

- Me ç'po shoh unë, këto *Kneip*-et qenkan gjëra shumë të shëmtuara. Nuk do ta lejoj më kurrë Persin të shkojë në to.

- E dashur, - e qortoi misis Y-i. – Po ta kishe bërë siç duhet detyrën tënde, ai nuk do të guxonte të shkonte kurrë atje.

Dhe vërtet nuk guxoi më kurrë paskëtaj.

Por, siç ju thashë, të gjithë fajn e kishte ajo karta, të cilën në vend që ta qepnin në xhaketë, e qepën në mbulesën e tavolinës. Dhe gabimet ndëshkohen gjithnjë rëndë në këtë botë.

KREU XIV

Është aq serioze sa bëhet një kapitull ndarjeje. – Gjermanët nga pikëpamja anglosaksone. – Përmbajtja te kopsat dhe helmata. –

Parajsa e idiotit të pashpresë. – Ndërgjegjja gjermane dhe agresiviteti i tij. – Ç’ndodh me gjermanët e mirë kur vdesin. – Instinkti luftarak; a është i mjaftueshëm? – Gjermani si tregtar. – Ku e mbështet jetën. – Ç’mund të thuhet kundra gjermanëve si njerëz. – Theqafja merr fund.

- E po, këtë vend mund ta qeverisë ndokush, - tha Xhorxhi. – Fjala vjen mund ta qeveris unë.

Ishim ulur në Kopshtin e Kaizer Hofit, në Bon, duke parë Rinin nën këmbët tona. Ishte mbrëmja e fundit e theqafjes sonë. Do të largoheshim me tren të nesërmen, herët në mëngjes.

- Do të hidhja në letër të gjitha ato që do të donin të bënin njerëzit, - vazhdoi Xhorxhi, – pastaj do t’u merrja firmat dhe me to do të shtypja libra e do t’i postoja nëpër qytete dhe fshatra. E gjithçka do të bëhej.

Të thuash të drejtën, te gjermani i mirë i ditëve tona, i cili, me sa duket, s’ka ambicie të tjera, veçse të paguajë taksat dhe të bëjë çfarë i thonë, është e vështirë të zbulohet ndonjë gjurmë nga stërgjyshi tij i egër, për të cilin liria individuale ishte veçse një frymëmarrje në flegrat e hundës dhe me të drejtat ekzekutive mbi fisin; ai, nga njëra anë, ndjek shefin e tij, por, nga ana tjetër, refuzon t’i bindet. Në Gjermani dëgjohet shumë mbi socializmin, por atë lloj socializmi me një fjalë tjetër mund ta quash pa frikë despotizëm. Individualizmi nuk i bën apel votuesit gjerman. Ai është sa i dëshiruar aq edhe në ankth për të qenë i kontrolluar; madje në ankth për të gjitha gjërat. Nuk polemizon me qeverinë, por me firmën e saj. Polici për të është fé dhe, me sa duket, kështu do të mbetet përgjithmonë. Në Angli ne e shohim burrin me uniformë blu si një nevojë të padëmshme. Për qytetarët ai është punësuar thjesht për të bërë punën e tabelave të qarkullimit rrugor, edhe

pse në ndonjë qoshe të qytetit të rënduar nga trafiku konsiderohet i dobishëm - për të ndihmuar zonjat plaka të kalojnë nga njëra anë e rrugës në anën tjetër. Por fatkeqësisht ne i jemi mosmirënjohës për këto shërbime. Në Gjermani atë e adhurojnë si një Zot të vogël dhe e duan si një engjëll mbrojtës. Për fëmijën gjerman ai është një *Santa Klaus*⁸. Gjithçka e mirë vjen vetëm prej tij. Të gjitha të këqijat dënohen vetëm prej tij. Çdo djalë apo vajzë e mirë gjermane, s'do gjë tjetër në këtë botë, veçse t'i pëlqejë policit. Në qoftë se ndonjë polic i buzëqesh ndokujt, atij i rritet mendja në çast. Mjaft sa t'i fërkojë pak kokën ndonjë djali apo vajze të mirë gjermane dhe ata bëhen mburravecë, aq sa nuk durohen më.

Qytetari gjerman është ushtar dhe polici është oficeri i tij. Polici i tregon se ku duhet të ecë në rrugë dhe se sa shpejt duhet të ecë. Në fund të çdo rruge qëndron një polic, për t'i treguar gjermanit se si të kalojë. Po të mos i zërë syri ndonjë polic, qytetari me siguri që do të ulet këmbëkryq në anë të rrugës dhe do të presë derisa ai të kalojë rastësisht andej. Në stacionin e trenit, polici e mbyll atë në dhomën e pritjes, ku s'mund t'i bëjë asnjë të keqe vetes. Kur vjen koha e duhur, ai e nxjerr dhe ia dorëzon rojës së trenit, që s'është veçse një polic me një uniformë tjetër. Roja i tregon nga të dalë dhe e ndjek me sy kur del. Në Gjermani është e panevojshme të merakoseni për veten. Gjithçka ta bëjnë të tjerët, madje më mirë se ç'do ta bëje vetë. S'ka pse ta vrasësh mendjen për veten, nuk të vë faj njeri nëse nuk je në gjendje të kujdesesh për veten: polici gjerman e ka për detyrë të kujdeset për ty. Në qoftë se je një idiot i pashpresë, kjo nuk e shkarkon atë nga përgjegjësia. Në qoftë se të ndodh gjësendi, kushdo qofsh dhe çfarëdo që të bësh, ai përgjigjet me kokë për ty dhe këtë s'e luan as topi.

⁸ Një figurë legjendare, bashkëshoqëruese e Shën Nikollës, që u sjell fëmijëve dhurata në vigjilje të Krishtlindjes. (Shën. i përkth.)

Po të humbësh, të gjen ai; edhe në qoftë se të humbet gjësendi, ai do ta gjejë me doemos. Në qoftë se të ka shkuar mendja te diçka që s'është keq ta kesh, ta jep ai. Në Gjermani nuk ke nevojë për agjentë privatë. Po qe se kërkon të shesësh ose të blesh ndonjë shtëpi a fushë, këtë punë ta bën shteti. Në qoftë se të kanë mashtruar ose ta kanë hedhur, rastin tënd e merr përsipër shteti. Shteti të marton, të siguron, madje ai luan edhe kumar për ty, që të dalësh i fituar.

“Ju mjaft sa të lindni, - u thotë qeveria gjermane qytetarëve të saj, - pastaj të tjerat i bëjmë ne. Brenda ose jashtë shtëpisë, të sëmurë a të shëndoshë qofshi, në punë a në kohë të lirë, ne jo vetëm që do t'ju tregojmë se çfarë duhet të bëni, por madje do të kujdesemi edhe kur ta bëni. Mos u bëni merak për asgjë!”

Dhe kështu bën edhe gjermani. Kur nuk i zë syri asgjëkund ndonjë polic, ai sorollatet gjersa gjen ndonjë njoftim policor në ndonjë mur. Pasi e lexon, ndjek me kujdesin më të madh udhëzimet e tij.

Më kujtohet njëherë se në një qytet gjerman (e harrova se cilin; kjo mund të kishte ndodhur kudo) pashë një derë të hapur, që të nxirrte në një kopsht, ku jepej një koncert. Rreth çerek milje prej aty ishte një derë tjetër, tek e cila qëndronte një burrë që mblidhte paratë e hyrjes. Te dera e parë nuk kishte asgjë për të penguar njeriun që i thoshte mendja të hynte në koncert pa paguar. Megjithatë, turma e gjermanëve këmbëngulte të shkonte te dera tjetër. Këta njerëz, kaq të shtruar e kaq të mirë, me siguri, janë engjëj të zbritur nga qielli në tokë për të pirë ndonjë gotë birrë, të cilën ia vlen ta pish vetëm në Gjermani.

Në Gjermani, anës rrugëve ka vetëm pemë me fruta. Askush nuk e ndalon burrin apo djalin që të hajë fruta, përveç zërit të ndërgegjes. Në Angli, një gjë e tillë do t'i zemëronte njerëzit dhe do t'i ngrinte në revoltë. Me qindra fëmijë do të vdisnin nga kolera dhe diarreja. Mjekëve do t'u pritshin krahët, duke u përpjekur t'i bënin ballë vesit të

tepruar për të ngrënë mollë aguridhe dhe arra të papjekura. Të gjithë njerëzit do të kërkonin që këto mollë të rrethoheshin; vetëm kështu do të bëheshin të padëmshme.

Por në Gjermani një djalë ecën për milje të tëra tatëpjetë një rrugë të vetmuar, anës së cilës ka pemë frutore, vetëm për të blerë një grosh gorrica në fshatin në fund të saj. Për mendjen e anglo-saksonit, të kalosh ndanë këtyre pemëve të pambrojtura që kërrusen nga pesha e frutave të pjekura, është një tallje me dhuntinë e bekuar të vetëpërmbajtjes.

Nuk e di se sa e vërtetë është, por me ç'kam dëgjuar për karakterin e gjermanit, kur një njeri dënohet me vdekje atje, i japin një copë litari dhe i thonë që të shkojë e të varë veten në shtëpi. Krimineli gjerman e merr litarin me vete në shtëpi dhe, pasi ndjek me kujdesin më të madh udhëzimet e policëve, e zbaton vendimin në kuzhinën e vet.

Gjermanët janë njerëz të mirë. Mbase njerëzit më të mirë në botë: miqësorë, aspak egoistë dhe mjaft të sjellshëm. Kam të drejtë kur them se shumica e tyre do të shkojë në parajsë. Dhe po t'i krahasosh me kombet e tjera të krishtera në këtë botë, do të arrish në përfundimin se parajsa, me siguri, është një industri gjermane. Por vetëm një gjë nuk arrij të kuptoj: si hyjnë ata atje? E kam të pamundur të besoj se shpirti individual i ndonjë gjermani të ketë aq iniciativë sa të fluturojë e të ngjitet në kokë të vet dhe të trokasë në portën e Shën Pjetrit. Për mendimin tim, ata i marrin në grupe të vogla, të cilat u ngarkohen në përgjegjësi ndonjë polici të vdekur.

Karlila u tha prusianëve (dhe kjo është e vërtetë, për të gjithë kombin gjerman) se virtyti i tyre kryesor është gatishmëria për t'u vënë në radhë në ushtri. Po t'i heqësh nga puna dhe t'i dërgosh në Afrikë ose në Azi, nën komandën e dikujt me uniformë, ata kanë për të qenë kolonizatorë të shkëlqyer dhe do të përballen me vështirësitë, edhe sikur

vetë djalli t'u dilte përpara, mjaft sa t'i urdhërojnë. Por po t'i lësh të veprojnë vetë, ata s'do ta kenë të gjatë dhe kjo, jo për shkak të mungesës së inteligjencës, por për shkak të hezitimit të tyre.

Gjermani ka qenë ushtar i Evropës për një kohë aq të gjatë, sa që instinktet e tij ushtarake i kanë hyrë në gjak. Më kanë treguar një histori për një shërbëtor gjerman, të cilin padroni i tij e urdhëroi të çonte një letër në një shtëpi dhe të priste atje për përgjigjen. Kaluan orë të tëra dhe ai nuk po kthehej. Padroni u shqetësua shumë dhe shkoi të shihte se ç'i kishte ndodhur. E gjeti atje ku e kishte çuar, me përgjigjen në dorë. Po priste për urdhrat e tjera. Juve mund t'ju duket pak e tepruar, por unë për veten time e besoj këtë histori.

Gjëja më e çuditshme është se i njëjti burrë, i cili kur është civil ngjan me një fëmijë të pashpresë, me të veshur uniformën bëhet një qenie tepër inteligjente, e aftë për të marrë përgjegjësi dhe me shumë iniciativë. Gjermani është i aftë të drejtojë të tjerët, por jo veten e vet. Me sa duket, ilaçi për këtë është që ta stërvitësh njëherë si oficer, pastaj ta vësh të komandojë veten. Padyshim që ai do të jetë i më arsyeshëm kur të urdhërojë veten, sepse vetes do t'i bindet me më shumë siguri.

Shkolla duhet të jetë faktori kryesor për drejtimin e karakterit gjerman në këto anale. Misioni i saj është mësimi i përjetshëm. Sigurisht që ky është një ideal i bukur për këdo, por para se ndokush të lidhet me shkollën si mishi me kockën, mbase s'do të ishte keq të pyeste më parë se cili është misioni i tij në këtë botë. Me sa duket, parimi gjerman është: “Bindje e verbër ndaj gjithçkaje me kopsa”. Ky është në antitezë të plotë me skemën anglo-saksone. Por nëse ndodh që skema anglo-saksone dhe ajo gjermane lulëzojnë së bashku, të dyja metodat janë të shkëlqyera. Deri tani gjermanët kanë pasur fatin e madh të jenë qeverisur mirë. Po të vazhdojë kështu, s'ka si bëhet më mirë për ta. Po në qoftë se fillojnë telashet, kjo do të ndodhë vetëm nëse

rastësisht diçka do të shkojë keq në makinën qeverisëse. Por kushedi, mbase metoda e tij prodhon pafundësisht qeveritarë të mirë. Patjetër që kështu duhet të jetë.

Si tregtar, megjithëse temperamenti i tij nuk ndryshon shumë nga ai i rivalit të tij anglo-sakson, kam frikë se gjermani do të mbetet prapa. Për të jeta është shumë më e rëndësishme se pasuria. Një vend, i cili i mbyll bankat dhe zyrat postare për dy orë në mes të ditës, ndërsa tregtari shkon të hajë drekën në gjirin e familjes, nuk mund të shpresojë se hahet me një tregtar që e ha drekën në këmbë dhe fle me telefonin te koka e krevatit.

Dyqanxhiu në Gjermani nuk di t'u serviloset klientëve. Njëherë më rastisi të ndodhesha pranë një zonje angleze që bënte pazar në Munihi. Ajo kishte psonisur në Londër dhe Nju-Jork dhe aty përville buzët sa herë që tregtari i tregonte gjësendi. Nuk ishte puna se asaj s'i pëlqente asgjë; kjo ishte metoda e saj e të blerit. Më vonë më shpjegoi se në atë mënyrë besonte që mund t'i merrte gjërat më lirë se gjëkundi tjetër. Ai nuk e kundërshtoi, por i mblodhi gjërat me qetësi dhe i vuri në kutitë e veta; kutitë i vuri prapa banakut, pastaj u largua dhe mbylli derën.

- S'paska ndërmend të kthehet më kështu? – pyeti zonja pas disa minutash.

- Dyshoj se jo, - ia ktheva unë.

- Pse jo? – pyeti ajo e habitur.

- Them se, - iu përgjigja unë, - ti e mërzite atë. Tani, me siguri, do të jetë duke hequr llullën dhe duke lexuar gazetën.

- Sa tregtar i çuditshëm! – tha zonja dhe, pasi mblodhi me inat çantat e saj, doli jashtë duke turfulluar.

Njëherë tjetër, në një vend duhanpirjeje në hollin e një hoteli gjerman, një anglez i vogël më tregoi një histori, të cilën, po të isha në vendin e tij, nuk do ta tregoja.

- Është budallallëku më i madh, - tha, - po të përpiqesh të bindësh një gjerman të ulë çmimin. Me sa duket, ata s'e kuptojnë këtë. Njëherë në George Platz pashë botimin e ri të një librit tim të preferuar. Hyra brenda dhe pyeta për çmimin. Librashitësi ishte një burrë i vjetër.

- Njëzet e pesë marka, - m'u përgjigj dhe vazhdoi të lexonte.

Unë i thashë se para disa ditësh kisha parë një kopje më të mirë të tij, që kushtonte po njëzet e pesë marka. Ai më pyeti se *ku*. I thashë në një dyqan, në Lajpcig. Ai më sugjeroi të kthehesha atje dhe ta blija. Dukej sikur nuk i interesonte fare në doja ta blija librin apo jo. Unë i thashë:

- Më thuaj pazarin e fundit për të! – i thashë.

- Ta thashë njëherë, njëzet e pesë marka.

Ai njeri të ngrinte nervat.

- Nuk ia vlen për aq, - i thashë.

- Pse, mos thashë gjë unë që ia vlen? – këmbënguli ai.

- Si thua për dhjetë marka? – i thashë duke menduar se në fund do t'ia merrja për njëzet.

Ai u ngrit në këmbë. Mendova se shkoi të merrte librin, por erdhi drejt e tek unë. Më zuri nga shpatullat, më rrotulloi me fytyrë nga dera dhe, pasi më nxori në rrugë, përplasi derën prapa meje. Një gjë e tillë nuk më kishte ndodhur kurrë më parë.

- Mbase libri ia vlente për njëzet e pesë marka, - e ngushëllova unë.

- Padyshim që ia vlente, - ma ktheu, - po ku qëndron nocioni i tregtisë?

Në goftë se ka diçka që e ndryshon karakterin e gjermanëve, kjo është vetëm gruaja. Ajo vetë po ndryshon me shumë shpejtësi, ose përparon, siç themi ne. Para dhjetë vjetësh asnjë grua gjermane nuk donte t'ia dinte për reputacionin e saj dhe shpresonte të gjente një burrë nga ata që guxonin të ngisnin biçikletën. Por sot ata sorollaten me mijëra rreth e rrotull vendit të tyre. Pleqtë tundin kokat, por të rinjtë dalin me to krah për krah. Jo shumë kohë më parë, konsiderohej si jo femërore që një grua të kalonte pragun e shtëpisë. Kurse tani ajo ushtrohet vetë, duke bërë tetat në ndonjë qoshe, derisa i vjen në ndihmë ndonjë i ri.

Ajo është edukuar në mënyrë të shkëlqyer. Në moshën tetëmbëdhjetëvjeçare flet dy a tre gjuhë dhe pothuajse i ka harruar fare të gjithë shkrimtarët anglezë që ka lexuar. Me sa duket, gjithë ai arsimim ka qenë i kotë për të. Me t'u martuar, ajo i përvishet kuzhinës dhe përpiket ta pastrojë trurin nga gjithçka që ka mësuar deri atëherë. Po sikur t'i shkrepë në kokë të mos e sakrifikojë jetën e saj për të bërë punë hamallëkçe në shtëpi dhe të ketë ambicie për të marrë pjesë në jetën shoqërore dhe kombëtare? Atëherë ndikimi i një partneri të tillë, të shëndoshë në trup dhe në mendje, me siguri që do të zgjasë përjetësisht dhe do t'i shpjerë gjermanët shumë larg.

Burri gjerman është jashtëzakonisht sentimental dhe ndikohet shumë lehtë nga gratë. Për të thuhet se është dashnori më i mirë dhe bashkëshorti më i keq. Dhe kjo për faj të grave. Me t'u martuar, gruaja gjermane i lë shëndenë romancës dhe kap bishtin e fshesës dhe e zbon atë jashtë. Si vajzë, ajo nuk e kupton asnjëherë të veshurit; si grua, duket sikur vishet me ç'të gjejë në shtëpi. Ajo e këmben të drejtën e lindur për t'u admiruar me një kuti ëmbëlsirash. Pasdite për pasdite mund ta shihni në kafene, duke u dendur me torta dhe çokollata. Brenda

një kohë shumë të shkurtër ngjallet mjaft, bëhet çehrevrarë dhe aspak tërheqëse.

Po qe se gruaja gjermane nuk do t'i kalojë më pasditet duke pirë kafe dhe mbrëmjet duke pirë birra, por do të përpiqet të ndryshojë paraqitjen e saj, apo të vazhdojë të lexojë libra të tjerë, të ndryshëm nga ato të kuzhinës, atëherë qeverisë gjermane do t'i duhet të përballet me një forcë të re dhe krejt të panjohur për të. Dhe kudo, anembanë Gjermanisë, të gjithë do të shohin shenjat e pagabueshme që *frau*⁹ plakë gjermane po ia lëshon vendin damës më të re.

Të gjithë do të bëheshin kureshtarë se çfarë do të ndodhte atëherë. Por kombi gjerman vazhdon të jetë ende i ri dhe pjekuria për të është gjëja më e rëndësishme në botë. Gjermanët janë një popull i mirë, i dashur dhe, padyshim, do të ndihmojnë që kjo botë të bëhet akoma edhe më e mirë. E vetmja gjë e keqe që mund të thuhet, është se edhe ata kanë të metat e tyre. Ata vetë nuk e dinë këtë; mendojnë se janë të përsosur dhe ky është një budallallëk nga ana e tyre. Madje, shkojnë deri atje sa të mendojnë që janë më superiorë se anglo-saksonët: kjo është absurde! Por mbase nuk e kanë me tërë mend.

- Kanë ç'kanë, - tha Xhorxhi, - duhani i tyre është një mëkat kombëtar. Unë po shkoj të fle.

Ne u ngritëm dhe pamë nga dritarja se si vezullonin nga dritat ujërat e errëta të lumit.

- Ishte një theqafje e këndshme, - tha Harisi. - Nga njëra anë jam i gëzuar që po kthehem në shtëpi, por nga ana tjetër, më vjen keq që mbaroi me kaq.

- Ç'është theqafja¹⁰? – pyeti Xhorxhi. – Si do ta përktheje?

⁹ Zonjë (gjerman.) (Shën. i përkth.)

¹⁰ *Fjala bummel në titullin origjinal (Three men on the bummel) është huazuar nga gjermanishtja dhe nuk ka gjetur përdorim të mëvonshëm në anglisht. Madje botimi i parë në Amerikë nga Dodd Mead, në 1900, është titulluar Tre vetë me biçikleta (Shën. i përkth.)*

- Theqafjen, - shpjegova unë, - do ta përshkruaja si një udhëtim, të gjatë a të shkurtër, që nuk ka fund: e vetmja gjë që e rregullon është nevoja për t'u kthyer në një kohë të caktuar atje ku filloi. Ndonjëherë, ajo shkon në rrugë që gëlojnë nga njerëzit, ndonjëherë tjetër përmes fushave dhe shtigjeve të shkreta; ndonjëherë mund të humbasim për disa orë, ndonjëherë tjetër për disa ditë. Por i gjatë a i shkurtër, këtu a atje, mendimet tona fluturojnë si ai pluhuri që e merr era. Ndërsa udhëtojmë, i përshëndesim dhe u buzëqeshim disave, ndalojmë dhe bisedojmë për pak kohë me disa të tjerë; ndërsa me pak prej tyre bëjmë edhe ndonjë copë rrugë së bashku. Kemi qenë shumë kureshtarë dhe, më të shumtën e kohës, të lodhur. Por tekefundit ia kaluam shumë bukur dhe na vjen keq që “mbaroi me kaq”.

FUND

Zherom K. Zherom (Jerome K. Jerome)

Shkrimtar i njohur anglez. Lindi në vitin 1859 në Staffordshire dhe vdiq në vitin 1927 në Northampton të Anglisë. Njeri me natyrë pesimiste dhe të trishtuar Zherom K. Zherom, çuditërisht zhvilloi një stil të spikatur humoristik, i cili më pas do të ndikonte edhe tek shumë autorë komikë. Ka shkruar një sërë veprash ndër të cilat novelën e famshme komike "Tre vetë në një barkë (pa zënë ngoje qenin)", e cila pati një sukses të jashtkakonshëm dhe konsiderohet si një nga

kryeveprat klasike të humorit anglez. Ka shkruar gjithashtu "Mbi skenë dhe në kulisa" (1885); "Pol Kelver" (1902); "Gjermania dhe unë" (1910). Tregimet e tij, thuajse gjithmonë të bazuara në eksperiencat e jetës vetiake spikaten nga një humor absurd që i bën ato edhe më të veçanta.

"Më pëlqen puna: ajo më magjeps. Mund të qëndroj orë të tëra duke e vështuar atën shkruan në një prej tregimeve të tij.

Novela "Tre vetë me biçikleta" u botua rreth njëmbëdhjetë vite më pas duke rikthyer tre heronjtë e famshëm, Xhorxhin, Harisin dhe Xh. tregimtarin, pëaqsuesit zbavitës të klasës së mesme, që përpiqen të arratisen nga bota klaustrofobike e zyrave dhe monotonia e jetës familjare, në një ekskursion të ngjashëm me biçikleta, kësaj here përmes Pyllit të Zi, në Gjermani. "Tre vetë me biçikleta" është një nga veprat më të mira të autorit.

PËRMBAJTJA

KREU I	5
KREU II	19
KREU III	34
KREU IV	49
KREU V	66

KREU VI 82

KREU VII 93

KREU VIII 103

KREU IX 114

KREU X 128

KREU XI 138

KREU XII 150

KREU XIII 164

KREU XIV 174